Anul XXVIII
nr. 2
(300)
august
2021

Contrafort

24 pagini
6 lei R. Moldova
2 lei România

Revistă de literatură şi dialog intelectual

ISSN 1857-1603

Apare la Chişinău. Fondată în 1994
http://www.contrafort.md

Editor: Fundaţia Culturală Contrafort
Cu sprijinul Institutului Cultural Român

Ancheta „Contrafort”

30 de ani de independenţă a Republicii Moldova. Ce-am câştigat şi ce-am pierdut?

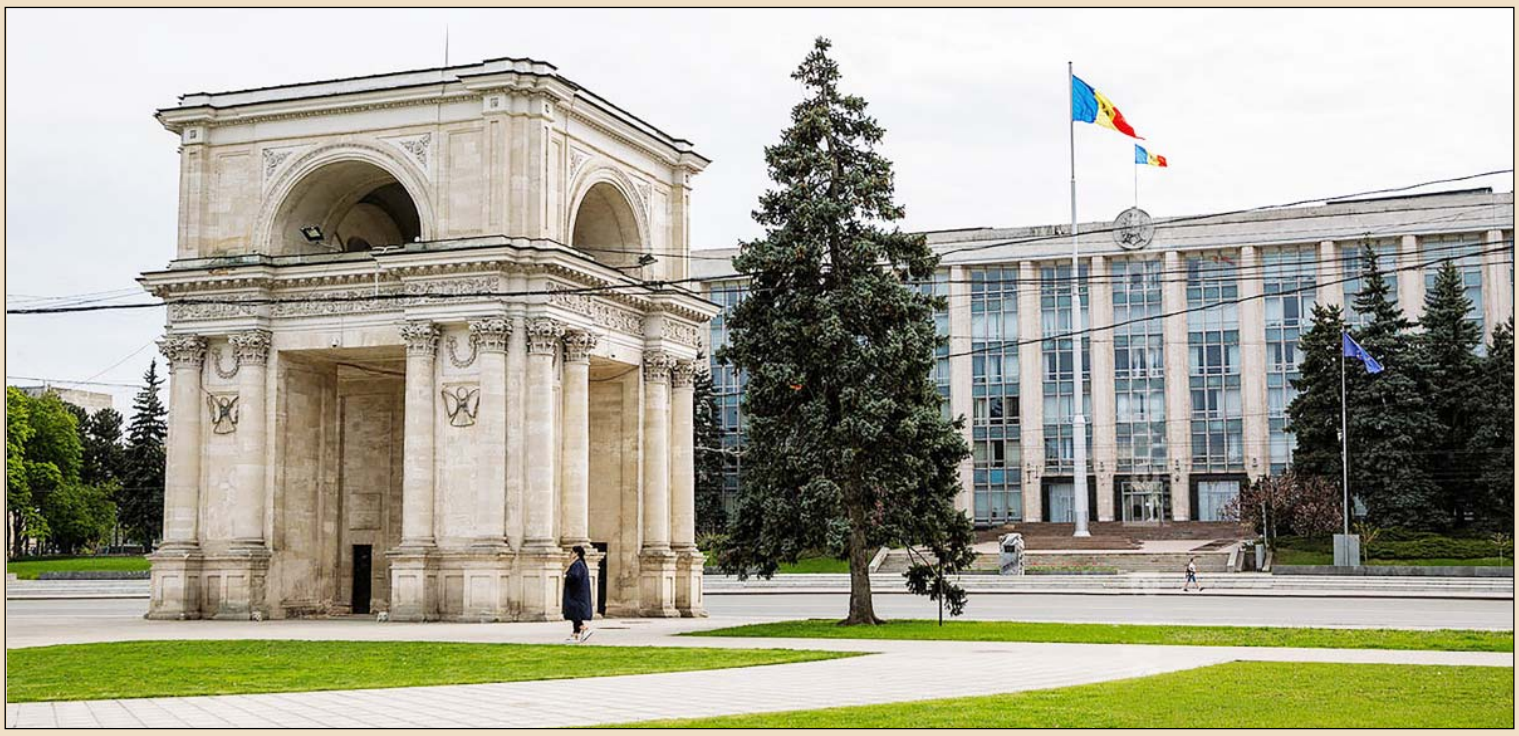

Proză de Mariana Codruţ

Romanul românesc din stânga Prutului: Florina Pîrjol despre „Zbor frânt”, de Vladimir Beşleagă

21002 >
9 771857 160117 >

Premii literare 2020

Premiile Uniunii Scriitorilor din Moldova

I. PREMIILE ACORDATE DE JURIU

Juriul pentru decernarea Premiilor Uniunii Scriitorilor din Moldova, format din Nina Corcinschi (președinte), Mircea V. Ciobanu, Margareta Curtescu, Nicolae Negru, Maria Pilchin, Vitalie Răileanu și Nicolae Rusu (secretar), a stabilit următoarele premii:

Premiul pentru Cartea de Poezie
Grigore Chiper*, Semințe de betel,* Rocart

Premiul pentru Cartea de Proză
Lucreția Bârlădeanu, *Misterul de Est*, ARC
Val Butnaru, *Manuscrisul lui Zograf (vol. I și II)*, Prut

Premiul pentru Cartea de Critică literară
Andrei Țurcanu, *Critice. Arheul Marginii și alte narațiuni*, Cartier

Premiul pentru Cartea de Eseu
Adrian Ciubotaru, *Idei și fantasme*, Cartier

Premiul pentru Cartea de Publicistică și Memorialistică
Mihai Ștefan Poiată, Nicolae Răileanu, *Scriitorii când nu scriu...,* ARC

Premiul pentru Cartea de Traduceri
Leo Butnaru, *Internaționalizarea stepelor*, TipoMoldova

Premiul pentru Cartea de Debut
Oxana Gherman, *Tentația identității*, Univers Educațional; Anatol Rurac, *Dublu 57*, Epigraf

II. PREMIILE ACORDATE DE CONSILIUL UNIUNII SCRIITORILOR

Premiul OPERA OMNIA – Marcela Benea
Premiul de Excelență – Irina Nechit
Premiul Relații Culturale – Vitalie Răileanu, Gheorghe Doni, Liuba Feldsher

Premii speciale
Nicolae Spătaru, *Măștile lui Brejnev,* Editura Paralela 45
Boris Marian, *Штрафная зона*, Tipografia Centrală
Marcel Gherman, *Mireasa Centaurului,* Editura ARC
Victor Vasian, *Dumnezeu se joacă în nisip*, Editura Univers educațional

Premii speciale ale președintelui USM
Nicolae Roșca, *MușuRoiul*, Bons Offices
Ghenadie Postolache, *Canon*, Editura Cartier

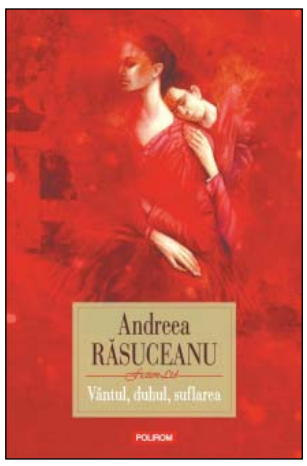

III PREMIILE ACORDATE DE FONDUL LITERAR

Ion Anton, *Marele NANU sau stejarul genealogic Dicescu,* Editura Eikon
Eugenia Bulat, *Profesorul*, Editura UNU
Ana Calina Garaș, *BRÂNCUȘI – Prinț al formei pure*, Editura RAO

Premiile Uniunii Scriitorilor din România

Juriul, alcătuit din Răzvan Voncu (președinte), Daniel Cristea-Enache, Gabriela Gheorghișor, Ioan Holban, Mircea Mihăieș, Angelo Mitchievici și Vasile Spiridon (membri), a decernat următoarele premii:

Foto: Leo Butnaru

* Cartea de poezie – Ovidiu Genaru, *Cartea lui Mircea. Canal*, Editura Junimea
* Cartea de proză – Andreea Răsuceanu, *Vântul, duhul, suflarea*, Editura Polirom
* Cartea de critică, eseu și istorie literară – Mircea Anghelescu, *Literatura în context*, Editura Spandugino
* Cartea de debut – Ema Stere, *Copiii lui Marcel*, Editura Polirom
* Cartea de traduceri din literatura universală ex aequo:
– Roddy Doyle, *Zâmbește*, traducere din limba engleză de Irina Horea, Editura Humanitas Fiction
– Barbara Cassin, *Vocabularul european al filosofiilor*, traducere și adăugiri la ediția în limba română coordonate de Anca Vasiliu și Alexander Baumgarten, Editura Polirom

* **Premiul Special:**
– Laszlo Alexandru, *Lectura lui Dante*, Editura Cartier
– Ioan T. Morar, *Fake News în Epoca de Aur. Amintiri și povestiri despre cenzura comunistă*, Editura Polirom

* **Premiul Național – Gabriel Chifu**

Comisia pentru Minorități, compusă din Marko Bela (președinte), Dagmar Maria Anoca, Slavomir Gvozdenovici, Ivan Kovaci, Fekete Vince (membri), a decernat Premiile Uniunii Scriitorilor din România – literatura în limba maternă și literatura în limbile minorităților naționale:
* Scriitori / Cărți în limba maghiară:
– Karacsonyi Zsplt: *Fuggoleges allat* („Animal vertical”), poezii, Editura Erdelyi Hirado – Fundația Szepirodalmi Figyelo, Cluj-Napoca - Budapesta
* Scriitori / Cărți în limba slovacă:
– Ivan Miroslav Ambrul, *Zastavenia v krase* („Popasuri întru frumos”), poezii – Editura Ivan Krasko, Nădlac
* Debut / Literatura în limbile minorităților naționale
– Szekely Oros – *Ostinato*, poezii. Editura FISZ, Budapesta

În cadrul Galei Premiilor Uniunii Scriitorilor din România, a fost acordat și Premiul ARIEL (Asociația Revistelor, Imprimeriilor și Editurilor Literare) pentru cea mai bună revistă literară și pentru cea mai bună carte. Juriul, alcătuit din Nicolae Manolescu (Președinte), Mihai Zamfir și Daniel Cristea-Enache, a desemnat laureații:
* Premiul pentru cea mai bună revistă literară – „Scriptor” (Lucian Vasiliu)
* Premiul pentru cea mai bună carte – Cristian Pătrășconiu, pentru volumele „Comunismul de apoi”, „De taină”, „Marea Unire. Prima sută”, „Treizeci, anii de după”, apărute la Editura Universității de Vest.

Pagină îngrijită de **Nina SCUTARU**

MINISTERUL EDUCAȚIEI, CULTURII ȘI CERCETĂRII

Această revistă apare prin finanțare de la bugetul Ministerului Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova – proiectul „Susținerea și promovarea literaturii originale din Republica Moldova în revista „Contrafort” pe parcursul anului 2021.”

Adresa electronică: www.mecc.gov.md

Textele publicate în *Contrafort* nu reprezintă poziția oficială a ICR sau MECC. Responsabilitatea pentru conținutul articolelor revine în exclusivitate autorilor.

DEPARTAMENTUL PENTRU RELAȚIA CU REPUBLICA MOLDOVA

„Această revistă a fost tipărită cu sprijinul Departamentului pentru Relația cu Republica Moldova”: www.drrm.gov.ro

„Conținutul acestei reviste nu reprezintă poziția oficială a Departamentului pentru Relația cu Republica Moldova.”

Contrafort

ISSN 1857-1603

Editori:
*** Fundația Culturală Contrafort**
*** Cu sprijinul Institutului Cultural Român**

Director: **Vasile Gârneț**
Redactor-șef: **Vitalie Ciobanu**

Redactori asociați:
Grigore Chiper, Nicolae Spătaru, Eugenia Bojoga, Vladimir Bulat, Lucreția Bârlădeanu, Iulian Ciocan, Constantin Cheianu
Procesare computerizată, paginare: Sergiu Vlas
Secretar de redacție: Ana Druță

Corector: Silvia Berlinschi
Responsabil web: Vitalie Stelea

Adresa pentru corespondență:
2012, Chișinău,
Bd Ștefan cel Mare nr. 134,
Oficiul poștal nr. 12,
Căsuța poștală nr. 155

Sediul redacției Contrafort:
str. 31 August 1989 nr. 98, biroul 507
Chișinău, Republica Moldova,
tel./fax 022 23 24 79
e-mail: vitciobanu@gmail.com
vasilegarnet@gmail.com
ana_drutza@yahoo.com
web: http://www.contrafort.md

Publicație înregistrată la Ministerul Justiției al Republicii Moldova la 5 mai 1995, nr. 10602137

Orice reproducere a textelor, fotografiilor și ilustrațiilor apărute în *Contrafort* se va face numai cu acordul scris al redacției. Revista așteaptă colaborările dumneavoastră fără a se obliga să le publice pe toate și integral. Materialele nu trebuie să depășească 7 000 de semne (cu spații) de calculator. Manuscrisele nepublicate nu se recenzează și nu se înapoiază. Responsabilitatea pentru conținutul textelor publicate în *Contrafort* revine integral autorilor.

◆

Invităm autorii din Basarabia și România să expedieze pe **adresa pentru corespondență** a redacției exemplare din cărțile nou-apărute, pentru a fi prezentate și recenzate. Invitația este valabilă și pentru toate revistele de cultură.

Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poștale. Indice de abonament pentru Republica Moldova - 30692.

Abonamente:
6 luni - 36 lei;
12 luni - 72 lei.

Format A-3, tipar ofset.
Tiraj: 700 ex.
Vizitatori lunar pe web site: 15 000

Tipărit la Î.S. „Combinatul Poligrafic din Chișinău”, str. Mitropolit Petru Movilă nr. 35, mun. Chișinău.
MD-2004
Tel. 022 23 32 05.
Com. 21665

Vitalie Ciobanu

Independența la 30 de ani și metamorfozele ei

Independența Republicii Moldova pe care o vom sărbători pe 27 august este mai curând un deziderat, o stare de spirit, o aspirație, mai puțin o realitate – aceasta e concluzia mai tuturor analizelor, interviurilor și dezbaterilor pe care le-am urmărit în zilele ce au premers evenimentul.

Pragul celor 30 de ani ai Republicii Moldova impune mai multă solemnitate, dar și o privire critică, retrospectivă, asupra acestui interval de timp. Iar faptul că aniversarea independenței, în 2021, o marcăm deja într-o „paradigmă nouă", instituită după schimbarea politică rezultată în urma alegerilor anticipate din 11 iulie, scrutin precedat de victoria Maiei Sandu la prezidențiale, configurează bilanțul unui ciclu istoric pe care îl dorim încheiat.

Dacă independența a rămas doar o aspirație, o formulă juridică laxă, insuficient susținută în spațiul acțiunii concrete, ar trebui să ne întrebăm de ce am avut un parcurs atât de accidentat? Ce am putea numi „condiții obiective" în istoria nu tocmai fericită și echivocă a Republicii Moldova, ce au fost împrejurări insurmontabile, întrucât țineau de moștenirea unui imperiu de care ne-am rupt la 27 august 1991 și chiar de relictele ocupației mai vechi, țariste, a Basarabiei, și unde e de căutat „factorul subiectiv", ce a fost slăbiciune umană, decizie eronată, iresponsabilă și chiar trădătoare?

E important să răspundem pe cât posibil onest și lucid la aceste întrebări, pentru a nu înregistra un alt rateu, deja sub mandatul noii guvernări, un alt eșec în biografia moldovenilor care au votat la ultimele alegeri prezidențiale și parlamentare pentru modernizarea, europenizarea Republicii Moldova, iar mulți dintre ei și pentru idealul Reunificării cu România.

În categoria „greutăților obiective", care au sabotat independența, trebuie să trecem din start criza de identitate, precaritatea memoriei istorice, slaba aderență în societatea noastră la valori precum demnitate, curaj, conștiință națională, rectitudine morală. Un teritoriu de frontieră multiplu tranzacționat, cum a fost (mai este?) Moldova dintre Prut și Nistru, a sfârșit prin a secreta o *mentalitate tranzacționistă*. Adică un fel de a trăi de azi pe mâine, lipsit de solidaritate și coeziune internă, o preocupare exclusivă pentru înavuțirea rapidă, succesul imediat, „neîmpovărat" de scrupule, un caracter maleabil, „proteic", talentul de a te aranja cu cel puternic și abuziv, pentru a-ți asigura supraviețuirea.

Și a mai fost scepticismul funciar față de noutate, față de schimbarea care te

poate scoate din obișnuințele tale mediocre, dar care îți asigură cât de cât existența sau subzistența. Mai ales că propaganda de la Moscova nu a încetat să atace mintea basarabeanului, după ce i-a agresat ființa fizică prin deportări, execuții, foamete organizată, epurări și persecuții politice în anii comunismului sovietic. Nostalgiile după URSS, preferința pentru „modul rusesc de viață" sunt destul de pronunțate și azi, după 30 de ani de la declararea independenței, în pofida faptului că Rusia ne-a organizat un război separatist în 1992 și ne ține dependenți energetic și ocupați militar în Transnistria.

Rezistența la Rău, atât câtă a fost – vorbim de Răul politic, totalitar, imposibil de înfruntat în câmp deschis –, în afara unor gesturi individuale ale intelectualilor, reprimate cu brutalitate, s-a circumscris mai mult la nivelul „firului de iarbă" sau, după o expresie mai pretențioasă, acreditată academic pe ambele maluri ale Prutului, s-a făcut prin „evadarea din istorie". A prevalat miza pe valori verificate, imuabile, pe cutume de familie care au asigurat continuitatea biologică – avem în Moldova o întreagă literatură tributară acestei direcții, a replierii în arhaic, a recuperării „rădăcinilor", a regăsirii „primordialului" proteguitor.

Dar dacă până și pe timpul regimului sovietic subiectivă a fost alegerea pe care au făcut-o unii moldoveni, și anume: să devină sau nu informatori KGB (lustrația – o altă restanță a independenței!), cu atât mai puțin dictată de „blestemul locului" a fost conduita celor care s-au perindat la putere după 1991, când a alege între bine sau rău nu mai era o opțiune dramatică. Se spune că fiecare popor își merită conducătorii. Totuși, nu putem extinde păcatele politicienilor asupra întregului electorat, pentru că oamenii i-au votat nu ca să ajungă în sărăcie (el, poporul!), nu ca să îngroape un ideal național (ei, politicienii), ci pentru a face exact inversul, așa cum au promis.

Așadar, nu totul a fost fatalitate, nu totul a fost așezare „în calea tuturor răutăților". Uneori, aceste realități nefericite au servit ca alibi și scuze clasei conducătoare de la Chișinău pentru a nu adopta programe și atitudini pe care alte popoare aflate sub ocupație sovietică le-au asumat fără ezitare.

Țările Baltice, faimoase pentru solidaritatea lor națională, au stabilit exigențe față de politicienii independenței și aceștia le-au corespuns, au realizat aspirațiile populare de integrare europeană și euroatlantică, chiar dacă am mai auzit, sporadic, despre deconspirarea unor agenți FSB printre șefii de partide de la ei.

Despre prevalența factorului subiectiv, a conduitei imorale, a mediocrității și lașității, putem vorbi mai ales cu referire la perioada guvernărilor așa-zis proeuropene de după debarcarea regimului Voronin, în intervalul 2009-2019, când a existat un puternic sprijin intern și extern pentru reforme.

Cu siguranță, liderii politici moldoveni votați cu o mereu reînnoită speranță, ar fi putut fi mai buni, mai inspirați, mai integri, dar au dezamăgit, deși nu era deloc obligatoriu să se întâmple așa. S-au făcut multiple analize pe acest subiect: cine și cum a ratat, a greșit, cum a fost subordonată justiția, cum a ajuns statul în captivitatea unor prădători „fără mamă, fără tată", animați de o poftă nesățioasă de putere și avere, pentru ca această fojgăială execrabilă să-l facă pe moldoveanul adus la disperare să rostească un adevăr elementar: vrem la guvernare pe cineva care să nu fure, să nu mintă, să țină cât de cât la țara asta!

Din eșec în eșec, din trădare în trădare, independența a trecut prin mai multe metamorfoze, a degradat dintr-o expresie a libertății, pe ruinele imperiului sovietic, în contrariul său: într-o formă de vasalitate și re-subordonare față de Moscova. Un regim cimentat deopotrivă de trupele ruseşti din Transnistria, de propaganda Kremlinului și de rețelele de corupție, care înăbușeau spiritul liber, mobilitatea, inițiativele îndrăznețe. I s-a spus „statalitate", adică o carcasă colorată ideologic într-o retorică anti-românească și anti-occidentală, numită și „neutralitate" geopolitică, menită să conserve rânduielile postsovietice, să asigure supremație și privilegii unei nomenclaturi cleptocrate.

Din fericire, „carcasa statalistă" s-a fisurat. Reforma justiției, asumată de noua putere proeuropeană de la Chișinău, ar trebui să ne conducă spre un *stat de drept* autentic, spre dezvoltare și creștere economică, chiar dacă drumul va fi anevoios.

Pentru că, oricât de puternică e influența rusă în Republica Moldova, dacă există voință politică, dacă legea va fi respectată, dacă instituțiile vor lucra în folosul cetățenilor, nu al hoților de miliarde etc., orizontul s-ar limpezi, oamenii ar căpăta încredere și mulți din conaționalii noștri plecați în străinătate s-ar întoarce să-și facă un rost acasă. Depinde de consecvența noii guvernări, dar și de vigilența, de implicarea cetățenilor în actul democratizării și al responsabilizării față de soarta acestei țări.

Pentru libertate trebuie să lupți în fiecare zi, nicio victorie nu e definitivă. Națiunea e o entitate, un proiect în care trebuie să investești mereu, fără a înceta să te întrebi dacă faci bine ceea ce faci, dacă nu ai greșit direcția, dacă nu e cazul să aduci corecturi traseului pe care te-ai angajat. Independența e un proces, o cale deschisă, nicidecum o stație-terminus. Niciun conducător, niciun partid nu poate avea cuvântul hotărâtor asupra destinului național – poporul e singurul decident. Așa cum scrie în *Declarația de Independență* a Republicii Moldova. ■

Raft „Contrafort"

Shakespeare interpretat de Adrian Papahagi la Editura Polirom

Un proiect editorial remarcabil. Adrian Papahagi nu e doar conservatorul de pe Facebook cu replici obsesive, acide în adresa progresiștilor și marxiștilor, ci și un subtil, original comentator al operei lui Shakespeare. E postura care îl definește cel mai bine, o recunoaște chiar el, de aceea îi urăm energie și răbdare să-și ducă proiectul – analizarea întregii opere dramatice și lirice a lui Shakespeare – la bun sfârșit.

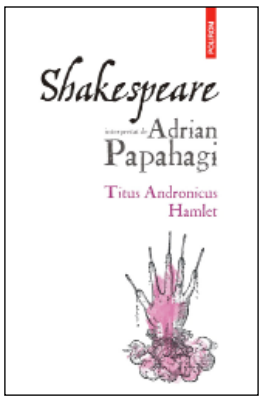

Titus Andronicus • Hamlet

Titus Andronicus păcătuiește prin exces și prin lipsă. E opera unui începător crud, care nu-și dozează efectele. Talentat și impetuos, Shakespeare vrea să arate dintr-odată tot ce știe, dar adaugă prea multe ingrediente (viol, mutilări, canibalism). Citind capodopera *Hamlet* alături de *Titus Andronicus*, observăm cum parcurge Shakespeare drumul de la bizara piesă-atelier la „poemul infinit". *Hamlet* nu e o simplă tragedie elizabetană a răzbunării, ci o schimbare de paradigmă, un moment astral în literatura europeană. Nu doar opera lui Shakespeare, ci cultura occidentală se împarte în două: înainte și după *Hamlet*. Dar nici o capodoperă nu există în sine, ci într-o tradiție. Arta incredibilă a tragediei shakespeariene începe cu *Titus Andronicus*.

Ana DRUȚĂ

■

Carte românească la zi

Librăriile CARTIER

Librăria din Centru,
bd. Ștefan cel Mare, nr.126, Chișinău.
Tel.: 022 21 42 03.
E-mail: librariadincentru@cartier.md

Librăria din Hol,
str. București, nr. 68, Chișinău.
Tel.: 022 24 10 00.
E-mail: librariadinhol@cartier.md

www.cartier.md

Poezia femeilor în era comunismului

Calitatea neîndoielnic remarcabilă a cărții **Un secol de poezie română scrisă de femei,** Volumul II (1945-1989) este crearea unui spațiu poetic comun. Femeile din România vremurilor comuniste și postcomuniste fac casă bună cu românceле din Republica Moldova, Suedia, Italia, SUA. O

de
Mircea V. Ciobanu

poezie de pretutindeni, o impresionantă selecție de poete (43 la număr) și poeme. Am ținut să pun acest accent și din motivul că mai tinerele poete (care s-au afirmat în literatură după 1989 și ale căror versuri au fost incluse în primul volum) au mai multe șanse să se întâlnească în aceleași reviste și la aceleași edituri.

Și dacă în acel prim volum descopeream o selecție consistentă de poeme pe teme feministe, aici regăsesc pur și simplu o bună selecție din lirica femeilor. Mă încăpățânez să afirm că nu există o sensibilitate poetică feminină aparte și că „poezia scrisă de femei" ar merita o „discriminare pozitivă" numai în măsura în care poezia femeilor ar fi altceva decât lirica bărbaților. Dar contabilizez acest efort, ca paranteză specială la istoria literaturii (antologiile sunt forma exemplară a istoriei literaturii: ele vorbesc prin textele de epocă selectate).

Citesc (mai exact: recitesc) cu plăcere, d.e., elegiile regretatei Mariana Marin. Un chip luminos și tragic al optzecismului poetic românesc (poeta debutase în volumul colectiv *Cinci*, alături de Alexandru Mușina, Romulus Bucur, Bogdan Ghiu și Ion Bogdan Lefter): „Între sânii mei a înnoptat moartea./ Dar între mine și tine (se spune)/ va exista întotdeauna o Europa sau o Mare Roșie./ Limba în care gândesc eu cuvântul moarte/ nu este limba în care gândești tu cuvântul iubire./ Ceea ce azi ne desparte (se spune)/ ne va despărți și mai mult mâine. Iată de ce, cu toata întunecimea trecutului nostru/ pe care îl desfășuram acum aidoma/ unui pergament din vechiul Egipt,/ îți cer sa fugim în hăul ce ni s-a dat./ Acolo, pistruii și parul tău roșu/ vor înțelege desigur și vor iubi/ limba sânilor mei între care va înnopta și atunci moartea." (*Elegie XII*). Mă încântă, de fiecare dată, poezia pură, ironică, fără complexe, pe care ar vâna-o, fără niciun fel de concesii, orice antologator, a Angelei Marinescu: „mă mișc, fac gesturi cu mâinile,/ îmi rotesc în orbite ochii,/ mănânc dulceață,/ îmi pipăi sânii (unul a dispărut)/ abdomenul și sexul/ scriu prostii/ mai am câteva minute/ până pot întinde mâna/ să ating/ comunismul/ marxismul/ și plusvaloarea." (*Drept înainte*)

Volumul îmi satisface pe deplin dorința de a reciti poeme cunoscute și de a le citi pe altele, „inedite" pentru memoria mea, ale poetelor pe care le-am admirat în alte ediții. Noutatea absolută ar fi includerea unor autoare cvasinecunoscute, dar nu sunt sigur că ele au fost ignorate până acum din motivul că sunt femei. Nu știu dacă aș putea să vorbesc despre vreo relevanță absolută, dar am avut parte și de surprize. Nu știam de poemele originale ale bine cunoscutei traducătoare Eta Boeriu. Dar aflu chiar de aici, din notele biobibliografice: „cazul" ei s-a rezolvat prin publicarea deja a câtorva volume de poeme. Fără „interdicții". Cu atât mai puțin, pe motivele diferenței de gen.

Există și aici un grup consistent de poete autentice, autoare de poeme memorabile, deloc neglijate în epocă, prezente în librării, în viața literară, în istoriile literare. Lipsește Ileana Mălăncioiu, dar nu e vina antologatoarelor: poeta a refuzat să fie inclusă într-o antologie alcătuită pe criterii de gen. Mi-ar fi la îndemână s-o iau ca adept pentru afirmațiile mele anti-segregaționiste, dar asta ar însemna să intrăm pe terenul speculațiilor. Pe contrasens, antologatoarele aduc în discuție cazul Ileanei Zubașcu, talentata poetă care a abandonat poezia din cauza unui critic care i-a cerut servicii sexuale în schimbul promovării. Comportamentul bădărănesc al acestuia i-a trezit nu doar repulsie tinerei poete, ci și refuzul de a mai persevera în acest domeniu.

Unde aș polemiza cu antologatoarele? De exemplu, aici, în prima frază a prefeței: „Ideea că nu prea avem poete, și mai ales poete valoroase, care să fi scris înainte de anii '90, este una des vehiculată în cultura română". Chiar „des vehiculată"? Unde? În care surse? Dar să citâm în continuare, ca să vedem întregul eșafodaj demonstrativ: „Dar acesta nu e decât un clișeu care hrănește, în mod nedrept și nefundamentat, un canon care continuă să excludă vocile scriitoarelor și să le refuze o pregnanță mai puternică in spațiul public. În manuale, cu unadouă excepții, poetele absentează. În presă, acestea sunt prezentate, în mod limitativ, prost-informat și misogin, mai degrabă în roluri care le pun în raport cu poeții bărbați - ca soții, iubite, muze, și nu în rolul lor de creatoare." Toate bune, numai că imediat următorul enunț afirmă tocmai contrariul: poetele nu au fost ignorate, ele au fost promovate, tipărite, au fost prezențe vizibile în viața literară: „Antologia de față și-a asumat să arate că poetele au avut o contribuție coerentă și consistentă, de-a lungul întregii perioade postbelice, că au lăsat creații pline de valoare și de latențe recuperabile azi, că volumele lor au fost publicate împreună cu volumele confraților scriitori, de-a lungul generațiilor, și că au dreptul legitim de a fi înregistrate de orice istoric literar care vrea să rămână fidel realității."

Ideea de „canon", invocat în prefață, e reperul pentru autorii de istorii, antologii, manuale. Dar conceptul fie îl accepți, ca pe o lege absolută sau necesitate obiectivă (iar asta înseamnă că îi recunoști autoritatea), fie îl contești în însăși ideea lui. Mie, unuia, mi se pare un concept depășit. Totalitarismul, din care venim cu toții, ne-a demonstrat, cu o abundență luxuriantă de fapte, cât de mare poate fi discrepanța dintre „canon" și literatura autentică. Marii poeți nonconformiști (din toate timpurile!) ieșeau din contingent, erau, din oficiu, în afara canonului. Iar prezența în istoriile literare sau antologii (deși, azi, o antologie nu mai seamănă cu alta, și nici măcar istoriile nu seamănă între ele) e dictată, de fiecare dată, de gustul literar și de măsura în care autorii/ antologatorii pot face abstracție de trendul majoritar, de *mainstream*.

Bine, în manuale, lucrurile pot fi cumva reașezate (precum intermitentele ajustări ale materiei pe criterii de gen), dar cât de eficientă didactic ar fi această condiționare de egalitate (pe lângă exigențele curriculare), în economia unui demers didactic concret, chemat să formeze competențe, nu să fie politic corect? Vă imaginați cât de mare ar fi o antologie care i-ar include pe toți poeții „discriminați" de școală? Ș-apoi, să nu exagerăm. Pe Grete Tartler, d.e., inclusă aici în lista celor ignorate de manuale, o descopeream, acum două decenii, tocmai pe paginile manualelor de limbă și literatură!

Titlul cărții implică, de fapt, nu un risc, ci două. Pe de o parte, e vorba de poeziile scrise de femei, iar pe de alta, e vorba de o epocă precis delimitată: era comunismului în spațiul românesc (*y compris* moldovenesc). Dar, ca să nu inducem în eroare cititorul, mai facem o precizare: periodizarea primului volum se referă la vârsta biologică a autoarelor (poete care au trăit – și – în comunism), nicidecum la vârsta poemelor: avem aici unele texte scrise sau tipărite (în premieră), inclusiv, prin 2016 – 2019 (ba chiar și în 2020). Or antologiile ilustrează istoria și aventura textelor, nu a autorilor antologați.

Pe contrasensul (estetic) al artei pure, antologia demonstrează oricărui cititor că poezia scrisă de femei e nu doar valabilă în contextul general al literaturii române, ci și absolut remarcabilă

Prefața citează caracterizări ale epocii literare aparținând lui Nicolae Manolescu, Ion Bogdan Lefter și Ion Pop, constatând și derapajele regimului (Manolescu e citat aici cu opinia că „în unele privințe nu e exagerat să considerăm romanele, poeziile, teatrul, critica din deceniile 7-9 ale secolului XX un gen literar nou"), în primul rând, ideologice și antiestetice. Mai puțin însă, misogine. În acest context precis, opiniile criticilor citați în prefață puteau fi ilustrate cu orice alte nume de poeți din epocă, nu neapărat de femei. Nu Nina Cassian și Constanța Buzea, nu Veronica Porumbacu și Maria Bănuș, nu Marta Bărbulescu și Victoria Dragu, nu Felicia Marinca și Florica Mitroi, nu Irina Stavschi sau Nina Josu, nu Agnesa Roșca și Renata Verejanu (apropo, de ce lipsesc din antologie aceste personaje exponențiale ale vremii?) erau discriminate în era comunismului, ci Leonid Dimov și Gellu Naum, Eugen Cioclea și Andrei Țurcanu...

Pe contrasensul (estetic) al artei pure, antologia demonstrează oricărui cititor că poezia scrisă de femei e nu doar valabilă în contextul general al literaturii române, ci și absolut remarcabilă. Ce frumos își țes poezia femeile! Dar fiindcă o afirm din punctul de vedere al unui bărbat, presupun că voi fi învinuit de contestarea dreptului femeilor la o antologie pe criterii de gen și de folosire în context a unui detaliu politic incorect: am scris că femeile își „țes" poemele, trimițând la o ocupație, fie și milenară, dar discriminatorie.

Nu e nevoie de crearea unui spațiu aparte, privilegiat, poetele autentice fiind deosebite, fascinante, unice, dominând orice spațiu poetic. Ele nu fac concurență bărbaților, ci impostorii. Or poezia nu e un loc al democrației, ci unul aristocratic, în care se remarcă (în mod obișnuit, când nu se impun alte criterii) doar firile delicate și nobile. Distincția, rafinamentul, inteligența, imaginația, eleganța, autenticitatea și relevanța discursului rămân marca poeziei. Elitară sau boemă, poezia autentică este expresia supremă a artei cuvântului... chiar și atunci când își propune să exprime dureri sociale sau personale. Dacă am mixa aceste poeme cu ale poeților bărbați, fără indicarea numelui (și în lipsa criteriilor gramaticale ale genului), după o discernere-decantare, am separa, pe de o parte, o serie de poezii bune și, pe de alta, o serie de poeme mai puțin izbutite (nu o serie de poeme feminine *versus* altele, „masculine").

Bine, intenția antologatoarelor era, inclusiv, un gest reparator și recuperator. Doar că actul lor „reparator" „discriminează", prin neincludere, alte poete remarcabile, precum Otilia Cazimir și Letiția Ilea, Saviana Stănescu și Fevronia Novac, Călina Trifan sau Liliana Armașu, Silvia Caloianu și Ana Rapcea. Nu insist ca ele să fi intrat neapărat în această carte, dar remarc lacunele tezei cu „recuperarea" și „discriminarea".

Ergo. Orice antologie, ca și orice istorie literară, are omisiunile ei firești. Ele țin de dreptul subiectiv al autorilor de a selecta, nu de malefice discriminări. Esențial: antologiile trebuie să facă dreptate cititorului, nu autorilor incluși în ea. Selective prin definiție, ele creează un mediu select. Ele sunt ediții critice, nu acte promoționale (sau „recuperatoare"). Antologiile care respectă „principiul olimpic", în care să conteze „reprezentativitatea", nu performanțele, poetele autentice sunt discriminate, fiind puse în rând cu cele care au performanțe mai modeste. Toate antologiile alcătuite pe principii extraliterare intră în conflict cu criteriile estetice.

Dar fenomenul trebuie acceptat ca atare, precum se întâmplă cu antologia prozei rurale sau a poeziei luptei pentru echitate rasială. Doar că în aceste cazuri, eu, criticul/ cronicarul, nu prea am treabă aici: constat că textele corespund temei și pun punct. Ceva mă face, totuși, în acest caz concret (al antologiei de la Cartier), să mă opresc mai mult și să mă focalizez pe texte. O fac nu atât îndemnat de argumentele prefeței, cât de calitatea (estetică!) a versurilor selectate: este aici multă poezie autentică.

Dar de ce aș căuta – a câta oară! – nod în papură? Și cui? – Femeilor! Orice ocazie de a citi poezie bună trebuie aplaudat. Ceea ce și fac, în final, timid, în surdină, cu capul plecat.

Un secol de poezie română scrisă de femei. Volumul II (1945-1989). Antologie de Alina Purcaru și Paula Erizanu. Editura Cartier, 2021

▣

Înapoi (înainte?) spre oblomovism

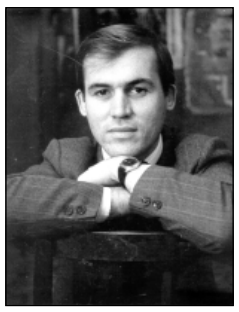

de
Grigore Chiper

Iacob Florea face parte din acea categorie rară de scriitori/prozatori pe care îi interesează mereu lucrurile făcute/scrise altfel. O ştiu, în primul rând, din proza sa scurtă, rezervată unor fini cunoscători ai fenomenului prozastic. Textele sale se caracterizează fie prin construcţia atentă a subiectului, cu întorsături neaşteptate care suscită în permanenţă interesul şi gustul estetic, fie prin subiecte mai comune, dar care pun în valoare detaliul şi nuanţa. De aceea, apelul la o temă precum e cea legată de personajul Oblomov şi fenomenul oblomovismului mi se pare unul firesc. Încă de la apariţia sa, în 1856, romanul lui Goncearov a intrat în atenţia criticii literare şi nu numai, întrucât oblomovismul, cum recunoaşte şi Iacob Florea, autorul eseului **Un halat pentru un secol**, devine un concept încărcat social, psihologic şi chiar politic. Nu este de prisos să reproducem şi noi fragmentul final din roman, în care Stolz, prietenul protagonistului, discută cu un literat despre o eventuală moştenire culturală. E fragmentul decupat de eseist datorită semnificaţiei sale simbolice deosebite:

„– Oblomovismul? repetă literatul cu nedumerire. Ce înseamnă asta?

– O să-ţi povestesc îndată: lasă-mă numai să-mi adun gândurile şi amintirile. Iar tu notează, poate că o să-ţi folosească la ceva.

Şi-i povesti (Stolz – n.n.) cele ce au fost scrise aici."

Faptul că în roman apare deja termenul de oblomovism îi imprimă acestuia trăsătura de metadiscurs, când însăşi opera literară este cea care pune în circulaţie un concept teoretic inedit. Iar ultima frază a lui Stolz ne trimite spre procedeele textualiste, utilizate aici avant la lettre, aşa cum apar unele în nuvela lui Negruzzi *O alergare de cai (Скачка)*.

Volumul autorului bucureştean nu constituie un studiu monografic, cum ar sugera conţinutul destul de unitar al subiectului luat în dezbatere. Este, de fapt, o abordare liberă a lui Oblomov şi a oblomovismului, precum şi a diverselor conexiuni, care – unele îndepărtate – duc, previzibil sau imprevizibil, spre tema cu pricina. Astfel, volumul apare drept un puzzle cu numeroase linkuri.

După ce expune pe scurt conţinutul romanului, eseistul trece în revistă evoluţia punctelor de vedere asupra acestui personaj controversat. Autorul avertizează că este conştient de existenţa a numeroase interpretări, de aceea selectează câteva mai importante, dar mai ales care circumscriu unor paradigme mai ample. Se ştie că, de la început, personajul a fost perceput negativ. Iacob Florea alege trei situaţii diferite, care au însă în comun acelaşi tratament de respingere a personajului ca purtător al unei ideologii reprobabile. Dobroliubov este cel care lansează personajul, mai curând fenomenul, pe orbita hermeneutică, amintind, totodată, că Oblomov reprezintă un semn al timpului. Al doilea autor care îi dă oblomovismului o nouă turnură nu este altcineva decât conducătorul revoluţiei ruse din octombrie 1917. În viziunea lui Lenin, Oblomov este chipul funcţionarului născut de noua putere a sovietelor şi pierdut într-o birocraţie interminabilă. Verdictul este rostit în spirit revoluţionar: „...Oblomov a rămas şi va fi nevoie ca vreme îndelungată să-l speli, să-l cureţi, să-l scarmeni şi să-l scuturi pentru a putea scoate ceva dintr-însul." Ultimul element din această triadă este Buharin, care a fost atacat de oficiosul cotidian *Pravda*, pentru că ideologul afirmase, între altele, că naţiunea rusă este una plină de Oblomovi.

În următorul capitol, Iacob Florea descrie lansarea altei paradigme, legate de reabilitarea fenomenului oblomovist, degradat în ţara sa de origine, unde bolşevicii preluaseră puterea. Este vorba de doi filosofi francezi, care înnobilează termenul şi îi insuflă dimensiuni filosofice nebănuite. Ca să tempereze puţin entuziasmul filosofilor francezi, care îl redescoperiseră pe Oblomov, autorul eseului afirmă: „Numai că el nu vrea să devină teoreticianul unui mod de viaţă. Nu vrea să întemeieze o filosofie. El vrea să trăiască. Să-şi ducă viaţa în conformitate cu natura sa. Vrea să se asigure că poate visa. Poate nu o va face niciodată. Probabil că gândul ăsta va rămâne o pură virtualitate. Dar el vrea răgazul ăsta. Intervalul ăsta. Încă nu ştie că va fi un destin." (p. 30) Spre final, vom vedea că autorul va reveni mai tranşant şi mai explicit la aceste afirmaţii.

Iacob Florea nu creează eşafodaj filosofic, chiar dacă mai apelează uneori la unii filosofi, la Nietzsche, de pildă. Totuşi, el caută unele justificări pentru acest personaj buclucaş şi le caută în materia romanescă, pe care o analizează. Bunăoară, în episodul consacrat mutării lui Oblomov în alt imobil, evidenţiază replica nevinovată a servitorului Zahar, care, la refuzul stăpânului de a trece în altă casă, îi spune că nu e nicio problemă: se mută şi alţii, „care nu-s mai prejos decât noi". Replica declanşează o adevărată furtună într-un pahar cu apă: cum de a îndrăznit Zahar să îl compare cu alţii? Eseistul vede în furia lui Oblomov „prima criză de conştiinţă" (p. 37) sau, mai curând, semnul conştiinţei de sine, iar citatul din roman despre faptul că protagonistul simţea înlăuntrul său „ceva bun şi luminos" şi „că demult ar fi fost timpul ca acest aur să se preschimbe în monedă şi să circule" confirmă această supoziţie. Şi la aceste mici răbufniri ale personajului ales se va reveni.

În continuare, în capitole mici, autorul discută pasaje din carte, care să-l contureze pe Oblomov mai bine, să-i ofere un profil aşa cum l-a văzut/i-a apărut acesta la lectura/relectura romanului. Uneori, comentariile sunt apropiate de text, alteori nu, textul fiind doar un prilej. Iacob Florea vede în halatul personajului sau în piesa muzicală preferată – *Casta diva* din *Norma* lui Bellini – adevărate perspective, demne de interpretări savuroase. Sunt decupate fragmentele – nu puţine – în care Oblomov apare drept un personaj simpatetic. În *O zi din viaţa lui Oblomov* este descrisă viaţa plină de poezie şi idilism, dar şi replica recunoscătoare a prietenului său Stolz: „Eşti poet!"

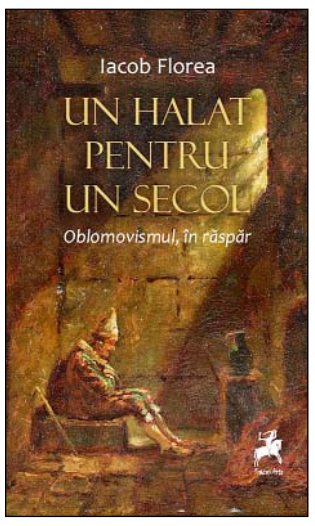

Într-un subcapitol, intitulat *Lumea din afară*, Oblomov descrie în chip parodic acţiunile oamenilor, opuşi evident modului de viaţă inactiv şi oniric dus de el. Nu lipseşte nici întrebarea sacramentală, generatoare de oblomovism: „Nu văd prin ce sunt mai rău eu care stau culcat la mine acasă, fără să mă năucesc cu treburi şi valeţi."

Evident că la antipozi se situează Stolz, căruia autorul eseului îi dedică un portret plastic. Antiteza Oblomov-Stolz este departe de a fi epuizată. Ea poate căpăta dimensiuni nebănuite şi în noul context planetar, al industrializării excesive efectuate de oamenii de afaceri energici. În consecinţă, avem o planetă tot mai distorsionată şi poluată, încât se impune imperios o schimbare de orientare, de modificare a modului existenţial al tuturor oamenilor.

Scriitorul şi cercetătorul fenomenului oblomovist emite mai multe idei. Una care merită a fi pusă pe tapet este că Oblomov nu-i un caz tipic rusesc, aşa cum a fost acreditată ideea o lungă perioadă de timp. „Oblomov este povestea unui om. Un om care, la un moment dat, se hotărăşte să întoarcă spatele lumii" (p. 66). Deci Oblomov reprezintă un arhetip universal. Argumentul principal, invocat în eseu, este că, odată cu trecerea timpului, devine tot mai evident că lumea construită de „Stolzi" ne duce într-o fundătură. Ceea ce caută să construiască grăbit Stolz şi ceilalţi ca el constituie marea iluzie, şi nu visele şi reveriile lui Oblomov. Ceea ce se desluşea primilor hermeneuţi drept o piramidă întoarsă în care trăieşte Oblomov acum apare tot mai distinct drept una aşezată normal pe pământ. Într-adevăr, astăzi devine clar că a trăi nu înseamnă a te agita în urgenţe, ci a te elibera de ele. (Este reprodus fragmentul când Oblomov era sufocat la serviciu de notele care veneau avalanşă peste el, întrebându-se într-o pauză: „Când să mai trăiască omul?") Statisticile ilustrează că circa 70-80% dintre angajaţi nu au nicio plăcere de la jobul lor. Nu am cum să nu-i dau dreptate lui Iacob Florea, care spune: „Oblomov a văzut înaintea tuturor încotro se îndreaptă lumea," (p. 67)

În capitolul următor, Iacob Florea încearcă să privească (singur, dar şi cu ochii lui Cioran sau Kundera) în epoca imediat precedentă, ca să descopere că atunci „societatea... avea timp cu nemiluita" (p. 71) sau, într-o parafrază evoluată a lui Preda, „timpul avea nesfârşită răbdare cu oamenii". Mai mult, eseistul nuanţează ideea din capitolul precedent: Oblomov „înţelege că omul, dacă va continua să meargă pe acest drum, se va pierde ca om. Şi punctul final va fi insignifianţa lui." (p. 72) În scenariile cele mai sinistre, inteligenţa artificială (despre care autorul însuşi aminteşte la p. 91) va avea câştig de cauză în faţa celei naturale. Puţin mai încolo, autorul lucrării spune că viteza cu care au început să se deruleze lucrurile l-au absolvit pe Oblomov de „vină" şi au schimbat radical perspectiva interpretativă.

Într-un capitol intitulat *Desenul din covor*, Iacob Florea îl situează pe Oblomov într-o nouă companie pentru a-i dibui diferenţele: Bartleby, personajul din povestirea omonimă a lui Mellville, şi leneşul din *Povestea unui om leneş* de Creangă. Cât de nebănuite sunt căile Domnului: Bartleby, invocat printre precursorii postmodernismului, este apropiat de contemporanul său, Oblomov. Dintre cele trei personaje atât de asemănătoare, Oblomov, oricât de surprinzător ar suna, pare „omul revoltat", un fel de model pentru celebrul eseu al lui Camus. „Oblomov, mai mult decât companionii săi, pare să meargă puţin mai departe." Şi, paradoxal, „cel care mişcă lucrurile cu adevărat nu este el, ci oblomovismul." (p. 88)

Din aproape în aproape, Iacob Florea ajunge să îşi deconspire sursele şi, mai ales, imboldul primar care a stat la baza scrierii unei disertaţii despre Oblomov şi oblomovism. Este vorba despre lucrarea lui Gauitier consacrată doamnei Bovary şi bovarismului. Iacob Florea este de părere că bovarismul şi oblomovismul se aseamănă în vechile interpretări – sociologică a lui Lenin sau filosofică a lui Levinas ş.a. –, şi nu în noile viziuni răsărite între timp. „Bovarismul se legitima ca o lege universală, capacitatea omului de a se concepe altul decât este putând fi aplicată atât indivizilor, geniali sau snobi, cât şi colectivităţilor, sociale sau religioase." (p. 97) „Oblomovismul meu înseamnă capacitatea omului de a întoarce spatele lumii pentru a se salva ca om." (p. 99)

Gândit şi elaborat vreme îndelungată, peste treizeci de ani, eseul lui Iacob Florea reprezintă un exerciţiu de virtuozitate a genului şi dovada unei erudiţii elevate. Ceea ce admite şi autorul eseului este că „drama" lui Oblomov şi produsul său, oblomovismul, încă nu s-au încheiat. Subiectul mai este capabil de surprize.

Gândit şi elaborat vreme îndelungată, eseul lui Iacob Florea reprezintă un exerciţiu de virtuozitate a genului şi dovada unei erudiţii elevate

---

Iacob Florea, **Un halat pentru un secol. Oblomovismul, în răspăr.** Editura Tracus Arte, Bucureşti, 2021

■

O formă devoţională neobişnuită: iconofagia

Pînă a nu citi cartea lui Jérémie Koering, nu mi-a trecut vreodată prin minte cît de ciudat este modul în care ne exprimăm plăcerea intelectuală sau estetică faţă de un text bine scris sau o operă de artă. Aproape

de

Alexandru-Florin Platon

toţi termenii folosiţi în asemenea situaţii sînt împrumutaţi din sfera culinară (gastronomică). Cîţi dintre noi nu am spus despre o carte bună că am „devorat-o”? De cîte ori nu am „sorbit” („din ochi” sau aşa, pur şi simplu) un tablou, un monument de artă, o privelişte frumoasă, ori cuvintele scrise sau rostite de cineva care ne-a impresionat? Dar despre un tip de cunoaştere, cine nu a spus, măcar o dată, că „a asimilat-o” sau despre un set de informaţii că le-a „digerat”? Nu folosim, adesea, pentru a descrie, statistic, cît se mai citeşte astăzi, termeni ca „piaţă” şi „consum” („piaţa” avînd aici acelaşi înţeles culinar-gastronomic ca spaţiul din care ne procurăm alimentele pe care le vom consuma)? „Gustul” nu este, nici el, absent din această panoplie terminologică. Ca judecată de valoare despre o persoană (care are sau nu are gust), cuvîntul sugerează rafinamentul şi priceperea (adesea şi predispoziţia) cuiva în materie de lectură, vestimentaţie etc. Alteori, „gustul” este forma metonimică a plăcerii cititului (fiecare din noi are destule cărţi pe care le-a „gustat”).

Tot acest vocabular este, desigur, metaforic. Lingviştii ne-ar spune că avem de a face aici cu „metafore moarte”, care nu mai au corespondent în realitate şi, prin urmare, nu mai pot îndeplini funcţia asociată îndeobşte (de la Aristotel citire) acestor tropi: de a clarifica, „adînci” semantic şi conferi o expresivitate sporită termenilor pe care îi înlocuiesc. Nimeni nu a „mîncat”, vreodată, cu adevărat, o carte şi nici nu a „sorbit” o operă de artă. Dar, dacă este aşa, de ce continuăm să folosim aceste metafore învechite? De ce nu recurgem la alte expresii verbale? Răspund, folosind cuvintele (puţin adaptate) ale lui Jérémie Koering : pentru că, înainte vreme, cărţile *chiar erau* mîncate, iar imaginile de pe artefacte – sorbite sau băute. „Arheologia” (sau genealogia) acestei neobişnuite (pentru noi) practici a ingestiei şi semnificaţiile ei constituie subiectul cărţii de faţă.

Profesor la Universitatea din Fribourg (Elveţia), Jérémie Koering face parte din categoria acelor specialişti care, în ultimii ani, au reconstruit integral istoria artei, mutînd-o din sfera tradiţională a „iconicităţii”, a şcolilor şi stilurilor artistice, în aceea a *imaginii* în dublul sens al conceptului: de reprezentare, arhetip, simbol şi, pe de altă parte, de obiect material, învestit cu o anumită funcţie socială. Figura emblematică a acestei schimbări radicale de unghi a fost, în Franţa, Jean-Claude Schmitt, dar printre cei asociaţi aceluiaşi demers l-aş aminti aici pe Victor Ieronim Stoichiţă, profesor tot la Fribourg, dintre cărţile căruia cîteva, absolut remarcabile, au fost traduse în ultimii ani şi la noi. Este limpede ce presupune, din punct de vedere epistemologic, această nouă perspectivă. Dacă „vechea” istorie a artei studia fenomenele artistice în corelaţie cu teologia şi filosofia (cum a făcut Erwin Panofsky în magistrala sa *Arhitectură gotică şi gîndire scolastică*), cea nouă (apărută nu mai devreme de cel mult două decenii) convoacă, în plus, şi antropologia, ceea ce conferă analizei operelor de artă o complexitate şi mai mare. Aş rezuma această complexitate în felul următor: produsele artei nu mai sînt privite în „literalitatea” lor estetică şi teologic-filosofică, ci tratate ca imagini oglindind, punctual, atitudini colective sau practici sociale, specifice unei mentalităţi de ansamblu, ce poate fi decodată pornind de la acest „fir”. Este exact ceea ce face şi autorul nostru.

Profesor la Universitatea din Fribourg (Elveţia), Jérémie Koering face parte din categoria acelor specialişti care, în ultimii ani, au reconstruit integral istoria artei

Foarte răspîndită în lungul interval de timp de dinaintea modernităţii, ingestia imaginilor, afirmă autorul, poate fi întîlnită în toate civilizaţiile. Repertoriul (desigur fragmentar) al acestor ocurenţe este făcut de Jérémie Koering în primul capitol al cărţii (*L'image en soi*).

În Egiptul antic, bunăoară, divinităţile în relief şi inscripţiile de pe diferitele stele de bazalt erau nu numai atinse şi sărutate, ci şi răzuite, fragmentele obţinute fiind înghiţite în amestec cu anumite poţiuni. Alte surse menţionează obiceiul lustraţiei statuilor şi absorbţia de către adoratori a apei colectate prin scurgere. Încă şi mai ciudat era obiceiul lingerii unor desene executate direct pe piele (ca tatuajele de astăzi), învestite cu puteri magice.

Antichitatea clasică nu a fost nici ea străină de aceste practici pentru noi atît de stranii. Descoperirile arheologice au scos la iveală diferite artefacte (geme, „nasturi” de piatră etc.) gravate cu chipuri de zei, servind ca amulete cu funcţie profilactică, purtate pe acele părţi ale trupului ce trebuiau protejate sau vindecate. Alte piese intrau prin macerare în compoziţia medicamentelor (*pharmakoi*) şi erau ingerate. Litofagia în Grecia şi la Roma consta şi în zgîrierea unor pietre gravate cu chipuri de zei şi inscripţii, aşchiile rezultate fiind înghiţite după ce erau amestecate cu apă sau vin. În toate aceste cazuri (autorul enumeră mai multe), nu obiectele *în sine* (stelă, gemă, pietre etc.) erau importante, ci *figurile* de pe ele, asociate cu diverse efecte magice. Creştinismul timpuriu a preluat multe din aceste practici, asociindu-le cultului relicvelor de martiri sanctificaţi. Apa, uleiul sfinţit, pămîntul din locurile de pelerinaj, unele obiecte mărunte care aparţinuseră defunctului venerat sau fuseseră în contact cu acesta, în amestec cu alte ingrediente, erau fie ingurgitate ca băuturi, fie folosite ca pomadă pentru vindecarea diverselor neputinţe sau maladii. La fel, imaginile gravate pe „jetoanele” din *terra sigillata,* care – deşi nu erau mîncate, ci păstrate ca obiecte preţioase, atinse şi ţinute în contact cu corpul – erau tot atît de preţuite (şi căutate) ca şi relicvele, pentru puterile lor miraculoase.

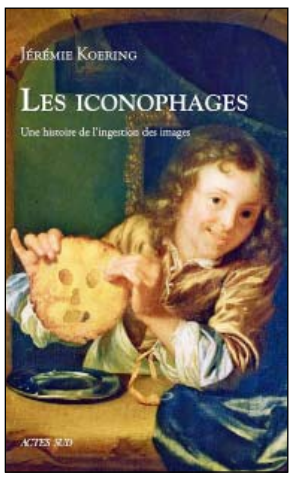

Imaginile devoţionale de zei şi sfinţi sau cele christice nu erau însă adorate numai pentru acţiunile lor benefice (taumaturgice şi proteguitoare). Ingestia lor, în varii forme, era şi o modalitate de *contact fizic* cu supranaturalul. Modalităţile de reprezentare şi semnificaţiile acestui contact sînt admirabil analizate de autor, cu o mare subtilitate hermeneutică şi o erudiţie ieşită din comun, în cel de-al doilea capitol al volumului (*L'imaginaire de l'ingestion*).

Literatura creştină din secolele de sfîrşit ale Evului Mediu, de inspiraţie mistică, de pildă, conţine nenumărate exemple de sfinţi şi sfinte în extaz, care fie că primesc stigmatele divine (ca Sf. Francisc), fie că beau sîngele christic şi laptele Fecioarei (Sf. Ecaterina de Siena sau Brigitta de Suedia). Picturile şi gravurile religioase din secolele XV-XVI conţin, de asemenea, nenumărate scene asemănătoare, de personaje înfăţişate colectînd în potire sau primind direct în gură fluidele divine, ca o adevărată hrană spirituală. Însăşi cuminecătura sau împărtăşania – ritualul creştin de agregare, prin excelenţă, împreună cu botezul – trimite la aceeaşi semnificaţie „incluzivă” a ingestiei. Corpul este aici nu un simplu „vehicul”, ci referentul esenţial, întrucît, prin actul înghiţirii ostiei sfinţite – trup (adevărat) al lui Christos – credinciosul se transformă într-un membru al „trupului mistic” nemuritor al Mîntuitorului, care este însăşi comunitatea eclezială.

În niciunul din aceste cazuri (şi în multe altele, trecute în revistă de autor), actul preluării imaginii, în chip literal (ca împărtăşania) sau metaforic (în formele sale zugrăvite) nu avea semnificaţia formală din prezent. Dimpotrivă, actul ingestiei era învestit cu un efect „asimilaţionist”, „fuzional” cu divinitatea, în conformitate cu principiul – central în teologia icoanei – identităţii (de formă, nu de structură) dintre imagine şi prototipul ei supranatural. Deşi icoana divinului nu avea aceeaşi esenţă cu modelul ei transcendent, asemănarea (*similitudo*) cu acesta îi conferea aceleaşi puteri miraculoase. Aşa se explică nenumăratele relatări (pe care le mai auzim şi astăzi) despre icoane făcătoare de minuni sau gesturile (de asemenea curente şi acum) de adoraţie prin atingere şi sărut. Pur ceremonială pentru noi, interacţiunea cu imaginile avea, pentru înaintaşii noştri, valoarea unei aşezări în co-prezenţă cu divinul, generînd efecte metamorfice palpabile.

Într-o manieră analogă, în religia vechilor evrei şi în aceea creştină, ingestia cuvintelor avea sensul încorporării spiritului divin (adică – spunem astăzi – a cunoaşterii şi înţelepciunii). În reprezentările miniate de pe manuscrisele medievale, unele personaje din Vechiul Testament (Iezechiel, de pildă) sînt figurate cu gura larg deschisă, primind un rulou întins de mîna lui Dumnezeu. Ilustrări ale Cărţii mîncate sînt documentabile şi în Renaştere, cu aceeaşi semnificaţie ca în imaginile mai vechi. Jérémie Koering le analizează cu o mare pricepere, mobilizînd un corpus impresionant de lecturi şi cunoştinţe.

Toate aceste exemple de iconofagie şi logofagie – atît de stranii pentru noi – nu aveau acelaşi sens depreciativ ca ipostazele lor epigonice de acum (sărutul şi atingerea), catalogate drept superstiţii. Ele erau „normale” în contextul unei paradigme de gîndire care concepea lumea ca pe un întreg organizat ierarhic, în cadrul căruia totul era legat (lumea terestră de aceea celestă, universul „sublunar” de cel „ideal”, oamenii de divinităţi, mineralele de astre etc.), după principiul analogic şi al interdependenţelor multiple. „Natura” nu era separată de „cultură”, ca astăzi, ci amîndouă se îmbrăţişau într-o ordine globală a realităţii, „vizibilul” interacţionînd continuu cu „invizibilul”, a cărui proiecţie era. De aceea, credinţa nu se rezuma – cum se întîmplă acum – la contemplaţie şi meditaţie – expresii ale unei *distanţe* insurmontabile faţă de transcendent. Ea era, dimpotrivă, un „fapt” de *proximitate nemijlocită* faţă de sacru, implicînd deopotrivă sufletul şi corpul, cu rezultatul preschimbării ultimului *prin* cel dintîi.

„Cenzura imaginarului” operată de Reformă (cum a caracterizat atît de exact Ioan Petru Culianu răsturnarea mentală inaugurată de doctrina lui Luther) a rupt această unitate devoţională. Izgonită într-o „depărtare inaccesibilă” (după expresia lui Pierre Chaunu), lumea supranaturală a devenit „tăcută”, încetînd să se mai adreseze oamenilor prin semne, apariţii şi minuni. Deşi nu au dispărut din iconografia epocii, imaginile ingerate au devenit un subiect al deriziunii, fiind treptat acoperite de uitare. Prestigiul lor a supravieţuit, totuşi, într-o singură ipostază (discutată de autor în ultimul capitol al cărţii: *L'image en partage*): aceea de simbol al comensualităţii şi al solidarităţii familiale, evocate de consumul împreună al patiseriilor şi dulciurilor cu imagini christice şi de sfinţi, ori „botezate” ca atare, ca „sfinţii” sau „mucenicii” noştri, de pildă, mîncaţi la sărbătoarea omonimă. În alte privinţe însă, acest obicei a dispărut.

Ar mai fi încă multe de adăugat despre cartea lui Jérémie Koering. Erudită şi foarte documentată, ea este pasionantă nu numai prin subiect – unul neobişnuit, cum spuneam –, ci şi pentru că oferă sugestii şi deschide perspective care nu au o legătură directă cu tema pe care o tratează. Cel mai mare compliment pe care i l-aş putea face este să spun că de mult nu am mai „devorat” ceva atît de plăcut şi de interesant.

Jérémie Koering, ***Les iconophages. Une histoire des ingestions des images***, Actes du Sud, 2021

▣

Călina Trifan

personală

Pe simezele „Şapte coline”
toamna
spre deosebire de noi
nu s-a ruşinat să se expună goală
pierdută în propria admiraţie
face mare tam-tam în jurul său
şi aproape de cer
în stângă şi în dreapta
dă autografe
de la omul de rând
până la Dumnezeu.

rudenie

Bujorul înflorit
îmi aţine calea
în fel şi chip
dar trandafirul este fala grădinii
ambra sa e pentru excepţii
şi asta ne înrudeşte.

cea mai bună ştire

Cu arma timpului la tâmplă
şi bătaia inimii nedesluşită
fă stânga-mprejur
şi ieşi din tipare
soarele limpezeşte orizontul
c-un nou avânt
ura!
în primăvara asta
verdele e altul
nu e cel din sezonul trecut.

* * *

Custodele memoriei mele
pledează imperios
să schimbăm mai binele
cu mai frumos
şi chiar dacă m-aş desface
nici de asta nici de aia
şi în doze mici
şi în doze mari
cortexul meu nu ar avea saţietate
lui i-e foame şi i-e sete
doar de frumuseţea fără pereche.

fumigene

Din o sută de graţii
una ca un foc deschis
rămas fără supraveghere
face pârjol
stările în cascadă
m-au dat cu capul de pământ
arhanghelul fiind
în afara ariei sale
la rugă nu mi-a răspuns
stop!
un recital de greier
îmi sună insistent în auz...

nocturnele lui chopin

Cu povara cerului pe umeri
între crepuscul şi zorii de zi
până din lună va rămâne un ciob
e timp berechet
să mori şi să învii.

catren

Când aud cuvinte
răsunând de nicăieri
e ca şi cum într-un suflet
ajung la Dumnezeu.

Vpered*

Cu norma întreagă
primăvară în acest an lucrezi
nu ai surse suficiente
dar nici gând să te abandonezi
dimpotrivă
anume într-o vreme ca asta
mai mult decât în alta
afli ce poate să-ţi ascundă viaţa
verdele tău sânge
când zvâcneşte cu putere în tâmplă
îmi dă de bănuit
dar şi în cele de sus
şi în cele de jos
sete mi-i de viaţă
de înflorire de rod
şi moartă-s de foame de tine
de nu mai pot
surioară, fă-ţi datoria!
Vai, ce tristeţe
să rămâi doar o promisiune
încă nu
şi totuşi e primăvară
Vpered!

**Rus.* Înainte!

* * *

Orice gând are glas
dar nu şi ascultare
„e fără rost şi n-are rost”
urechile ne-a ros
dar nu şi-a răcit gura degeaba –
le are pe amândouă.

golden buzz

Nu-mi cântaţi în strună
nori negri de pe cer
îmi creez universul
din te miri ce găsesc în jurul meu
nu-i treaba mea
ce-a fost în mintea lui Dumnezeu
sub bolta ţestei mele
la o adică
dictez şi eu ca o zeitate
dar mai mică
şi printre creatori
chiar de nu-s cea mai bună
şi nu visez la lauri
noaptea fiicele luminii
îmi dau întotdeauna
butonul de aur.

salt în gol

A sărit
ca dopul de la şampanie
de la extaz la nimic.

toamnă

Caravane de păsări şi frunze
la start în inima mea
harta lumii
fără război au schimbat

▣

Ştefan Câlţia: *Culegătorii de ierburi*

Raft „Contrafort”

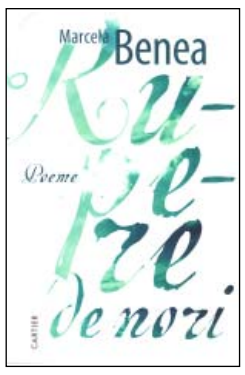

Marcela Benea, ***Rupere de nori***, poeme, Editura Cartier 2021.

„Îmbinare suavă între simpleţe şi profunzime, cuminţenie şi ardoare, resemnare şi revoltă, nelinişte şi trăire mută a durerii - aceasta e poezia Marcelei Benea. Nimic nu este în exces, o temperare e în toate. *Rupere de nori* este dovada măiestriei cu care poeta ştie să urmeze acea aurită cale de mijloc între nevoia de stihialitate şi trăire frenetică, pe de o parte, şi confesiunea meditativă, pe de altă parte, între lirismul narativizat şi exprimarea gnomică, între inevitabila raportare la litera scrisă (*Sunt cartea* este poemul care deschide acest minunat volum) şi vitalitatea prilejuită de realitatea imediată (*Ce dulce e viaţa* se intitulează textul final).

Cea de-a cincea carte a Marcelei Benea (cinci cărţi în patruzeci şi şase de ani! - o cumpătare de care puţini, foarte puţini ştiu să dea dovadă) - *Rupere de nori* - confirmă o dată în plus că avem în faţă o poetă remarcabilă, pe cât de discretă pe atât de uimitoare.” (*Lucia Ţurcanu*)

„Ea mă hăituieşte ca pe o fiară/ Mă prinde/ se joacă cu mine/ precum mâţa cu şoarecele;// cu poftă mă ronţăie/ dar fără grabă:/ cu carnea mea sfârtecată se umple/ cu cartilajele moi/ cu aşchii de oase indigerabile;// cu văzul meu/ împănat cu imagini/ se umple/ cu auzul meu/ explodând de sunete clare;// îmi rumegă/ în cele din urmă şi numele/ doar ca să-şi însuşească/ înfăţişarea unei gravide;// cu sângele primenit/ intră în burta timpului/ toată o ceaţă./ Abia născută, gata să nască” (*Poezia)*

Ana DRUŢĂ

▣

Datorii

Epictet – sclav eliberat,
mare filozof stoic

Totul jertfit generozităţii întru despovărare. Mijlocul de aur între nimic de prisos şi perfecta lipsă de datorii.

Nimic ce te-ar sătura până în gât, nimic ce ar fi până peste cap, – starea ideală de

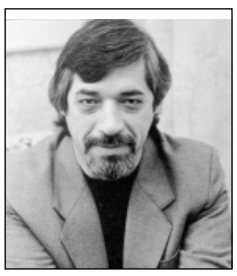

de
Leo Butnaru

a nu plăti, de a nu împrumuta jertfa ca stare de faliment, despovărător de tine, cel abundent, de ei cei mulţi.

Deja se conturează o anume simetrie. Toate contractele – ferfeniţite, zburându-şi fulgii împovăraţi de oarecare cuvinte, cifre, jurăminte, asigurări – prăsilă birocratică. Râvneşte casta, şi nicidecum casa, altor despovăraţi şi a cugetătorilor stoici puţin ironici, cărora frunzele toamnei nu li se mai arată drept valută forte.

Listele sunt închise, uşile – deschise. Ce surprize ar mai putea urma? – iată întrebarea care, din păcate, domnule Epictet, redeschide vechile capitole ale stoicismului, punând acuta problemă a unei neoeliberări din sclavie, ca iminentă datorie a dependenţei de ceva sau de toate ale lumii, după care stoicul îşi scrie, anticipat, epitaful:

Mi-am întors absolut toate datoriile. Inclusiv viaţa.

Pentru ca, peste veacuri în şir lung, cinicul postmodern(ist) sau minimalist să scrie graffitti pe piatra tombală a stoicismului în general:

„Plăteşte-ţi datoriile. Chiar şi pe cele pe care nu le ai. Nu costă nimic."

„Întoarce-ţi datoriile. De nu le ai, întoarce-le spatele."

Ba chiar, cinicul, crezând că e puţin să lase doar un graffitti în urma sa, s-ar putea să le treacă pe astea în vreo revistă ce apare din nu se ştie ce datorie (faţă de naţiune? Faţă de lume?...) pe datorii.

În lupta pentru Patrie...

... Deja experimentat – cum s-ar spune – dar ce neimportant totuşi faţă de tine însuţi cel de altădat' (aproape ca în romanţ, nu?), neofit rătăcit prin vechi confuzii provincial-metafizice, suferind de ceva pesimism, probabil nefondat, visându-te un fel de Rimbaud (nu Napoleon) cel Mare şi des pomenit de supra- şi sub-realiştii supuşi dicteului auto(şah)mat, ce face ca insul să se întrebe asupra sensului vieţii personale, nonsensului istoriei universale şi să nu fie ridicol ca veteranul (sau Unchiul Vania) vanitos, ce jinduieşte asigurări pe viaţă şi supravieţuire aici, într-o patrie ne-repatriată care, nu este exclus, o fi având şi ea un Munte al Măslinilor, dar, din păcate (făcute şi neispăşite încă?), nu şi o Evanghelie vindecătoare de absurditate...

Auzi?...

...nu, nu aude nefericitul ce-şi trăieşte zâmbetul şi ingenua prostraţie aici / acolo în patria ne-repatriată, între Prut şi Nistru, unde, nu o dată s-a întâmplat, cazuri foarte grave, dar de necondamnat: când stindardul patriei a fost sfâşiat! – fâşiile sfâşiate fiind necesare pentru pansamentul celor răniţi aproape mortal în lupta pentru patrie....

Despre SOSrealism

După revoluţia – nu obligatoriu de catifea – post-postmodernistă (de)căzută în minimalism, intru pe la morga literaturii, să caut trupşoarele ucise ale poemelor „clasice", pe care le învăţasem la şcoală, la universitate... – Nu că aş desfăşura un program (Doamne fereşte, un... pogrom!) de varietăţi, ci, pur şi simplu, fiindcă uneori scriu şi câte vreun articol despre SOSrealism (un fel de sos retoric *picant pe jos*), se întâmplă să am nevoie de citate, în care *orga* rimează cu *morga*.

Iar la zid de morgă ce rimează cu orgă prind a te bate fel de fel de gânduri, printre care şi ideea că ceea ce nu-i ajunge aurului ca să devină aramă de orgă este catastrofala lui lipsă de armonie.

Uneori, ce frumos sună în tuburile orgii orgia trâmbiţelor judecăţii de apoi! – îţi spui la zidul de morgă, pe care cinicii au lăsat un: „Sculaţi, voi oropsiţi ai sorţii!" Apoi unul şi mai şi: „Accesul persoanelor neautorizate strict interzis!"

Iar viaţa continuă: dimineţile, serile, pe trotuarul din lungul grilajului ce îngrădeşte morga, părinţii îşi duc de mânuţă copiii la grădiniţă. Iar un tânăr tătic, asistent la catedra de filosofie, unde face către soţie:

– Este înşelătoare părerea că în morga zăvorâtă nu se întâmplă nimic...

În cel mai bun caz

Pe când unul părăsea studiile, pentru ca – zicea el optimist – să se dedice totalmente acaparantei literaturi, un altul abandona literatura, pentru a se consacra filosofiei, în ambele situaţii fiind vorba de doi eşuaţi care, în cel mai bun caz, nu ar putea ajunge decât *doctor honoris causa*.

Mai e de spus că cel care abandonase literatura făcu o alegere corectă, înţelegând esenţialul din ce i se răspunsese la *Poşta literară*, la care, de regulă, sunt utilizate, deopotrivă, două modele de răspuns-standard: „Reveniţi" şi „Reveniţi-vă". El spunându-şi că nu există vreo cale specială, care să ducă spre literatură, literatura fiind ea (însăşi) calea spre filosofie. Chiar dacă cineva îi spuse direct: „Domnule, în filosofie, dumneata eşti un *nu eşti*." Însă lui continua să i se pară, interior orbeşte, că ar fi totuşi filosof get-beget, încă din pampers şi alte benefice modernizări ale pelincii în totala indiferenţă a Cosmosului.

Pe bolovanul lui Sisif

...dacă cineva nu vrea
să lucreze, acela...
(Epistola a doua către Tesaloniceni, 3/10)

Pe bolovanul lui Sisif e scris ceva, dar se vede vag, fragmentat, greu de desluşit, pentru că bolovanul se roteşte.

Amice, pândeşte momentul în care bietul Sisif, pe-o clipă-două, îşi mai trage sufletul, se odihneşte, şi, pe uriaşa lui stâncă a supliciului, citeşte:

– Cine nu munceşte nu mănâncă.

Iar de clipa se mai prelungeşte, cine ştie, în concordanţă cu apucăturile timpurilor noastre, poate reuşeşti şi tu să pulverizezi pe acea stâncă cine ştie ce graffitti.

▣

Revista revistelor

Despre nouăzecişti, romanele de „mare clasă" ale lui Beşleagă şi proze de Leo Butnaru în Sud-Est cultural

Multe texte interesante în sumarul revistei Sud-Est cultural, nr. 1/2021. Mircea V. Ciobanu (MVC) scrie despre „Poezia promoţiei '90", o generaţie ajunsă la timpul antologiilor de bilanţ, când sunt strigaţi liderii şi inventariate echipele. Iată un fragment despre poezia Lilianei Armaşu, o voce inconfundabilă în peisajul literaturii române din Basarabia: „Conform esteticii programatice a nouăzecismului, Liliana Armaşu, deşi e o poetă cu bune lecturi, se detaşează de textualismul antevorbitorilor optzecişti şi se impune cu o poezie nu doar autenticistă, ci şi foarte autentică. O poezie pură, pe urmele elegiacilor remarcabili din toate timpurile (...) Aşteptarea şi, mai ales, singurătatea, e starea pe care nu o reflectă în poezie – o trăieşte în poezie. O transfuzie directă, prin convertirea totală, a poeziei în viaţă. O rară ocazie să surprinzi această confuzie dintre literatură şi existenţialul empiric. Unde şi una, şi alta se consumă fără rest, fără posibilitatea reinterpretării la „bis".

Şi tot despre nouăzecişti, despre „aripa fracturată", MVC scrie: „Manifestul fracturismului, unul dintre actele programatice radicale ale generaţiei (reluat şi în antologia despre care vorbim – *Acum suntem noi anticii. Antologia generaţiei '90*. Selecţie de Răzvan Ţupa şi Adrian Ciubotaru, Editura Cartier, 2020 – n. n.), scris cu intenţia de a arăta ruptura (fractura), este o declaraţie falsă. Sau: o declaraţie, nimic mai mult. Dar ceea ce contează acolo e dorinţa sinceră de a fi altceva, de a fi altcumva. Fără a şti prea bine ce/cum. Fără că cineva să le fi interzis să fie altceva/altcumva. De altfel, energia insurgenţilor Crudu şi Ianuş fiind orientată mai mult asupra statutului social al optzeciştilor decât combătând estetica acestora, citit azi, manifestul pare a-i ataca tocmai pe autori, iar cu referinţă la generaţie - pe congenerii, azi având un statut social destul de înalt. (...) Pe de altă parte, obiectele insurgenţilor, precum „teroarea optzecistă" ş.a. erau doar în mintea viitorilor nouăzecişti, fie şi din motivul că optzeciştii înşişi se impuseră destul de dificil pe piaţa literară. Şi încă ceva. Solidari erau optzeciştii, dar şi prea diferiţi ca să le găseşti o vină comună şi să-i ataci, in corpore, într-un manifest revoluţionar."

Din dialogul lui Marcel Gherman cu Vladimir Beşleagă (un dialog în serial, ajuns la episodul 2), reţinem această mărturisire a prozatorului, o mărturisire care n-ar trebui neglijată de exegeţii operei sale: „...când mi-a fost nu rebutată, ci arestată *Noaptea a treia* (*Viaţa şi moartea nefericitului Filimon sau anevoioasa cale a cunoaşterii de sine* – n. n.), eu am revenit la formula clasică. Mi-am refăcut formula, ca să-mi revin. Dar asta a fost o involuţie a mea. Dacă ar fi fost ca eu să evoluez în condiţii normale, de la *Zbor frânt* şi *Noaptea a treia*, aş fi realizat romane de mare clasă. Am numai două romane, acestea. Doar acestea sunt adevărate, restul sunt ceea ce numesc produse ale epocii declinului".

Excelente miniaturi în proză publică Leo Butnaru, un autor dedicat scrisului cum puţini avem în spaţiul românesc. Iată cum sună *Doftorind cărţi*: „Cărţi vechi. Le recitesc, având la îndemână cleiul, lipiciul, mici fâşii de hârtie, foarfeca. Citesc şi doftoresc cărţi vechi. Benzi de lipici cu care am consolidat pagini, interiorul cotorului de tom, par străvezii semne de carte în lecturi reluate. Chiar aşa, din vreme în vreme repar câte o carte. Dar nu am prea mare dar/har la doftoritul computerului. Însă în ambele cazuri – Gutenberg(hian) şi Gates(ian) – înţeleg unul şi acelaşi adevăr Heraclit(ian): Niciun cititor nu poate să intre în lectura aceleiaşi cărţi de două ori, deoarece nici lectura şi nici cititorul nu mai sunt cum au fost. Unul, unii putând deja nici să mai fie...".

De neratat şi studiul lui Vasile Gribincea, „Traume şi (re)construcţii ale identităţii pe fondul imperialismului rus. Pentru o nouă lectură a literaturii române din Basarabia de până la Unire", ca şi noile rubrici ale revistei, datorate lui Marcel Gherman: „Cultură şi tehnologie", „Noi talente în literatură", „Noi talente în cinematografie", „Inovatori ai muzicii contemporane".

* * *

În „Dilema veche", nr. 906/ 19-25 august 2021, un dosar intitulat „Pandemie şi poezie", cu texte remarcabile semnate de Marius Chivu, Radu Vancu, Svetlana Cârstean, Radu Uszkai, Bogdan-Alexandru Stănescu (intervievat).

Marius Chivu: „Poezia a dus-o bine în pandemie şi cine a citit poezie a trecut mai uşor prin pandemie. Izolarea, lipsa comunicării şi a socializării pe viu, fricile şi angoasele, timpul cu sine, toate acestea i-au venit poeziei mănuşă. Poeţii au scris şi s-au filmat citind, oamenii au citit, au ascultat şi au postat pe reţelele sociale versuri şi poeme, site-urile de poezie fiind accesate cu o treime mai mult în primăvara anului trecut."

Vasile GÂRNEŢ

▣

Scriitorul emotiv faţă cu publicul său

Probabil oriunde în lume, dacă eşti recunoscut ca scriitor, la întîlnirile cu cititori necunoscuţi lucrurile sînt simple. Recunoaşterea devine omul tău de încredere: oriunde trebuie

de
Mariana Codruţ

să mergi, el se duce cu mult timp înaintea ta, „aprinde luminile” şi „încălzeşte locul” pentru spectacolul ce urmează a fi dat de tine în faţa lor. Ţie, autorul invitat, nu-ţi mai rămîne decît să fii, în condiţii de relaxare, tu însuţi: comic sau tragic, natural sau jucînd un rol, profund şi sclipitor ori superficial şi bucşit de clişee (la limită, să debitezi chiar, cu o expresie mult bătută, două vorbe/ trei prostii amabile şi să zîmbeşti galant) – iar publicul, dinainte pregătit de publicitatea pe drept sau pe nedrept existentă în jurul numelui tău, e cucerit, e la picioarele tale.

Lucrurile se complică enorm însă dacă nu eşti cunoscut, cu atît mai puţin recunoscut ca scriitor şi, colac peste pupăză, mai eşti şi un emotiv puţin ieşit în lume. Atunci eşti nevoit să-ţi fii propriul om de încredere, să le faci tu pe toate, de la a la zet. Mai întîi, să te gîndeşti din timp şi bine-bine ce să alegi pentru lectură, în funcţie de publicul pe care nu-l ştii, ci doar îl aproximezi; fiindcă dacă tot ai acceptat cu un serios consum nervos să ieşi din bîrlog, vrei, desigur, să-l convingi, să-l cîştigi, nu? Apoi trebuie să aprinzi luminile, adică, să zicem: să fii atent cum saluţi, cum zîmbeşti (vai, dar acolo, în faţa necunoscuţilor, uiţi orice strategie!). Să încălzeşti locul, adică, de pildă: să faci vreo glumă înaintea discuţiei sau a lecturii, lucru deloc la îndemînă dacă, sub presiunea sîngelui bubuind în urechi, îţi uiţi încă din primele clipe pînă şi numele, darmite să-ţi mai aminteşti de vreo glumă care ar merge pe moment – asta presupunînd că ţi-ar trece prin cap vreodată să cucereşti sala cu bancuri. Şi, mai ales, trebuie să te ţii tare în faţa zecilor sau sutelor de priviri în aşteptare necomplezentă, nebinevoitoare. Iar apoi, cînd începe spectacolul propriuzis, cît stres să fii „prezent”! (O, îţi spui, dacă în sală ar fi măcar doi-trei prieteni care cred cu adevărat în ce scrii! Sau dacă ai putea conta măcar pe recunoaşterea, pe complicitatea în cunoştinţă de cauză a moderatorului întîlnirii, ca să lumineze şi să încălzească el puţin sala pentru tine, să-ţi zîmbească încurajator să-ţi întindă mîna cînd te blochezi de emoţie!)

Începi temător. Vezi pe sub gene pe cineva receptiv după prima intervenţie/ primul text? Atunci stomacul ţi se decomprimă oarecum, nu-l mai simţi cît o lămîie. Descoperi prin ceaţa sălii nişte ochi privindu-te foarte atent după altă intervenţie? Trăsăturile feţei ţi se relaxează, se destind, poţi chiar zîmbi – ai căpătat deja puţină încredere în tine. Nu te mai simţi nelalocul tău, ridicol, străin, nu mai transpiri înfrigurat, ştii că eşti pe drumul cel bun. Iar cînd vezi, în fine, pe careva din public zîmbindu-ţi cucerit sau emoţionat de-a dreptul de ce spui, începi să te simţi ceva mai în largul tău. Doar că spectacolul e deja pe terminate! Iar la finalul lui, stors de puteri fizice şi emoţionale, nu mai eşti bun nici de un autograf care să trădeze că eşti, totuşi, alfabetizat, nici de o discuţie inteligentă în privat cu un cititor ori de vreo scurtă declaraţie coerentă pentru un jurnalist.

Multă şi obositoare muncă. Nu mai bine stai acasă şi scrii? ■

Vitralii
Emilian Galaicu-Păun

Mot-à-mort

Ivirea acestor măşti negre pe
chipuri – pe gură şi nas –, tot
atâtea brasarde de doliu.
O voce, sub acoperire şi ea,
recitând din Virgil Mazilescu:
*„te-am sărutat eu mortul”**

* versul final din poemul **cineva pe lume are nevoie de mine,** de Virgil Mazilescu (1942 – 1984)

■

Versuri

Iraida Darmancev

-... °C

te-am sunat ieri ca să tac
alo
aaallllllooooo
ai răspuns şi nu
mi-ai
recunoscut tăcerea

mi s-a făcut frig în
carne până la
d (i) e g e r a r e

Post-mortem

glodul acela aproape
invizibil
a fost jucăria mea preferată
jucăria care nu mi-a
aparţinut
niciodată ca un calorifer
doar
pentru
cei care ajung primii

nu ştiu cine-ar fi mai înfometat
acum el ori
primitiva care mergea la vânătoare
cu o suliţă deasupra capului
pentru un calorifer
sub zero grade

cu tine m-aş fi înţeles
cum te-ai
înţelege cu
un perete murdărit de
var numai de ochii
lumii

cânt pe străzi să ştie şi
troleul 9 că
ne-am despărţit din cauza
prietenilor tăi care te-au
ras
te-au ras
ca pe o barbă prea deasă
neştiind că
ai fost aproape de mine
ca barba de carnea
ta

cineva din interior strigă tare
în urechile mele ei
sapă
în
tine precum într-o fântână
naivo!

De(s)prindere

aerul care intră în
mine îmi
aminteşte de ceva la fel
de rece
sau de ziua în care lucrurile
mele
n-au mai fost ale mele

ca şi mama

Puzzle

un bătrân care
nu mai poate suferi
nimic în
preajmă e copacul de lângă
staţie

afară ceaţa adună
toate
străzile într-un sac

se sufocă
şi seamănă cu un atac de cord

mă apropii
răsuflu uşurată ca atunci când
doar el poate
fi piesa
care
l i p s e ş t e

Nadia

felul meu de a o
aştepta e întotdeauna acelaşi
atunci
când n a d i a se îndepărtează este
asemenea unui
oximoron

teama de încă o pierdere e un
somnifer pe
terminate

Haina lui Procust

mă îmbrac
în haine largi
fricile îşi bagă mâinile în buzunare
aud

nicicând nu încurcă ceva
colorat peste
ceva fără culoare
răspund

o iubire ca o
moarte întâmplătoare
sau ca o

haină prea

largă

Mamăăăă

atunci când nu voi fi niciunul
dintre cei cu care
mă compari
sau partea goală a unei cutii
de conservă

poţi să fii mândră de mine

pentru că azi am
plantat un
c o p a c în locul acela
mamă

■

Născută la 19 iulie 2002, în satul Dimitrova, raionul Cantemir. Este elevă la Liceul Teoretic „Grigore Vieru” din s. Chioselia Rusă, raionul Comrat. A debutat în revista „Noi”, cu poezia „Carte vie”, în 2020. Versurile ei au mai fost publicate în revistele „Florile dalbe” şi „Amic”, precum şi în antologiile „In memoriam Ana Podaru: Începe ziua cu Ana”, „Vis cu Nichita”, „Lacrimi pentru nemurire”, „Universum”.

Eugeniu Coşeriu, omagiat la Universitatea din Zürich

Între 16 şi 18 iunie a. c., la Universitatea din Zürich (Elveţia), a avut loc cel de-al VIII-lea Congres Internaţional dedicat lui Eugeniu Coşeriu: *Coseriu's Linguistics. Origin and Actuality* (Lingvistica lui Coşeriu. Origine şi Actualitate). Desfăşurat online, pe platforma Zoom, dar şi prezenţial, acest eveniment a

de

Eugenia Bojoga

inaugurat anul Centenar Coşeriu, întrucât celebrul nostru compatriot urmează să fie sărbătorit pe parcursul întregului an prin colocvii, comemorări, şcoli de vară, lansări de carte şi în alte ţări, cum ar fi: Italia, România, Spania, R. Moldova, Argentina, Uruguay, Chile. Putem spune din capul locului că, pentru lingviştii care cunosc şi apreciază opera coşeriană, manifestarea ştiinţifică de la Zürich a fost o primă întâlnire de zile mari, un spaţiu de dezbateri constructive şi de cunoaştere reciprocă.

Congresul a fost organizat de Prof. Dr. Johannes Kabatek, şeful Catedrei de lingvistică romanică de la Universitatea din Zürich, şi de echipa sa de colaboratori – Yoselin Pestana, Manuela Crivelli, Dominik Martinez şi Cristina Bleorţu – în cadrul proiectului *„Über den Strukturalismus hinaus" – Briefe an Eugenio Coseriu und die Geschichte der Linguistik im 20. Jahrhundert* (*Dincolo de structuralism. Scrisori către Eugeniu Coşeriu şi istoria lingvisticii în secolul al XX-lea*), în plină derulare la universitatea elveţiană, în colaborare cu Arhiva Coseriu de la Universitatea din Tübingen, reprezentată de Prof. Dr. Wiltrud Mihatsch.

Lucrările propriu-zise au fost structurate pe trei secţiuni, în funcţie de tematica abordată. Cele trei conferinţe care au inaugurat fiecare zi a congresului – 16, 17 şi 18 iunie – au constituit punctul de pornire pentru discuţiile ulterioare. Prima conferinţă, *Coserian Linguistics: Poetry – Language – Philosophy. The Acroamatic Linguistics of the 21st Century*, prezentată de Jürgen Trabant (Universitatea Liberă din Berlin), s-a focalizat pe chintesenţa concepţiei lui E. Coşeriu, al cărei nucleu îl constituie productivitatea lingvistivă concretă, activitatea de vorbire ca obiect al abordării ştiinţifice. De aceea, poezia, fiind cea mai elaborată formă de activitate creatoare, nu se situează dincolo de lingvistică, ci chiar în centrul ei. În acest context, limbile trebuie să fie percepute în proprietăţile lor structurale şi în funcţionalitatea lor. Cu siguranţă, specificitatea lingvisticii coşeriene rezidă în faptul că ea se bazează pe o filosofie a limbajului de inspiraţie humboldtiană, care o poziţionează în centrul ştiinţelor culturii. Or, aceasta ar putea rămâne în continuare ca obiectiv major al lingvisticii în sec. XXI.

A doua prelegere, *Eugenio Coseriu: past, present and future*, susţinută de Klaas Willems (Universitatea din Gent, Belgia), a reluat anumite aspecte ale teoriei lui Coşeriu (conceptul de *norma lingvistică*, conceptul de *semnificat* şi tipurile sale etc.) şi le-a situat în contextul actual al disciplinei noastre, confruntându-le cu teze din psiholingvistică, semantica cognitivă şi din alte orientări. K. Willems s-a referit totodată şi la imperativul de a unifica terminologia lingvisticii integrale, demers indispensabil pentru traducerea adecvată a studiilor lui Coşeriu în engleză.

Cea de a treia conferinţă – *Forma y sustancia* (*La dimensión epistemológica de la lingüística coseriana. A propósito de „Forma y sustancia en los sonidos del lenguaje"*) –, ţinută de Araceli López Serena (Universitatea din Sevilla, Spania), s-a centrat pe valenţa epistemologică a operei lui E. Coşeriu. Luând ca exemplu prototipic studiul său, *Formă şi substanţă în sunetele limbajului*, autoarea a evidenţiat importanţa distincţiei coşeriene între ştiinţele culturii şi ştiinţele naturii şi, respectiv, repercusiunile acestei distincţii asupra cercetărilor actuale din lingvistică.

În ce priveşte comunicările pe secţiuni, acestea au abordat diverse aspecte ale teoriei lui E. Coşeriu. Unii participanţi şi-au însuşit concepte coşeriene şi le-au aplicat la cercetarea empirică, alţii au reflectat asupra unor idei teoretice ale lui Coşeriu, raportându-le la starea actuală de lucruri, confruntându-le cu anumite teze din lingvistica actuală.

Printre cei care au avut prezentări pe secţiuni se numără şi lingvişti care au participat de-a lungul anilor şi la alte manifestări ştiinţifice dedicate lui E. Coşeriu. Astfel, Vincenzo Orioles (Italia), Benjamín García-Hernández (Spania), Angela Schrott (Germania), Salvatore Claudio Sgroi (Italia) ş.a., deşi nu sunt discipoli direcţi ai savantului de la Tübingen, şi-au însuşit teoria sa lingvistică, primii doi colaborând intens cu E. Coşeriu în ultimii săi ani de viaţă.

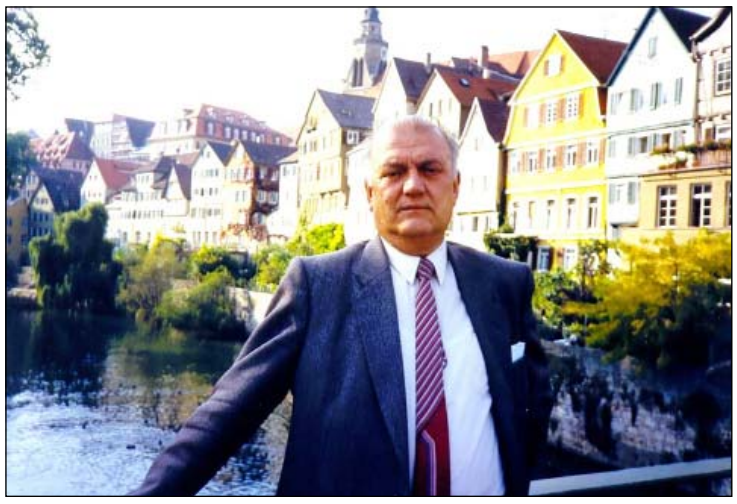

Eugeniu Coşeriu în 1988, la Tübingen

O notă distinctă a acestei manifestări ştiinţifice o reprezintă faptul că au fost cooptaţi şi lingvişti tineri de pe alte continente, care cunosc teoria lingvistică a lui Coşeriu şi o aplică în propriile lor cercetări. Astfel a fost o adevărată surpriză participarea lui Carlos Echeverría (Universitatea din Pennsylvania, SUA), a lui Mauro Alberto Mendoza Posadas (Universitatea Naţională Autonomă din Mexic) şi a lui Soledad Chávez Fajardo (Universitatea din Santiago de Chile), precum şi a unor lingvişti din Europa: Martina Ozbot (Univ. din Ljubljana, Slovenia), Aneta Stojic şi Nataša Košuta (Univ. din Rijeka, Croaţia), Moira De Iaco (Univ. din Bari) şi a altor tineri din Spania, Italia şi Elveţia.

O comunicare interesantă a prezentat şi Sebastiŕ Moranta (Universitatea din Kassel, Germania), care de mai mulţi ani se ocupă de situaţia sociolingvistică din R. Moldova. De data aceasta, în lucrarea sa *Eugenio Coseriu entre los lingüistas de Besarabia: identidad etnolingüística (pan)rumana y argumentos de autoridad*, el s-a referit la contribuţia (şi autoritatea) ştiinţifică a lui E. Coşeriu în promovarea identităţii lingvistice (pan) româneşti în stânga Prutului.

Remarcăm de asemenea şi introducerea românei printre limbile de lucru ale congresului, ceea ce a accentuat caracterul său plurilingv. Cele două comunicări aparţin lui Dorel Fînaru (Univ. din Suceava), „Câteva consideraţii despre tema «Formă şi substanţă în poezie»", şi Irinei-Marinela Deftu (Univ. din Iaşi), „Aplicaţie a principiilor coşeriene de lingvistică a textului. O analiză comparativă a versiunilor ortodoxe ale Noului Testament în română şi polonă". Din România, au mai participat Adriana Robu, de la Univ. din Iaşi (*The Cognitive and Emotional Frame of the Discourse*), Oana Boc (*Le statut des normes linguistiques dans la poésie*), Cornel Vîlcu (*From Husserl to Coseriu: Eidetic Intuition and Intentional Designata*) şi subsemnata, Eugenia Bojoga (*La unidad de la lengua según Eugenio Coseriu: comparación entre el rumano y el español)*, cu toţii de la Universitatea Babeş-Bolyai din Cluj.

Masa rotundă – *Semantics, pragmatics, text linguistics* – s-a concentrat asupra a trei domenii importante: semantica, pragmatica şi lingvistica textului. Fiind moderată de Johannes Kabatek, i-a avut ca protagonişti pe Oscar Loureda Lamas (Universitatea din Heidelberg), care s-a referit la imperativul dezvoltării lingvisticii lui Coşeriu în mod creator (*Coseriu y el discurso*), pe Miguel Casas Gómez (Universitatea din Cádiz), care a pus accentul pe contribuţia lui Coşeriu în domeniul semanticii lexicale, demonstrând importanţa sa (*Coseriu y la actualidad en los estudios de semántica*), şi pe Emma Tămâianu-Morita (Universitatea din Osaka, Japonia), care a meditat asupra finalităţii, scopului şi limitelor lingvisticii coşeriene a textului (*Aims, scope and limits of a Coserian text linguistics*). E. T. a abordat, din perspectivă critică, spaţiul obiectual al acestui tip de lingvistică a textului şi posibilele sale interferenţe cu alte discipline ale textualităţii, în special cu semiotica textului şi cu poetica. Totodată, a examinat proiectul lingvisticii coşeriene a textului ca hermeneutică a sensului pe un fundal mai larg şi integral de studiu al limbajului ca activitate culturală.

Remarcăm, de asemenea, dialogul constructiv dintre Johannes Kabatek şi Bernhard Hurch (Universitatea din Graz), intitulat *Hugo Schuchardt und Eugenio Coseriu: Möglichkeiten digitaler (Brief-) Archive*, despre arhivele digitale ale celor doi mari lingvişti. B. Hurch a împărtăşit din experienţa sa în ce priveşte digitalizarea operei şi a corespondenţei celebrului lingvist Hugo Schuchardt (1842 – 1927)[1],

→

Masă rotundă online. În prim-plan, jos: Miguel Casas Gomez. În rândul 2, dreapta: Emma Tămâianu-Morita. În stânga, Johannes Kabatek cu Oscar Loureda Lamas

Johannes Kabatek (stânga) şi Jurgen Trabant (dreapta). La inaugurarea Congresului de la Zürich, pe 16 iunie, Jurgen Trabant a ţinut prima conferinţă în plen

Era digitală și realitățile alternative din proza fantasy

de
Oxana Gherman

Că umanitatea a intrat în era digitalizării nu mai este o noutate, la fel cum nu e nici faptul că lumile virtuale consumă tot mai mult din existența umană. Probabil că omul a simțit întotdeauna nevoia de a se deda spre absorbție unor realități alternative, tendință confirmată de apariția mitologiilor, religiilor, artelor, spațiilor web etc., care nu fac decât să deschidă piste către o multitudine de lumi ficționale. De domeniul imaginarului ține și proza fantastică – subiectul central al volumului de eseuri **Mireasa Centaurului** (ARC, 2020), de Marcel Gherman. Titlul cărții trimite la originile genului, aparținând inițial unei povestiri din culegerea scriitorului irlandez Lord Dunsany, precursorul literaturii *fantasy*, care l-a inspirat pe John Ronald Tolkien, autorul celebrei trilogii „Stăpânul inelelor".

În partea liminară, Marcel Gherman propune o incursiune în istoria prozei fantastice din literatura universală, pornind de la scriitorul german E. T. A. Hoffman, care cultivă elemente horror în lucrările sale, în categoria macabrului la Edgar Poe, Ambrose Bierce, Theophile Gautier, Robert Chambers, Franz Kafka, Ray Bradbury, Haruki Murakami ș.a., dar și o incursiune în cea națională, remarcându-se pasiunea pentru fantastic a lui Mihai Eminescu, Mircea Eliade, onirismul și realismul magic în proza lui Mircea Cărtărescu, Alexandru Ungureanu, Vladimir Colin, Liviu Radu ș.a. Fiind un explorator laborios al literaturii universale, autorul identifică, de pildă, afinități între stilul ficțiunilor fantastice și limbajul poeziei sacre indiene, care degajă „o stare de beatitudine și înaltă iluminare". Sunt relevate modurile în care își creează lumile diferiți artiști ai imaginarului, făcând loc, în descrierea succintă a subiectelor, unor elemente de intrigă, ce apropie cititorul de cărțile la care se face referință.

Conținutul eseistic impune câteva delimitări teoretice, prin definiții clare, între termeni de tipul: *literatură SF, proză de anticipație, proză fantastică, realism magic, basm cult*. În cadrul curentului *epic fantasy*, se discern câteva tipuri de proză precum *eroic fantasy, dark fantasy, urban fantasy; high și low fantasy* – noțiuni noi în critica de specialitate. De asemenea, este inițiată analiza naratologică a unor lucrări prin identificarea și comentarea strategiilor de sintaxă a discursului epic, a procedeelor narative, stabilirea unor patternuri comune, specifice genului, dar și a scrierilor care depășesc tiparele, clișeele, și perfecționează formula *fantasy*, revoluționând prin tehnici cinematografice utilizate în proză (Joe Abercrombie).

Eseul „Tehnici narative în jocurile electronice" ilustrează modul în care literatura împrumută instrumente de creație mediului virtual, un fenomen cel puțin curios, având în vedere faptul că cercetătorii din domeniul literaturii sunt tentați să studieze mai cu seamă procesul invers, adică sursele din care scriitura își sustrage substanța și modalitățile de structurare a acesteia. Autorul vorbește despre începuturile jocurilor electronice, când acestea nu conțineau grafică și sunet, ci doar text („Adventure", 1978), ajungând la ideea că proza interactivă care stă la baza structurii jocurilor de calculator ar putea deveni literatura viitorului. Acest gen de joc este, de fapt, o lectură interactivă, în care cititorul are posibilitatea să decidă acțiunile protagonistului, determinând linia de subiect, sau pur și simplu își poate părăsi statutul de receptor și pătrunde în lumea ficțională sub chipul unui personaj, implicându-se în „dialoguri interactive, conversații și dueluri verbale". Un alt material util pentru literați poate fi cel „Despre identitate", în care eseistul valorifică viziuni actuale cu privire la tiparul instanțelor narative, raportul autor-narator-personaj în proza fantastică. Literatura *fantasy* pare, în această perspectivă, genul literar cel mai deschis spre inovații tehnice și artistice.

Scrierile fantastice, constată Marcel Gherman, interpolează elemente de ocultism, motive literare universale („Viermele Ouroboros" de E. R. Eddison), mituri și folclor de origine diversă (de ex., J. R. Tolkien, în „Stăpânul inelelor", fructifică folclorul celtic și scandinav). Mai mult, unele lucrări SF (cele ale autoarei Andre Norton, de pildă) valorifică diferite mituri moderne despre extratereștri, OZN-uri, lumi subpământene, apocalipsă etc. Sunt prezentate și analizate opere fantastice renumite precum sunt „Cronicile Narniei", de Clive S. Lewis, „Îmblânzitorii dragonilor din Pern", de Anne McCaffrey sau bestsellerul „Harry Potter", de J. K. Rowling, format din șapte volume, vândut în 450 de milioane de exemplare în întreaga lume, lucrări care au inspirat alți autori de proză fantastică, care iau cu asalt piața de carte, cineaștii și programatorii jocurilor electronice.

Absorbit însuși de lectura prozei fantastice, autorul relatează cu reținută fascinație despre utopii și antiutopii, locuri pline de anomalii, bucle spațiale, călătorii în timp, experimente alchimice sau neurocibernetice, fuziunea culturilor și alte fenomene care stau la baza unor nemaipomenite universuri imaginare, multe dintre care au intrat în atenția publicului prin versiunile ecranizate. Lumile fantastice (celeste, subterane, dimensiuni paralele, pustiuri de la „capătul" pământului, spații intergalactice de origine paradisiacă, arcadii sau hăuri infernale) sunt populate de tot felul de făpturi din rase umanoide sau extraterestre, mutanți, fantome, pirați, vampiri, amazoane, magi, necromanți, oracole, duhuri, gini ș.a., unele dintre care au devenit celebre în cinematografia mondială. Toate aceste personaje au parte de aventuri și călătorii inițiatice, își fac planuri grandioase, participă la războaie interrasiale sau interplanetare, descoperă teritorii și ființe bizare, se metamorfozează, transcend lumi și timpuri, având parte de revelații sau de cuceriri care le consolidează statutul. Protagoniștii celor mai reușite lucrări sunt personaje complexe, cu identități și biografii bine conturate, prezentate în evoluție.

Marcel Gherman ne propune o carte de substanță, valoroasă pentru delimitările teoretice ale unor noțiuni literare

Descoperim, prin prisma eseistului, că literatura *fantasy* este un domeniu interdisciplinar, în procesul de creație sunt implicate procedee și tehnici de cartografiere din geografie, topologie ș.a., că autorii consacrați ai genului nu fac abstracție de legile și principiile naturale, logice, științifice în construcția lumilor paralele. Unele lucrări se nasc la interferența imaginarului cu istoria (regatul cimerian la Robert E. Howard sau lumea Angliei medievale în renumitul „The Game of Thrones" din seria „A Song of Ice and Fire", de George R. R. Martin), cu arheologia și antropologia (Steven Erikson) sau cu alte domenii ale științei (romanele SF ale lui Ray Cummings). Există romane *fantasy* sau SF care configurează modele parodice sau satirice ale unor societăți, atacuri ideologice și intrigi politice (G. Orwell). Altele sunt creații de natură hedonistă și ludică, făcute să distreze atât scriitorul în procesul de lucru, cât și cititorul implicat interactiv în actul de receptare.

Un alt eseu care pornește de la câteva întrebări intrigante este „Hypnos și Morfeu", în care autorul face o incursiune științifică, culturală, mitică despre visuri. Aflăm, în cuprinsul acestui text, cum explică psihologia procesul visării, câte faze de somn și tipuri de vis există, cum este interpretat fenomenul visării în diverse religii și culturi, visul premonitoriu sau vizionar, dar și ca sursă a inspirației și a creației artistice. Autorul face o trecere în revistă a perspectivelor asupra experienței onirice (tutelată, în panteonul elen, de Hypnos (frate geamăn cu Thanatos), zeul somnului, și de Morfeu, zeul viselor) de la concepțiile provenite din epoci preistorice, mitologice, până la doctrinele filosofice antirealiste, care pun la îndoială existența materială a lumii, și la visurile cibernetice ale secolului XXI, relevând diverse modele arhetipale ale lumii fizice. Sunt expuse date despre experimente onirice, stimulente artificiale de dirijare a călătoriilor iluzorii, practicate de-a lungul istoriei. Literatura (mai cu seamă suprarealismul și proza SF), muzica electronică (stilul *ambient*, care stimulează visuri, sau muzica psihedelică), cinematografia actuală sunt marcate de categoria oniricului, visul fiind perceput ca posibilitate de acces în dimensiuni superioare, de plonjare în subconștient și pătrundere în timpuri imemoriale, încifrate în codul genetic uman. În literatură, visul poartă conotații diferite la Rimbaud, Edgar Allan Poe, Franz Kafka, J. L. Borges, fiind considerat o surmontare a limitelor lumii materiale.

Într-un text care acționează aproape hipnotic asupra receptorului, Marcel Gherman propune viziuni fondate pe descoperiri și studii științifice, culturale din diferite epoci și civilizații, asupra unui fenomen literar despre care în mediile academice se vorbește mai puțin. Descoperim, astfel, o categorie de texte care, deși sunt deseori marginalizate, fiind promovate mai activ prin cinematografie, jocuri electronice, mass-media, au o popularitate uimitoare și un public numeros mai ales în rândul generației tinere.

Mireasa centaurului este o carte de substanță, valoroasă pentru delimitările teoretice ale unor noțiuni literare, pentru trecerea în revistă a reprezentanților de marcă ai prozei fantastice, dar nu mai puțin pentru „dulcea zăbavă a cetitului", despre care vorbește autorul, invitând spre un spațiu de lecturi în care libertatea imaginației creatoare nu cunoaște limite.

Marcel Gherman, ***Mireasa centaurului.*** Eseuri. Editura ARC, 2020

■

→

fost profesor la Universitatea din Graz, iar J. Kabatek s-a referit la Arhiva Eugenio Coseriu, pe care a întemeiat-o la Universitatea din Tübingen în 2005.

În cadrul congresului, au fost prezentate mai multe volume cu tematică coșeriană: Eugenio Coseriu, Wolf Dietrich, *Geschichte der romanischen Sprachwissenschaft, Band 2: Von Nebrija (1492) bis Celso Cittadini (1601): Die Epoche des Humanismus*. Tübingen, Narr 2020; *Eugeniu Coșeriu: vocația universalității* (ed. Gheorghe Popa), Chișinău, Știința, 2021; *Eugenio Coseriu. Past, Present and Future* (editori Klaas Willems, Cristinel Munteanu), Berlin, De Gruyter, 2021; *Dincolo de structuralism. Scrisori către Eugeniu Coșeriu și istoria lingvisticii în secolul al XX-lea. Corespondența Marius Sala – Eugeniu Coșeriu* (ediție de J. Kabatek și C. Bleorțu), București, Editura Academiei Române, 2021 ș.a.

Pe lângă participanții direcți care au avut comunicări și prezentări în cadrul celor trei secțiuni ale congresului, alți lingviști coșerieni au participat doar în mod „pasiv", asistând ca „spectatori" pe Zoom sau fiind prezenți la rubrica Interviuri. De altfel, ideea de a organiza scurte interviuri cu lingviști de pretutindeni constituie cea mai mare inovație a organizatorilor acestui congres aniversar[2].

Luat în ansamblu, Congresul a fost un bun prilej de a reveni la liniile de forță ale lingvisticii lui Eugeniu Coșeriu și de a-i aduce un omagiu savantului care a întemeiat Școala de la Tübingen și a elaborat cea mai consistentă teorie lingvistică din a doua jumătate a sec. XX, cu ocazia aniversării a o sută de ani de la nașterea sa (27 iulie 1921 – 27 iulie 2021).

Roma, *7 iulie 2021*

[1] Cf. http://schuchardt.uni-graz.at/hugo-schuchardt/einleitung

[2] A se vedea rubrica *Interviuri* pe pagina web a Congresului: https://coseriu100.info

■

Pe 27 august 2021, se împlinesc trei decenii de la proclamarea independenţei Republicii Moldova. Am invitat câţiva scriitori şi intelectuali basarabeni să ne ofere reflecţiile lor pe această temă. Independenţa e o realitate neunivocă şi contradictorie, care ne înfăţişează o privelişte diferită, mai senină sau mai deprimantă, în funcţie de perspectivă, de „ocheanul” prin care privim. Cred că ne putem imagina cum ar fi arătat viaţa noastră dacă proiectul liberalizării iniţiat de Gorbaciov nu s-ar fi soldat cu implozia Uniunii Sovietice, pentru că avem în faţă modelul autoritar, revanşard şi antidemocratic al Rusiei lui Putin. E sigur că, în august 1991, basarabenii, la fel ca şi alte popoare încorporate în „imperiul răului”, şi-au dobândit şansa – nesperată – să îşi decidă destinul, să-şi aleagă o cale proprie. Se pare că n-au folosit-o cum trebuie. Putea însă criza de identitate, „eternul provizorat” al acestei provincii, dilema nerezolvată a apartenenţei la un anumit spaţiu de civilizaţie şi de memorie/conduită instituţională, să producă un alt bilanţ decât cel pe care îl schiţăm astăzi? Încercăm să aflăm nişte răspunsuri de la invitaţii noştri.

30 de ani de independență a Republicii Moldova. Ce-am câștigat și ce-am pierdut?

1. După 30 de ani de la proclamarea independenţei, despre Republica Moldova se poate spune mai ales, ca o primă impresie copleşitoare, că a eşuat în sărăcie, corupţie, exod, dezmăţ politicianist... De ce au ratat (dacă au ratat) moldovenii examenul independenţei? Ce şi-au dorit, de fapt, moldovenii? Îşi doresc astăzi altceva decât au obţinut până acum?

2. Ar fi putut scriitorii, intelectualii să facă mai mult, în aceste trei decenii, pentru dobândirea unei libertăţi reale a Basarabiei?

Vasile Romanciuc

1. Cred că motivul pentru care am ratat (cu regret, acesta e adevărul) „examenul independenţei” este acelaşi pentru care ratăm orice examen – pregătire insuficientă, necunoaşterea temeinică a „materiei”, caracterul nostru „mălăieţ” (când e vorba să luăm decizii ferme) şi chiar... copiatul.

Kremlinul le-a oferit cu generozitate guvernanţilor noştri (din ’91 până mai ieri) „caietul” cu „răspunsuri” false la problemele noastre adevărate. „Răspunsuri” pe care aceştia le-au „copiat” cu docilitate. Drept urmare, independenţa noastră s-a transformat într-o iluzie deşartă: am rămas ceea ce am fost – vasali ai Moscovei.

La consolidarea acestei vasalităţi au lucrat cu necamuflată supuşenie aproape toţi diriguitorii noştri nostalgici: de la agrarieni, la Voronin şi Dodon. Antiromânismul lor alimentează şi acum moldovenismul primitiv din Basarabia. E jenant, după 30 de ani de „independenţă”, să fii întrebat: vorbeşti „moldoveneşte” sau „româneşte”? Dacă unii dintre politicieni ar fi avut mai multă carte, iar alţii mai multă demnitate, astăzi am avea mai puţine nedumeriri, tristeţi şi regrete.

Pentru ziua de mâine (depinde de noi în câţi ani vom ajunge la ea), Istoria pare să ne sugereze două variante: fie unirea cu România prin integrarea europeană, fie integrarea europeană prin unirea cu România. Acum, oricât de paradoxal ar părea, avem nevoie de o independenţă reală, care ne-ar permite realizarea acestor deziderate. O independenţă reală, care ne-ar permite să decidem noi înşine *ce* şi *cum* avem de făcut în casa noastră. O independenţă pe care (încă) o putem obţine muncind asiduu, eradicând sărăcia, corupţia, oprind fărădelegile celor care trebuie să apere legea, stopând migraţia, rezolvând corect, pe cale diplomatică, problema transnistreană, eliminând sechelele moştenite de la regimul de ocupaţie ruso-sovietic ş.a.

Nimeni nu ne poate dărui independenţă. Trebuie s-o construim noi înşine – cu mintea, cu braţele noastre. Zi de zi.

2. Întotdeauna e loc de mai bine. Cred însă că intelectualitatea noastră a făcut multe lucruri importante pentru schimbarea la faţă a Basarabiei. Le cunoaştem. Cu regret, odată cu trecerea timpului, unii au deraiat de la principiile bunei morale, lunecând spre corupţie şi minciună. Ajungând în fotolii înalte, ne-au furat până la „nu se mai poate”. Lumea noastră, pare-se, a simţit şi a înţeles asta, aducând la conducere, prin vot, oameni noi, integri, dispuşi să lucreze pentru schimbarea în bine. Nu va fi uşor. Sunt necesare reforme profunde. Iar reforma cea mai grea, cea mai chinuitoare rămâne a fi reforma mentalităţii. De ea, mi se pare, depind toate celelalte. E câmpul de lucru al intelectualilor. Un câmp, în mare parte, năpădit de buruieni.

Ce ar fi trebuit să mai facem? Ce mai avem de făcut? Ne vom pune încă multă vreme aceste întrebări, găsind sau negăsind răspunsuri potrivite. Oricum, e bine să reţinem câteva „învăţături” simple, de la cei „vechi”: „Nu e nevoie de încălţări de la fierar şi nici de arme de la pantofar: este de ajuns ca fiecare să-şi îndeplinească treaba sa”; „Șchiopătatul este o piedică pentru picior, dar nu pentru voinţă” (Epictet); „Ce trebuie să faci? Trebuie s-o înveţi de la cine face ce trebuie” (Seneca).

Maria Șleahtițchi

1. Independenţa Republicii Moldova s-a înfăptuit într-o anumită conjunctură geopolitică, de aceea mă îndoiesc de capacitatea moldovenilor de a-şi obţine independenţa statală prin doar propriul efort. Se bănuia de la început, acum se ştie cu certitudine, că independenţa Republicii Moldova nu a reprezentat o decizie coaptă înlăuntrul poporului. De fapt, moldovenii nu constituie un popor, ei nu au conştiinţa identitară a unui popor şi, ceea ce mi se pare mai grav, nici ca parte a poporului român nu se identifică. În anii 1985-1991, schimbările din imperiul sovietic nu presupuneau independenţa republicilor unionale. Finalitatea restructurării era reorganizarea din interior a sistemului, deloc demolarea sau prăbuşirea lui. Dacă evenimentele s-ar fi desfăşurat în logica firească a recuperării istorice, R.S.S. Moldovenească, pe atunci, trebuia să se re-unească cu România, tot aşa cum s-au re-unit cele două Germanii. În cazul nostru însă, nu au existat oameni de stat care să gândească şi să acţioneze prompt, dar şi cu anticipaţie, într-un context istoric şi geopolitic ambiguu şi riscant. Cu timpul, se va stabili exact care mal al Prutului a fost mai circumspect: malul drept sau malul stâng. Tot ce a urmat în aceşti treizeci de ani este o sumă de dovezi că nu prea au fost oameni potriviţi la locuri potrivite, în momente istorice cruciale.

Ce au vrut moldovenii? Se creează impresia că moldovenii nu au prea ştiut ce vor în acele evenimente istorice de anvergură. Nu au avut suficiente caractere pentru o determinare sigură, fără echivoc. După entuziasmul celor vreo zece ani de romantism revoluţionar, siajele economice, sociale şi cele generate de corupţie au alimentat mereu nostalgiile după defunctul imperiu sovietic. Deşi se declara avansarea spre integrarea europeană, jumătate din populaţia Republicii Moldova se tot uita înapoi. Aşa au trecut moldovenii, suciţi, prin intemperiile acestor trei decenii.

2. Se ştie că rolul scriitorilor, intelectualilor în general, a fost covârşitor în anii 1987-1994, de la Perestroika până la preluarea puterii de către agrarieni şi memorabilul congres „Casa noastră – Republica Moldova”. Probabil că a fost greu să se treacă de la discursul şi acţiunile social-politice de amploare din pieţele oraşelor la ritmul rutinar, dar consecvent, de zi cu zi, al schimbărilor societale temeinice şi bine gândite. Ulterior, intelectualii implicaţi în politică fie că nu au fost lăsaţi (de politicienii „profesionişti”) să-şi ducă planurile până la capăt, fie că nu au fost capabili să o facă sau au căutat să se căpătuiască şi ei. Se pare că intelectualii noştri s-au dovedit a fi „autorii” unor proiecte abandonate sau compromise. În plan social, pe intelectuali adesea îi plictiseşte rutina muncii de zi cu zi. Unii au rămas mental în perioada lozincilor şi a mişcărilor de stradă. Chiar dacă tranziţia durează peste trei decenii, în interiorul ei, vremurile şi oamenii s-au schimbat. Nici mesajele scriitorilor şi nici reacţiile societăţii nu mai pot fi cele de la începuturi. Mi se pare că scriitorii, intelectualii în general, nu au avut perspicacitatea şi capacitatea de a se adapta schimbărilor rapide, reacţionând la ele fără a pierde verticala valorilor naţionale, sociale şi culturale. Oricât s-ar invoca problemele de ordin social şi economic, la nivelul de adâncime al subconştientului colectiv, cea mai mare criză este cea identitară. Dacă nu se reuşeşte, din 1994 încoace, să se modifice o sintagmă din mult disputatul Art. 13 din Constituţia Republicii Moldova, este cel mai elocvent semn al „corciturii identitare” a moldovenilor. Doar invocarea acestui fapt caracterizează cu asupra de măsură adevărata stare de lucruri la cei treizeci de ani de la Declaraţia de Independenţă a Republicii Moldova.

Ce ar putea să facă un scriitor, un intelectual în această situaţie complicată şi plină de incertitudini? Nu am reţete. Aici fiecare să se manifeste pe cont propriu, dar mi se pare că cel mai adecvat ar fi să faci tot ce depinde de tine în locul în care eşti; să construieşti onest, atât cât îţi este dat şi cu putinţă; să vezi şi să numeşti lucrurile aşa cum sunt. Azi suntem, mai suntem, într-o situaţie geopolitică foarte imprevizibilă. În plan naţional însă, avem şansa de a ne relansa. Să sperăm că nu ne vom dezamăgi şi vom reuşi să transformăm şansa în fapt împlinit.

Alexandru Burlacu

1. Am fost blestemaţi să rătăcim în istorie ani, decenii, secole. Un popor de sclavi, scăpat la libertate, nu putea ajunge altundeva decât acolo unde a ajuns. „Despărţirea” de regimul totalitar, de „imperiul răului”, a decurs extrem de dureros şi anevoios. Noi nu am luptat pentru independenţă. Am obţinut-o aproape de-a gata, de unde şi independenţa dependentă. Un popor neinstruit, needucat în spiritul adevăratelor valori culturale,

lipsit de identitate/conştiinţă naţională, fără o organizare socială firească de stat de la 1812 încoace, fără armată proprie, fără legi este sortit pieirii. Ce noroc de cei 22 de ani în România Mare! Fără aceşti ani, am fi devenit pribegi fără de ţară. Moldovenii nu pot supravieţui celorlalte popoare din zonă decât doar prin Unire. Războiul din Transnistria, sacrificiile şi umilinţele de mai încoace abia dacă ne-au învăţat o ţâră de minte. De treizeci de ani, tot descoperim Europa, stăm cu mâna întinsă, jinduind pară mălăiaţă în gura lui Nătăfleaţă. Continuăm cu succes să „boicotăm istoria”. Am fost şi rămânem nişte proscrişi, surghiuniţi în mizeria lamentabilă a ignoranţei. Clasa politică e plină de parveniţi, o elită cu privilegii speciale, dar fără responsabilităţi, mai exact, cu iresponsabilităţi colective. Un prâsnel învârte pe deget în „modul cel mai democratic” parlament, guvern, sistem bancar şi o procuratură de buzunar. Am mers din ratare în ratare. Pe la 1882, Mihai Eminescu semnala parcă despre zilele noastre: „Lăcomia de averi şi sărăcia de minte pe deasupra au făcut ca ţara întreagă să se satureze demult de aceşti pretinşi aleşi ai ei.” Cât de actual în preajma alegerilor anticipate! Investim enorm de multe speranţe în noul parlament, în noul guvern, dar, la urma urmelor, trebuie să conştientizăm cu toţii: putem aduce Europa acasă numai prin România.

2. Sigur că da, Basarabia i-a dat pe Alecu Russo, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Constantin Stere, Paul Goma etc. Vocea intelectualilor cu har divin, a oamenilor de creaţie cu nume de rezonanţă a însemnat enorm de mult şi la început de deşteptare a conştiinţei naţionale. Din păcate, în spaţiul pruto-nistrean „bărbaţii neamului”, cum se spune într-o formă uşor ironică, n-au avut voinţă politică; legaţi cu prosoape în cruce, s-au arătat, în realitate, nişte „papă-lapte”, care tremurau ca varga în faţa „fratelui mai mare”. Un „disident” care iubeşte Moldova de la depărtare, ajuns la „răscrucea cu proşti”, coboară frumuşel din „căruţa naţiunii” (ca un trădător get-beget) tocmai când era mare nevoie de un model de rezistenţă/de mare scriitor. Intelectualii noştri, în marea lor majoritate, intelectuali în prima generaţie, în lupta pentru dobândirea independenţei reale au venit, cum se zice, de la coada vacii, cu simţirea şi gândirea dereglate de regimul totalitar. Indubitabil, cu inima (emblema „frontului popular”) în „noua barbarie” nu ai nicio şansă. Mintea moldoveanului de pe urmă ne-a jucat festa. Suntem ironici, ludici, plini de importanţă, dar total lipsiţi de caracter. Am impresia că, după masa de pomină de la Uniunea Scriitorilor, nu-mi amintesc ca poziţia scriitorilor să fie în opoziţie cu a celor din PLDM sau din PDM. Azi, tot mai multă lume întreabă: „Unde sunt intelectualii? Unde sunt scriitorii?”. Lumea întreabă ce o fi căutat Igor Grosu la mitropolitul Vladimir, chiar în a doua zi de aflare în postul de Preşedinte al Parlamentului.

Constantin Cheianu

1. Încerc să-mi amintesc cum ne uitam noi, cei din 1991, la Moldova anului 2021 şi realizez că nu aveam nici curajul, nici imaginaţia să privim atât de departe. Visele noastre, ale mele, cel puţin, se desfăşurau pe durata a zece, cel mult douăzeci de ani, pe care mi-i imaginam ca pe o continuă apropiere de România şi Europa, sub privirea îngăduitoare a unei Rusii pornită ea însăşi pe calea occidentalizării. Singurul lucru care mă făcea sceptic era calitatea noii clase politice moldoveneşti. Şi nu mă refer aici doar la reprezentanţii vechii nomenclaturi sovietice, ci şi la feţele noi din politica noastră, inclusiv intelectualii şi oamenii de cultură. Mulţi dintre aceştia, pe lângă faptul că nu erau nişte profesionişti valoroşi în domeniile lor, nu articulaseră în perioada sovietică nici un gest de rezistenţă şi disidenţă, unii deservind chiar cu devotament vechiul regim. Peste noapte, s-au făcut – cu voie de la poliţie, este adevărat – reformatori, naţionalişti, unionişti, o „schimbare la faţă” conjuncturală, care nu-mi suscita niciun optimism apropo de capacitatea lor de a face faţă unor provocări cu totul noi.

Între timp, Rusia, care, aparent, îşi continua drumul spre democraţie, nu uita de reflexele ei imperiale, impunându-ne, la nici un an de la declararea Independenţei, războiul din Transnistria. Atunci ne-am convins că Moscova are pârghii de influenţă redutabile în interiorul Moldovei, întruchipate de o pătură solidă de vorbitori de limbă rusă, pe de o parte, şi de o armată de agenţi, securişti, colaboraţionişti, pe de altă parte. Aşa se face că un întreg electorat naţionalist a putut să fie indus în eroare timp de aproape două decenii de o sculă a ruşilor ca Iurie Roşca, ce altă palmă mai usturătoare la adresa noilor noastre elite se poate imagina?!

Iar pentru ca totul să pară şi mai prost, în loc de o „apropiere constantă” de Europa şi România la care mă aşteptasem, guvernările care s-au perindat la putere în Moldova au tot făcut, vorba lui Lenin, „un pas înainte spre Europa şi România, doi paşi înapoi spre Rusia”. Drept consecinţă, Europa, timp de vreo zece ani, nici nu a prea vrut să ştie de noi, iar România, circumspectă şi ezitantă, a tot încercat să împace şi varza basarabeană, şi capra rusească.

În aceste ape tulburi ale tranziţiei, s-a lansat o nouă generaţie de politicieni, care, exploatând dorinţa noastră de apropiere de Europa şi entuziasmul tinerilor de la 7 aprilie 2009, au încercat – şi parţial au reuşit – să instaureze un regim dictatorial-oligarhic.

Abia în al treizecilea an al Independenţei am primit un lider politic talentat şi necorupt, în persoana Maiei Sandu, şi o echipă guvernamentală de o factură cu totul nouă. Primele reacţii brutale ale forţelor oligarhice ne arată cât de adânc înrădăcinate sunt acestea şi cât de greu le va fi tinerilor guvernanţi să le reducă influenţa.

„Formaţiunea celor 4”: Maia Sandu, Klaus Iohannis, Andrzej Duda şi Volodimir Zelensky, de Ziua Independenţei la Chişinău, 27 august 2021

2. În toată fierberea şi rătăcirile geopolitice despre care am vorbit până acum, intelectualii şi scriitorii noştri au preferat să cam stea deoparte. Pe ei nu i-au prea sensibilizat, în aceşti treizeci de ani, valori precum „democraţia”, „statul de drept”, „justiţia”, „lupta cu corupţia”, „echitatea socială”, ei preferând să îmbrăţişeze un unionism declarativ, comod şi ineficient. Şi au mai fost traşi pe sfoară o dată în acest sens, pentru că în locul vechiului „stindard” al unionismului, precum Roşca, i-au primit pe doi corupţi, un Filat şi un Plahotniuc, despre ultimul vorbindu-se (în şoaptă) ca un om al serviciilor secrete româneşti, o „pavăză” în faţa tancurilor ruseşti şi un „unionist pragmatic”. După ce s-au mai fript şi a doua oară, vedem că intelectualii noştri nu s-au prea grăbit să salute nouă echipă a Maiei Sandu.

Din păcate însă, intelectualii şi oamenii de cultură nu şi-au făcut datoria, în aceşti treizeci de ani, nici măcar în domeniile lor profesionale. Dacă în 1989-1991 literatura noastră a produs acea poezie socială cu impact la public, în baza căreia au apărut piese muzicale mobilizatoare, iar Teatrul Poetic a creat un spectacol memorabil, „Ce vor scriitorii”, după 1991, artele noastre nu s-au mai implicat aproape în nici un fel în noile procese social-politice. Artiştii din alte republici ex-sovietice s-au grăbit să ofere societăţilor lor opere de recuperare istorică şi de stringentă actualitate, la noi lucrul acesta nu s-a prea întâmplat. Eu primul spectacol despre foametea din Ucraina creat de artiştii din ţara vecină l-am văzut încă în 1990. Tot atunci, la începutul anilor ’90, am văzut şi primele spectacole despre deportările staliniste din Ţările Baltice create de artiştii de acolo. La noi, primele cărţi şi spectacole despre foamete şi deportări au apărut abia după 2010.

Iată de ce noi, astăzi, la 30 de ani de la Declaraţia de Independenţă, odată cu echipa de politicieni a Maiei Sandu, am primit ceea ce în Ţările Baltice a apărut cu cel puţin două decenii mai devreme.

Leo Butnaru

Elegie de telefonată la 112

Trei decenii la rând, pe aici au fost scrise şi difuzate cele mai lungi şi confuze minciuni – aşa-zisele programe politice ale celor care au acces la guvernare sau au tot fost în opoziţie ca... lipsa de poziţie, acestea soldându-se cu trădarea pe faţă a intereselor naţionale de către unii lideri împieliţaţi care, ca ieri-alaltăieri, se dădeau drept patrioţi nevoie mare. Astfel că, azi, de se întâmplă să auzi pe vreun politician chişinăuian începându-şi sau încheindu-şi (inclusiv mandatul) cu: „Am onoarea să...” – te umflă râsu`-plânsu`.

În cei 30 de ani, s-au „format” şi au ieşit să facă trotuarul mai multe prostituate politice de extracţie neocomunistă, neonomenclaturistă. Unora din ele, colaboraţioniste, le sunt cunoscuţi şi peştii (din Patriarşie Prudî, ca să ne amintim de celebrul roman cu Behemotul). Încât te gândeşti că pentru ăştia, din păcate şi pentru mulţi alde ei, ar fi necesare sanatorii speciale sau poate chiar ospicii de reabilitare, în care unii ar fi posibil să aibă şansa de a redeveni oameni. Iar vreunul chiar să se călugărească întru pocăire şi zdravănă spălare de păcate.

La Chişinău, Comrat, Bălţi sau Tiraspol, e ca şi imposibil a se privi adevărul politic în faţă: el face mereu feţe-feţe. Dar fără a roşi, fără a se ruşina, ci minţind în continuare. Iar cenzorii partinici de altădată, de execrabilă extracţie kagebist-comunistă, mai se laudă că de la ei a pornit „corectitudinea în politica” chişinăuiană. Oarecum, într-o anumită măsură, par să aibă dreptate, atare corectitudine semănând trecutului lor. Adică, aşa-numita lor corectitudine în politică e, de fapt, *corcitudine*. (Da, de la corcitură şi melanj destul de dezagreabil.)

Pe aici, politica la zi e cam proastă ca noaptea. Pentru că – belea pe capul pruto-nistrenilor! – sunt proşti-zbierători mai mulţi aşa-zişi deputaţi şi acoliţi ai lor, ziarişti de doi bani sau cei autodeclaraţi comentatori politici care, de fapt, nu sunt decât impostori şi, în funcţie de la ce posturi TV apar, înţelegi în solda cui se află. (Ferice de cei săraci cu duhul, dar care nu s-au făcut „comentatori” politici *made in Moldova*!) E drept, unii sug de la mai multe oi. Sau mai mulţi berbeci. Părând a servi, comasat din alte partidulețe, partidul politic de jur-împrejur „Girueta”. Când îi auzi pe unii din ăştia şi pe cei care „îi alăptează” ce enormităţi scuipă de la ecran, îţi vine să telefonezi la *112*...

Drept intermezzo, ar trebui să spunem o vorbă, două şi despre continuarea apariţiei partidulețelor ca ciupercile după ploaie. Însă pe aici mai toate „formaţiunile politice noi” se nasc gata-gunoi. Am remarcat că una din astea, la scrutinul din 11 iulie, a acumulat tocmai... 15 voturi! Tot aici ar fi să ne amintim că, după fiece scrutin, un partid, două sunt scoase din joc cu... picioarele înainte. De data aceasta, la 11 iulie, a fost cazul PD-ului. Însă e loc şi pentru mai bine! Amin, prohoditele nu mai revin, asemeni suratelor sau verişoarelor lor ce au trecut ofticos, toxic prin trista noastră realitate. Credeţi că nu ştiu asta şi „jurnaliştii independenţi” aciuaţi pe la TV-uri de partid? Unii dintre ei, ca şi anumiţi inşi de la Consiliul Audiovizualului, sunt pur şi simplu lustragii-lingăi ce dau cu peria peste încălţămintea politicienilor care îi plătesc. Iar cel mai grav neajuns al unor atari „comentatori şi jurnalişti”, dar mai ales al celor pe care dânşii îi consideră lideri, cică... politici, pare a fi chiar deplina-le inexistenţă şi... independenţă. În întreaga asta harababură mai întâmplându-se că se implică şi... *mitropolitica, şi mitropoliticul* Moldovei, cu purtători de sutane inculţi şi agresivi, protestatari în vântul pustiei, care până astăzi mai par a fi înregimentaţi, proslăvind comunismul în slujbele lor (la împăratul roşu). Din păcate, predicile şi poalele sutanelor sunt fâlfâite de vânturile ce bat dinspre Volga...

Dacă conectaţi la televizor detectorul de minciuni când sunt transmise dezbateri politice, el arde îndată!

Dar ai zice, parcă: Doamne, ce minunată invenţie telecomanda! – Apeşi un infim buton şi – gata! Scapi de atâţia „comentatori politici” tâmpiţi, de atâţia parlamentari analfabeţi, proşti, de atâtea curviştine din talk-show-uri partinice ce aduc a sex-shop. Numai că nu se poate să scapi doar cu atât, odată ce necinstea, minciuna, dezonoarea e ca şi generalizată nu doar printre politicieni, ci şi în justiţie, printre procurori, judecători, avocaţi (ai diavolului, unii)! În atari domenii, devenite mai că oculte, o mână spală pe alta, deoarece politica şi justiţia sunt îndeletniciri murdare sui generis.

Cum să compari tu coşul minim de consum al bietului om... alegător cu troaca maximă de consum a deputaţilor-acţionari prin lanţuri de firme şi offshore?! Când vezi ce graşi, îmbuibaţi, *cefoşi*, bolfoşi şi nesimţiţi sunt unii „imuni”, nu mai crezi că politica e o chestie subţire. (Într-un moment de năduf, chiar m-am gândit că, dacă pentru furt, delapidări, hoţii ziua în amiaza mare s-ar tăia mâinile, la vot mulţi deputaţi ar ridica... picioarele. Pentru că, asta e, pe aici se întâmplă ca gloata să mai voteze vreun hoţ notoriu, chiar ajuns cap de partid...) Pentru astfel de „aleşi” în parlament, anatomia se rezumă la ciolan! Iar că „slugile poporului” nu sunt subţiri la obraz se vede cu ochiul liber. Însă, pe vechi (sperăm că deja până mai ieri), în pofida promisiunilor pe care le tot fac politicienii grijulii nevoie mare (unii deja fugari, hoţi în... fărădelege! după ce au minţit şi au furat ca hoţi în lege!), poporul-alegător supravieţuieşte eroic! (Sau, pe de altă parte, mă întorc şi zic: printre politicieni, când le merge ceva mai rău, când le merge chiar foarte bine, se creează impresia că bietul adevăr umblă cu coada între vine... Ah, adevărul, ce mult seamănă cu poporul!...)

În fine, *mens sana in corpore sano* nu se referă şi la politicieni, despre care poate că şi tu, şi el, şi ei nu aţi vrea să spuneţi nimic de rău, numai că este imposibil să tăceţi viaţa întreagă!

Dar oare ar exista semne spre bine? Până pe 11 iulie 2021, îmi ziceam cu amară ironie că, de fiecare dată când se votează cum se votează în RM, reieşea că s-a făcut şi se face cea mai multă politică pe cap lipsă de locuitor. Însă rezultatele electorale din această vară toridă, într-o anumită măsură, par a ne încuraja o aşchie de optimism.

Da, aţi întrebat şi de scriitori... Mai toate guvernele ce s-au perindat cu dezonoare la Chişinău şi unii preşedinţi (inclusiv de parlament, aserviţi, acoliţi ai Moscovei sau profitori ai Laundromatului), în genere politicienii mereu mărunţi făcând-o pe oamenii culţi (alţii nici atâta nu sunt în stare să facă! – îi trădează mutrele), au considerat că literatura dăunează grav sănătăţii... politice (şi partidului lor *pro domo sua* sau, mai rău, pro-moscova). În sinea lor, guvernanţii „noştri” îşi spuneau că politica nu ar fi şi ea o artă, cum o numesc unii. Pentru ei, politica rămânând a fi o armă. Inclusiv armă contra artei, culturii, literaturii, scriitorilor, oamenilor onești de creaţie... Să sperăm că formele verbelor triste şi sceptice de până aici sunt deja la trecut...

Călina Trifan

1.-2. Evenimentul de acum 30 de ani ne-a dat dreptul la mari speranţe. Însă de evoluţia strâmbă ulterioară şi de amarnicele iluzii deşarte, oricât am da vina pe împrejurări, tot noi suntem de vină, pentru că am irosit şansele şi am pledat pentru aceşti 30 turbulenţi, confuzi, instabili ani. În tot acest răstimp, lucrurile ar fi trebuit să se aşeze, apele să se limpezească, dar n-a fost să fie. Din păcate, şi după 30 de ani problemele sociale, politice, geopolitice continuă să ne hărţuiască. Lucrurile sunt atât de tulburi şi de amestecate, încât a înnegurat mintea marii majorităţi a cetăţenilor Republicii Moldova. Poate din cauza că acest stat a fost şi este o creatură artificială? Nimic nu poate fi două lucruri în acelaşi timp!

Nimeni nu poate contesta rolul deosebit pe care l-au avut scriitorii în procesul de renaştere naţională, poate doar guvernanţii, politicienii, care aveau să taxeze dur încadrarea scriitorilor în mişcarea democratică. Limba română, democraţia merita această luptă şi osteneală. Azi, limba română (slavă!) nu mai este în pericol şi asta ar putea fi principala noastră biruinţă, la care s-ar mai adăuga, ne place sau nu ne place, dreptul cetăţenilor la libera circulaţie.

Ar fi putut scriitorii, intelectualii să facă mai mult? Nu mi se par puţine cele enumerate mai sus, celelalte obiective ţineau de politicieni şi guvernanţi, erau şi sunt obiectivele lor. Ei se fac responsabili de faptul că RM a bătut pasul pe loc atâta amar de vreme.

Ar putea face scriitorii mai mult decât apostolii care se perindă (s-au perindat în acest răstimp) prin culoarele puterii? Şi da, şi nu - o creatură artificială rămâne o creatură artificială! În plus, în aceşti ani de involuţie sufletească şi morală abil dirijată în plan imagologic, scriitorii au pierdut vizibilitatea lor de cândva. Nu regretăm şi ne căutăm şi ne vom căuta în continuare de unelte: „Cu-atât mai bine ţării şi lui cu-atât mai bine!”

Val Butnaru

Formaţiunea statală care poartă, temporar, numele Republica Moldova nu întruneşte nici măcar o calitate ce i-ar conferi statutul de *independentă*. Pe parcursul celor 30 de ani de autoproclamată independenţă, oamenii politici din partea locului s-au dovedit a fi prea mici pentru sarcinile mari, istorice, care le-au revenit. Se pare că principiul „şi la vest, şi la est”, „şi cu ruşii, şi cu nemţii” a guvernat chiar şi spiritele cele mai alese, provocând pagube incomensurabile, ireparabile, poate.

Îmi aduc aminte, de exemplu, de primele discuţii privind cetăţenia şi propunerea să urmăm exemplul ţărilor baltice care n-au acordat cetăţenie alolingvilor şi alogenilor, decât după susţinerea unui examen riguros. Ai noştri s-au speriat de moarte de această perspectivă şi au preferat „varianta zero”, adică acordarea cetăţeniei pentru toţi. Astăzi, vedem cum cohorte de *cetăţeni ai RM* manifestă ostilitate faţă de ţara care i-a oploşit atât de iresponsabil...

Proclamarea independenţei Republicii Moldova. În prim-plan: preşedintele Mircea Snegur, spicherul Alexandru Moşanu şi premierul Valeriu Muravschi, 27 august 1991, Piaţa Marii Adunări Naţionale

Oamenii politici de pe Bâc au patentat o altă chestiune de unicat în politica mondială: având o parte de teritoriu ocupat de o armată străină, declară, în Constituţie, neutralitate.

Idealul Unirii a fost terfelit cu succes. Ţipată până la secătuirea de sensuri primordiale, mărşăluită până la eludarea raţiunii elementare, megafonată până la înlăturarea oricărei acţiuni concrete de apropiere a celor două maluri de Prut, ideea reunificării cu România a încăput, în diferite perioade, pe mâinile unor fie şarlatani, fie gangsteri politici. Micile excepţii au fost arse pe rugul inchiziţiei naţionale.

În cei 30 de ani, nimeni nu şi-a bătut capul să asigure măcar una dintre cele câteva forme de securitate a statului.

Orice acţiune în direcţia securităţii energetice a eşuat într-o, cel mult, clovnerie, cu butelii de gaz ascunse în spatele vorbitorilor la ceremonia de inaugurare a magistralei Iaşi-Chişinău.

Securitatea informaţională este o sintagmă ce aduce mai degrabă a bătaie de joc decât a realitate. Posturile ruseşti au intrat în toate casele moldovenilor şi ideologii ruşi domină minţile cetăţenilor RM. Ale tuturor cetăţenilor – de la preşedinte până la cel mai amărât boschetar. S-ar putea însă ca boschetarul, nefiind un telespectator exemplar, să suporte propaganda putinistă cu mult mai puţine consecinţe grave.

De securitate militară nu este cazul să vorbim. La drept vorbind, nici nu înţeleg la ce ne-ar folosi tehnica modernă, în timp ce tancurile ruseşti, în formă de televizoare, au ocupat orice casă din Moldova?

În cei 30 de ani, nimeni nu a întreprins NICIO ACŢIUNE HOTĂRÂTĂ de asigurare a funcţionării normale a statului. Să-i fi declarat, cel puţin, indezirabili, pe teritoriul RM controlat de autorităţi, pe funcţionarii publici din Tiraspol vinovaţi de atâtea şi atâtea crime şi încălcări ale drepturilor omului, şi povestea cu gaura neagră din Transnistria s-ar fi consumat foarte rapid. *Politica concilierii prin fotbal*, în spatele căreia se încheiau noi tranzacţii financiare, n-a generat nici măcar o notă de protest din partea micului detaşament de gânditori de la Chişinău.

Şirul exemplelor ar putea continua până la epuizarea ultimului neuron din creierii politicienilor moldoveni. Iar îndemnul de a răspunde la sacramentala întrebare DE CE S-A ÎNTÂMPLAT CEEA CE S-A ÎNTÂMPLAT, mă tem că ne va lua tot timpul necesar *consolidării independenţei în următorii 30 de ani*.

Câteva cauze pot fi, totuşi, identificate. Aş vrea să cred că proasta stăpânire a limbii române şi nivelul insuficient, primitiv, de instruire ar fi una din cauze. Moldoveanul, pentru a se apăra de eventualele ironii pe seama bagajului său cultural şi a rostirii prăpăstioase, este gata să voteze orice autonomie teritorială dorită de Moscova; se declară împotriva aderării la NATO, dorită de Moscova; se pronunţă favorabil limbii ruse, ca limbă de stat, dorită de Moscova.

Da, ar putea fi aceasta o cauză, dar e cam puţin şi pare cam prea simplu.

Cohorta de trădători, mancurţi şi agenţi ruşi infiltraţi în structurile guvernamentale? Da, şi asta, dar, oricum, nu e suficient. Georgienii şi balticii au trecut şi ei prin aşa ceva, dar au reuşit să se opună ruşilor.

Mi se pare că adevărata cauză, plantată adânc în conştiinţa colectivă, trebuie căutată în istoria celor 200 de ani, de când Basarabia a fost ocupată de Rusia ţaristă, iar apoi, trecând de la un regim la altul, a fost folosită ca monedă de schimb. Timp de secole, basarabeanul s-a învăţat să se adapteze, crezând că asta ar fi adevărata cale de salvare.

Chiar şi azi, în plin secol XXI, el continuă să facă acelaşi lucru, confundând adaptarea cu trădarea.

Gheorghe Erizanu

1. Dacă ne uităm în jur, atunci eşecul nostru nu este un dezastru. Nu avem un dictator sau un regim totalitar sau autoritar de lungă durată. Cetăţenii Republicii Moldova au reuşit să schimbe parlamente, preşedinţi de ţară. Prin metode electorale sau prin acţiuni de protest. De fiecare dată când au avut ocazia, cetăţenii RM au fost mai înţelepţi decât politicienii. Pentru o entitate care nu a avut memoria istorică a unui stat, cum au avut ţările baltice, noi ne-am descurcat uimitor de bine. Sigur, noi avem avantajul imens al României de alături. Nu-i invidiez deloc pe armeni sau pe georgieni. Şi apoi, 30 de ani nu e o perioadă mare în istorie. Jumătate de secol (anii ’45 – anii ’90) am trecut prin experienţa unui regim care a decapitat intelectualitatea şi elitele, au fost impuse politici dure de deznaţionalizare, condiţii împotriva firii umane în domeniul economic şi social, societatea a rămas fără caractere, fără coloana vertebrală a unei evoluţii firești. Să nu uităm că aproape 20 de ani, primii ani de ocupaţie (1944 – 1960), conducătorii APL-urilor de astăzi erau numiţi din alcoolicii sau leneşii comunităţilor, iar conducătorii de rang republican erau numiţi din afara RSSM-ului. Încercările Chişinăului de a deveni parte componentă a României în anii ’90 n-au fost acceptate de Bucureştii lui Iliescu. Am fost damnaţi să construim un stat pe care nu l-am vrut. Politicul a pierdut oportunităţi imense. Nu ştiu pe cât e adevăr şi pe cât e fabulaţie, dar fostul premier Ion Sturza vorbea despre o posibilitate imensă ca RM să intre în UE împreună cu România şi Bulgaria. Apoi au fost anii regimului Voronin, care acum se erijează în unul democratic & prosper, dar atunci noi am pierdut oportunităţi imense de a mo-

derniza statul, economia și societatea. Istoria mondială niciodată nu a fost atât de binevoitoare ca în primii ani ai secolului XXI. Noi am fost alături de istorie. Noi n-am ratat examenul independenței, noi am ratat oportunități. Iar unicul merit de a exista a unui stat e grija față de fiecare om în condiții vitrege. În condiții firești, oamenii au grijă de sine ei înșiși. De stat au nevoie doar în situații excepționale. Ce a făcut statul și cum s-a comportat în timpul războiului ruso-moldovenesc din 1992, al colapsurilor economice din 1998, 2008 sau în timpul pandemiei din 2020 îi dă dreptul de a lua sau pica examenul de independență. Noi am picat marile examene. Poate, pe alocuri, am luat note mari în cotidian. Dar asta nu contează. Noi am umblat bezmetici douăzeci de ani cu „mielul blând care suge de la două oi”, apoi a fost încercarea de a face pași concreți pentru a ne apropia de UE în perioada Filat, dar natura de șmecher și-a luat partea și am devalizat băncile și poporul. A urmat izolarea completă și transformarea RM în *otcină* rusească în perioada Dodon. Am avut de toate: de la președinți de colhozuri care au făcut politică națională, șmecheri care au acaparat puterea ca s-o transforme într-o extensiune a grupurilor lor criminale, până la guvernatori ruși care se dădeau drept președinți de țară. Sunt uimit că această țară încă nu s-a topit de pe harta lumii.

2. Scriitorii și intelectualii au lipsit cu desăvârșire după 1991. Fiecare dintre noi și-a căutat oportunitățile sale mărunte, de zi cu zi. Au dispărut marile caractere din spațiul public, am rămas doar cu moderații și finii intelectuali, care s-au temut să strige cu voce adevăruri, să nu sperie politicienii, să nu incomodeze șmecherii și trișorii. Noi abia am șoptit, ca să ne auzim doar noi pe noi. Să nu deranjăm. Și să fim cumva împăcați că am șoptit. Am intrat în cavaleria unioniștilor așa cum am intrat pe timpuri în câmpia sovietică a propagandei. Cu budionovkă. Declarativ. Fără a ne pune întrebări. Fără a căuta și a găsi răspunsuri practice. Doar dă bine la imagine. A fi bun român era și este ca un bilet norocos de trecere prin istorie. Fără a încerca să scriem noi istoria. Care nu este deloc romantică. Dacă vorbim despre noțiunea de intelectual cu sensul de „inteligență”, atunci ea nu există. Și-a dat obștescul sfârșit după drepturile obținute imediat în primii ani ai independenței.

Sincer, îmi pare o reminiscență noțiunea de intelectualitate din perioada comunismului științific și a luptelor de clasă cu proletari hegemoni, țărani și intelectuali pe post de camarazi de istorie. Poate e bine că intelectualitatea noastră s-a evaporat în tranziție. E mult mai bine decât să dispari în GULAG.

Adrian Ciubotaru

1. Am eșuat pentru că nu ne-am dorit, cu adevărat, ceea ce, până la urmă, am obținut. La cumpăna anilor ’80-’90, s-a născut iluzia că poporul ar vrea, alături de elitele lui intelectuale, să revină la alfabetul latin, să-și recupereze trecutul și identitatea, să rupă lanțurile sclaviei, să propășească, să se alăture națiunilor civilizate ale Europei, să îmbrățișeze societatea deschisă și democrația și, într-un moment prielnic, să se întoarcă la țara-mamă. Tristul adevăr e că mulțimile care scandau aceste idealuri și, aparent, erau gata să sufere pentru ele au acționat dintr-un impuls emoțional, în acord cu spiritul optimist și reformist al vremii, pe valul unei nemulțumiri generale ce cuprinsese cam toată populația URSS, sătulă până în gât de sărăcie, haos, minciună, construcția comunismului etc. Stimulați de *perestroika* și *glasnost*, moldovenii au găsit un debușeu pentru frustrările și așteptările lor neîmplinite în discursul național, cerând, la unison cu balticii, caucazienii ș.a., suveranitate și independență. Prețul pentru aceste cadouri pe care le-a furnizat eșecul puciului din august 1991 și, mai târziu, acordul de la Belaveja, a fost unul enorm și concetățenii noștri au demonstrat în curând că nu erau gata să și-l asume. Războiul din Transnistria, capitalismul sălbatic, banditismul, pauperizarea în masă, o criză economică permanentizată, i-au făcut pe aceiași oameni, care își puneau acum un an-doi toate speranțele în Frontul Popular, să voteze cu agrarienii și cu alți speculanți abili ai nostalgiilor după „stabilitatea” și „siguranța zilei de mâine” de pe vremea *soiuzului*. Ce a urmat, se știe. Era destul să lași fosta nomenclatură să preia frâiele puterii ca soarta țării să fie pecetluită pentru multe decenii înainte. În fond, ca stat proaspăt creat, am parcurs același drum pe care au mers și alte țări postcoloniale din așa-zisa Lume a Treia. Dincolo de episodul transnistrean, organizat din afară, destinul ne-a ferit totuși de război civil, de genocid, de regimuri totalitare și de alte tragedii prin care au trecut formațiuni statale artificiale similare apărute pe tot cuprinsul lumii după destrămarea marilor imperii. Nu și de corupția generalizată, de atomizarea socială și de subordonarea structurilor statului (justiția, fiscalitatea etc.) unor clanuri pe jumătate politice, pe jumătate criminale, controlate de niște personaje pe cât de obscure, pe atât de influente. Aceste clanuri, care s-au perindat la putere aproape fără nicio întrerupere în toate cele trei decenii de independență, au instituit destul de repede controlul asupra fluxului de capital și de mărfuri din țară, transformând RM într-o imensă afacere, care a funcționat exclusiv în beneficiul lor și al celor care li s-au asociat. Pe scurt, au creat un regim oligarhic în care până și cel mai mărunt antreprenor, cu cele mai neînsemnate venituri, a simțit presiunea și ochiul vigilent al „statului”.

Servanții politici ai sistemului au avut grijă să mențină populația în întuneric, să o îndobitocească prin manipulare și propagandă și să discrediteze cât mai mult posibil idealurile care au animat-o, pentru scurt timp, între 1989-1991. Puțini sunt acei care și-au păstrat intacte speranțele și credințele de atunci, dar și mai puțini sunt cei care au îmbrățișat aceste idealuri în anii așazisei independențe. Conștiința că nimic nu mai poate fi schimbat i-a alungat din țară pe mulți dintre cei care ar fi putut contribui la o schimbare dacă ar fi avut libertatea necesară și ar fi fost protejați de legi la ei acasă. Speranțele călcate în picioare la 7 aprilie 2009, apoi pe durata celor trei mandate AIE, au renăscut anul acesta, odată cu victoria categorică a PAS-ului la alegerile parlamentare. O victorie la care au contribuit masiv mai cu seamă cei plecați de acasă, dar care seamănă un pic și cu victoria Frontului Popular de la începutul anilor 1990. Să ne amintim că și acea victorie a survenit în momentul în care regimul se discreditase atât de mult și arăta deja atât de penibil, încât forțele democratice au obținut votul de protest al celor care nu au fost niciodată atașați cu adevărat de idealurile democrației. Tocmai de aceea, să nu ne îmbătăm cu apă rece nici acum. Majoritatea parlamentară PAS a fost asigurată nu doar de cetățenii care cred cu sfințenie în valorile pe care le promovează această formațiune proeuropeană și democratică, ci și de cei care s-au săturat pur și simplu de Dodon și de total neinspirații lui ortaci.

Pentru o adevărată schimbare, e nevoie nu doar de un alt partid la guvernare, ci de o cu totul altă mentalitate. Oamenilor trebuie să li se cultive respectul pentru valorile fundamentale ale liberalismului clasic, singurele care pot asigura normalitatea socială și performanța economică. Fără adeziunea la aceste valori, pe care au demonstrat-o, de exemplu, balticii în ciuda celor 40 și ceva de ani de opresiune bolșevică, Occidentul va rămânea pentru basarabeni doar un fel de sac cu bani la care unele guvernări au acces, pe când altele, nu. Și o promisiune deșartă, în cazul în care o guvernare prooccidentală dă faliment. Când oamenii vor pricepe că nu au nevoie de președinți taumaturgi și lideri providențiali, ci de cineva capabil să remodeleze sistemul așa încât acesta să le protejeze proprietatea și libertățile, accesul la lumea civilizată va fi garantat. Dacă vor continua să voteze geopolitic sau umoral, nu vor ieși din impas niciodată.

O „altfel” de independență. Evacuarea protestatarilor anti-Plahotniuc și anti-Dodon din preajma statuii lui Ștefan cel Mare, 27 august 2018

2. Judecând după evoluțiile ulterioare ale unor scriitori/intelectuali care au fost în fruntea mișcării naționale de acum trei decenii, cred că nu. În afara unui context favorabil, și-au dovedit cam toți neputința, iar unii, chiar oportunismul. Cei care și-au făcut apariția pe scena publică în anii reacțiunii și ai stagnării nu au avut nici măcar șansa pe care le-a oferit-o Providența predecesorilor. Poate de aceea s-au dovedit ceva mai refractari la activismul politic, doar câțiva asumându-și curajul de a ataca dur și direct în mass-media regimul corupt și antinațional. În general, după 1994, anul în care electoratul moldav le-a dat o lecție de realism intelectualilor (pe care a repetat-o, pentru cei care nu au înțeles din prima mesajul, în 2001), aceștia nu s-au mai arătat prea dornici să-și sacrifice cariera și viața tihnită pentru masele pe care le-au considerat prea ingrate și înapoiate ca să le aprecieze efortul și jertfa. De aceea, în continuare, miza e pe un nou tip de oameni politici, pe tehnocrați dezinteresați și pe populația activă (economic, civic, politic), mai preocupată ca oricând de legalitate și normalitate.

Mircea V. Ciobanu

1. De vreme ce toate au pornit de la liberalizarea regimului pe vremea lui Gorbaciov, ca să înțelegem diferența, trebuie să comparăm lucrurile cu cele dinaintea anului 1985: magazine goale sau cu marfă neconsumabilă, marasm ideologic, cortina de fier pe tot perimetrul lagărului (sic!) socialist, acces interzis la arhive și la cărțile marilor scriitori, fie ruși, fie din Occident; iar pentru basarabeni, și interdicția totală de a citi literatura română. Politicianismul de azi este inevitabil într-un spațiu care nu a avut o tradiție democratică. Amintiți-vă de liberalii caricaturizați de Caragiale și Eminescu în zorii democrației românești și veți avea explicația. Dar chiar și așa, acest... amatorism politic e de preferat discursului totalitar al partidului unic, al conducătorului unic. Iar când, în acest context tulbure, intermitent, câte vreun lider nostalgic (Voronin, Lukașenko sau Putin, fără deosebire) își impune autoritar opinia, discursurile politice – din orice tabără ar veni și de orice consistență ar fi – devin, din oficiu, sterile.

Presupun, inclusiv din rezultatele ultimelor alegeri (și pornind de la unica experiență pe care o au), că moldovenii doresc să trăiască „în Europa”. Nu în România, pe care o cunosc prea puțin (și prea puțini), nici în Rusia sau – deja tot mai puțini – în URSS. În Europa! Nu sunt sigur însă că ei vor să depună efort ca să aducă și Moldova la condițiile europene.

Prin obținerea pașaportului românesc, ei și-au rezolvat multe probleme, până acum insurmontabile, inclusiv: emigrarea în orice țară din UE; iar prin emigrare ei își rezolvă toate celelalte dureri și plăceri. La ce să mai depună un efort în plus și pentru comunitatea rămasă acasă? Mai ales că întregul sistem pare incurabil infect. Exodul pe care îl treceți la categoria aspectelor negative (observați că eu, în loc să răspund, vă cenzurez întrebările) a fost o salvare reală, pentru mulți. Imaginați-vă (nu e greu, dacă ne amintim de era cortinei de fier) că moldovenii nu aveau această posibilitate. Ar fi fost un dezastru. Acum însă, concetățenii noștri sunt țanțoși locuitori ai unor tărâmuri de vis.

2. Angajați plenar în procesul de schimbare a cursului politic al Basarabiei, unii scriitori și-au făcut din politică o meserie. O sursă de profit. Unii sărind direct din limuzinele *nomenclaturii* vechi în sania cu zurgălăi și prosoape a noii „elite naționale”. Fără jenă, fără complexe, fără regrete, fără remușcări. Faptul că scriitorul basarabean, de la un timp, nu mai e o instanță, se datorează inclusiv acestui oportunism. Nemaifiind instanța credibilă, cum ar putea să mai influențeze procesele? Or nu acesta a fost tipul exemplar al scriitorului și intelectualului. Adam Michnik nu a avut funcții politice nici înainte de *Solidarnost*, dar nici după. Iar exemplele lui Havel și Llosa îmi susțin și mai convingător teza: politica nu-i pentru intelectuali și oameni de creație.

Scriitorii ar fi putut să contribuie la dobândirea unei libertăţi reale a Basarabiei prin exemplu propriu. Foarte mulţi s-au simţit însă subit defavorizaţi odată cu căderea comunismului. Libertatea îi strângea în umeri şi nu le dădea favorurile garantate de vechiul regim. Unii au înţeles să slujească altor stăpâni, reuşind să viziteze (după afişarea publică pe baricadele luptei de emancipare naţională!) taberele unioniştilor, ale comuniştilor, ale oligarhilor, sau pretinzând slujbe şi favoruri de la stat (RM sau România, după caz). Unii au evadat din Moldova, alţii au evadat din literatură. Nu le mai era interesantă, deşi tocmai asta însemna libertatea: cititorul îşi alege – nestingherit de nimeni! – cartea preferată, iar scriitorul alege ce să scrie: ceea ce place vulgului, numeros şi uşor de satisfăcut; cititorilor selecţi (puţini, dar adevăraţi); criticilor exigenţi. Sau cercului de prieteni, într-un fel de economie naturală a literaturii: nimic nu se vinde, nimic nu se cumpără, totul se consumă pe loc. Or capitalismul, cu libertăţile lui, tocmai asta însemna: doar individualităţi rare se hrănesc din scris, lumea îşi câştigă existenţa la catedră, la reviste, edituri...

Având simţul libertăţii personale, poţi să apreciezi şi libertatea naţiunii. Or în istorie nimic nu este etern. Independenţa, nesusţinută şi nedezvoltată, neasigurată de o comunitate naţională solidă şi de un scut (precum este UE şi NATO pentru ţările occidentale), îşi poate încheia istoria în orice clipă. Politica revanşardă a vechiului imperiu bate insistent la uşă şi ne pune la încercare forţa de persuasiune. Dacă intelectualii şi politicienii n-o înţeleg, suntem sortiţi. Istoria nu se joacă prea mult cu şansele.

P.S. Şi, da, să nu uit. Scriitorii îmi datorează, mie, cititorului, mult promisa capodoperă, nu implicarea în parcursul politic al comunităţii.

Nicolae Negru

1. E un rateu previzibil, în condiţiile în care nu a existat un scop bine determinat, prevalent, la care să adere majoritatea populaţiei RM. Fiecare cetăţean a ratat în felul său, iar cu toţii împreună am ratat firescul obiectiv de a ne asigura un nivel de trai decent, onorabil, cu respectarea drepturilor şi a libertăţilor omului. În funcţie de atitudinea faţă de perioada ocupaţiei sovietice, Independenţa a căzut ca o mană cerească pentru unii, iar pentru alţii a fost o catastrofă a secolului XX. De aici se trag şi divergenţele majore asupra viitorului Republicii Moldova. A lipsit o dezbatere onestă, principială, dialogul nici măcar nu a fost simulat, iar unele forţe politice au parazitat pe reflexele şi percepţiile subiective, iraţionale, amestecate cu nostalgii şi influenţate de propaganda antioccidentală, anti-UE, inclusiv anti-România, venind din Rusia. Dacă mai adăugăm, la problemele de ordin identitar, ideologic, geopolitic, cele generate de conflictul transnistrean şi de impactul coroziv al prezenţei trupelor ruse pe Nistru, ne dăm seama că tânărul stat moldav nu a avut nicio şansă de reuşită.

În aceşti 30 de ani, carul Republicii Moldova a fost tras în direcţii opuse, ca în fabula lui Donici, iar o bună parte a „elitei” politice, administrative, economice a profitat de instabilitatea cronică, de situaţia incertă, tulbure, pentru a-şi umple buzunarele. Deruta, apatia, indiferenţa, absenteismul bat recordurile, o jumătate din cetăţenii RM nu mai participă la alegeri, iar cealaltă aşteaptă un salvator sau o salvatoare a naţiunii. În ultima vreme, mai cu seamă după succesul răsunător al PAS în recentele alegeri parlamentare, se creditează ideea că eliminarea geopoliticului din discursul politic va suda societatea moldavă, îi va uni pe cetăţenii obosiţi de rivalitatea şi confruntarea pe tema viitorului RM. Să trăim cu ziua de azi, să băgăm capetele în nisip, ca să nu vedem ce se face în jurul nostru – aceasta ar fi, din unele puncte de vedere, soluţia contra scindării societăţii noastre. Ne vom consolida societatea prin „burtă”, renunţând la idealuri, încetând să mai gândim, să mai luptăm pentru dreptate, aşa cum o înţelege fiecare dintre noi?... PAS a câştigat alegerile fiindcă o mică parte din alegătorii pro-ruşi s-au „convertit” la europenism sau nu au mers la secţiile de votare. Mai e nevoie de timp ca să vedem dacă e începutul unui „trend” nou sau e o excepţie care confirmă regula.

2. Nu cu mult mai mult. Scriitorii, intelectualii şi-au pierdut influenţa de care s-au bucurat prin anii ’80-’90 – calvarul tranziţiei interminabile, eşecul independenţei fiind pus pe seama lor. Între timp, încet dar sigur, în societatea noastră s-au produs schimbări structurale, esenţiale, scriitorii nu pot să substituie partidele politice, ONG-urile, mass-media... Ca în orice democraţie, rolul scriitorilor e limitat de interesul cetăţenilor pentru literatură, iar în societatea noastră, se ştie de pe timpul lui Dimitrie Cantemir, lectura nu e o prioritate. Să sperăm că va deveni, cu timpul. Se observă totuşi o inabilitate a majorităţii intelectualilor de a se adapta la noile condiţii politice, economice, sociale, la vremurile pe care le-au „pornit” ei înşişi în anii de perestroika şi de „renaştere naţională”.

Mihai Ștefan Poiată

1. În ajunul zile de 27 august jurnaliştii, comentatorii politici, dar şi reţelele de socializare ne „încântau auzul” cu trei cântecele pe care le tot auzim de 30 de ani:

– că Parlamentul nu ar fi trebuit să voteze Independenţa, ci... Unirea (de parcă o gubernie sovietică s-ar fi putut uni cu o ţară din afara frontierelor URSS);

– că deputaţii ar fi trebuit să voteze Independenţa mai devreme (de parcă s-ar fi plâns vreun partid ori vreun politician că nu i-au ajuns 10 zile sau 10 luni ca să fericească poporul Moldovei);

– că Independenţa ne-a căzut pe tavă şi nu e meritul moldovenilor că au obţinut-o... Chipurile, prea modestă a fost amploarea luptei, prea mici au fost sacrificiile în raport cu importanţa istorică a evenimentului.

Noi ne comparăm cu Statele Baltice, dar uităm (sau poate nu cunoaştem) că ele, spre deosebire de noi, nu şi-au declarat, ci şi-au RESTABILIT independenţa. N-ar strica să mai ştim că Statele Unite, Marea Britanie şi alte democraţii occidentale nu au recunoscut niciodată anexarea statelor baltice de către URSS, iar diplomaţii estoni, letoni şi lituanieni au continuat să activeze în numele fostelor lor guverne până la recâştigarea independenţei patriilor lor. Estonia a avut şi guvern în exil, recunoscut pe plan internaţional ca guvernul legitim al Estoniei şi a servit pentru menţinerea continuităţii statului eston.

Spre deosebire de baltici, care odată cu independenţa şi-au restabilit şi statalitatea, noi am fost nevoiţi să înjghebăm o construcţie statală pornind de la zero, neavând nici memorie instituţională, nici oameni cu pregătirea necesară pentru a-şi asuma „tranziţia de la socialism la... capitalism”. Iată de ce rătăcirea noastră a fost inevitabilă şi nu ar fi corect să contrapunem: ce şi-au dorit moldovenii şi ce au obţinut, pentru că noi nu am prea ştiut ce să ne dorim – cum să viseze un copil la o bicicletă, dacă el nici nu ştie ce-i asta?

2. Cred că unii dintre ei ar fi tebuit să facă... mai puţin decât au făcut. Mă refer la colegii noştri care s-au detaşat de proiectul RM, ba chiar au adoptat un ton de zeflemea faţă de cei care l-au luat în serios („ţărişoricuţă”, „rîmî”, „coadă de şopârlă”). Anume lor le aparţine meritul de a fi contrapus gândirea unionistă şi ideea de stat moldovenesc independent. În consecinţă, au avut de pierdut ambele tabere. Aş înţelege de ce nomenclatura de partid a fost reticentă faţă de sintagma „al doilea stat românesc”, dar nu-mi pot explica de ce nu a fost agreată de scriitori, fiindcă, de fapt, anume asta facem din 1991 încoace (când mai reuşit, când mai puţin reuşit): edificăm al doilea stat românesc.

Consider că ar fi trebuit să fim mai îngăduitori cu anumite manifestări ale aşa-zisului moldovenism. Într-un trecut nu prea îndepărtat, trebuia să dai dovadă de curaj ca să vorbeşti ...moldoveneşte şi să te declari moldovean. Să nu uităm: compatrioţii noştri care s-au adunat în capitală la Marile Adunări Naţionale îşi mai ziceau moldoveni. Azi îşi zic români, dar nu se mai adună. Vreau să afirm cu toată convingerea: moldovenismul din anii ’50-’80 ai sec. trecut a fost tizicul care aici, între Nistru şi Prut, a menţinut vie flăcăruia românismului.

Dacă până acum mulţi dintre noi au sperat (iar unii au crezut) că putem ajunge ÎN EUROPA PRIN ROMÂNIA, Bucureştiul politic de azi ne îndeamnă să coborâm cu picioarele pe pământ şi să acceptăm ideea că ar fi posibil şi un alt scenariu: să ajungem ÎN ROMÂNIA... PRIN EUROPA. Iar pentru aceasta ar trebui să profităm de Independenţa pe care o avem şi să consolidăm... statalitatea Republicii Moldova.

Acum, după trei decenii de la memorabilele evenimente, se pare că am înţeles în sfârşit că Independenţa nu este un cadou, o mană cerească, ci o ŞANSĂ ISTORICĂ. Şi că *Declaraţia de Independenţă*, votată şi semnată de deputaţi, a fost doar primul pas. Ulterior, ar fi trebuit să demonstrăm că avem suficient curaj, potenţial intelectual, tenacitate, capacitate de mobilizare, spirit creativ pentru a valorifica această şansă ori să recunoaştem că Independenţa este o povară prea grea pentru noi...

Iar când vine Istoria să ne bată la uşă, noi suntem pe malul iazului la... şaşlâk.

Em. Galaicu-Păun

1. Mircea Snegur legat cu prosoape la Marea Adunare Naţională din 27 august 1991; acelaşi Mircea Snegur legat pe mâini şi picioare în timpul conflictului armat de pe Nistru din 1992; şi tot el, închinând ţara lui Boris Elţin, la Istanbul, & băgând-o în C.S.I. – omul părea providenţial în ’89, „anul în care Dumnezeu a fost român” (sau Est-european, dacă ne gândim la ce s-a întâmplat cu „democraţiile populare” de pe Vechiul Continent) şi care, din păcate, aşa şi n-a sfinţit locul, nici după ce s-a dus să se închine la Putna...

Petru Lucinschi aruncând fraza: „Dacă s-ar deschide dosarele KGB-ului, am rămâne fără intelectuali!”, ca pentru a testa reacţia oamenilor de creaţie, în prim-planul scenei în primii ani de renaştere naţională, dar tot mai împărţiţi „pe căprării” odată cu scrutinul din 1996, când o parte a inteligheţiei l-a susţinut pe Mircea Snegur, iar alta pe ex-secretarul doi al PCUS. Dintr-o forţă (*y compris*, morală), oamenii de litere au ajuns purtători de cuvânt ai unor politicieni locali, dacă nu cumva, unii, purtători de ţucal.

Vladimir Voronin, ex-generalul de miliţie sovietică originar din Transnistria, trecând în 2003 „testul Kozak”, dar picându-l pe cel din 7 aprilie 2009, care i-a scos practic din ecuaţie pe intelectuali – apropriindu-şi-i totuşi pe câte unul (Ion Druţă, de pildă), fie şi postum (funeraliile naţionale ale lui Grigore Vieru, în ianuarie 2009).

Nimic despre Nicolae Timofti, preşedintele care a trecut prin istoria R. Moldova ca raţa (mută) prin apă. Nimic bun despre Igor Dodon, preş’dintele (aşa cum îi place să-şi spună, şi după ce-a pierdut alegerile din 2020) care n-a făcut decât să-şi justifice, cu asupra de măsură, numele de Kremlinovici.

După 30 de ani de *montagnes russes*, va reuşi oare preşedinta Maia Sandu – acum, că are de partea ei şi Legislativul, şi Executivul – să repună ţara pe traverse europene?

Aş răspunde prin reformularea întrebărilor: Dar şi-au dorit oare moldovenii – şi dacă da, ce-au făcut pentru – această independenţă? După trei decenii de statalitate, ce-ar alege: ţara sau un paşaport românesc, cu care să poată pleca & munci legal în UE? Nu cumva – parafrazând un titlu de Milan Kundera – *la MoldaVIE est ailleur*?!

2. Înainte de a răspunde, îngăduie-mi-se să citez o reflecţie a gânditoarei franceze Simone Weil (1909-1943): „Un poet trebuie, în aranjarea cuvintelor şi în alegerea fiecărui cuvânt, să ţină seama simultan de cel puţin cinci sau şase planuri diferite (...). Inspiraţia este tensiunea lăuntrică prin care poetul atinge o intensitate a atenţiei indispensabilă coordonării acestor multiple planuri. (...) Politica, la rândul ei, este o artă ce constă în coordonarea mai multor planuri. Oricine ajunge să aibă responsabilităţi politice, dacă e înfometat şi însetat de dreptate, trebuie să-şi dorească abilitatea de a se mişca pe mai multe planuri.”

Amintesc că la început a fost „Scrisoarea celor 66” (scriitori & oameni de cultură, bună parte; ierte-mi-se întrebarea, deloc retorică: oare de ce nu se regăsesc pe listă şi semnăturile lui Grigore Vieru, Nicolae Dabija, Mihai Cimpoi ş.a.?!...), publicată în *Învăţământul public*, la 17 septembrie 1988, iar la începutul începuturilor – eseul „Veşmântul fiinţei noastre”, de Valentin Mândâcanu, iniţial propus la *Literatura şi Arta*, şi apărut în revista *Nistru* din aprilie 1988, în chiar primul număr sub semnătura noului redactor-şef Dumitru Matcovschi. Aşadar, la început a fost Republica Literelor – Române, odată cu trecerea la grafia latină şi decretarea limbii române drept limbă de stat, pe 31 august 1989 –, şi tocmai ea a transformat RSS Moldovenească dacă nu în Ţara Moldovei, cel puţin în Republică. Într-o primă fază, a fost nemaipomenit să avem acelaşi imn – „Deşteaptă-te, române!” – cu România; sună potrivit (până la tare!) şi „Limba noastră”, cu condiţia s-o şi vorbească toţi cetăţenii ţării, nu să facă grevă împotriva grafiei latine, blocând nu doar calea ferată, la Tiraspol, ci şi maşinăria statului, odată cu proclamarea aşa-zisei „Republica Moldovenească Nistreană”, la 2 septembrie 1990. Mă tem că tot ce-a urmat i-a scos pe scriitori & intelectuali din procesul de constituire a unei societăţi civile – nu zic naţiuni! – democratice, iar asta a dus la eşuarea statului.

Şi dacă – în ciuda a toate – „în chip poetic locuieşte *animalul politic* pe acest pământ”?!

Alexandru Tabac

1. Ce-am câștigat și ce-am pierdut? O întrebare tranșantă, care ne obligă la o contabilizare riguroasă, la o împărțire în sertare. Invocarea oricăror argumente, pro sau contra, aduce inevitabil și contraargumente, astfel că de fiecare dată când sondăm mai adânc și ne punem întrebarea cum ar fi fost dacă, ne inundă o mulțime de răspunsuri. Pe de o parte, avem exemplul statelor baltice, țări care au reușit performanța de a se debarasa rapid de lestul totalitar, pe de altă parte, există încă state ce par să ducă o luptă dură, cu un deznodământ imprevizibil, în care balanța poate înclina oricând într-o direcție sau alta. E și R. Moldova în categoria de mai sus. Și țări, foste comuniste, cele din Asia Centrală, cărora nu le-aș prevedea o transformare de substanță în viitorul apropiat. R. Moldova e cumva la mijloc, avantajată de vecinul fratern, membru UE, dar trasă înapoi de „mașinăria” transnistreană. Treizeci de ani nu e puțin și, aruncând o privire obiectivă și detașată, lipsită de pulsiunile „adolescenței”, putem trage câteva concluzii pertinente. Limba română e vorbită din ce în ce mai bine în Basarabia, a dispărut jena de a-i spune exact pe nume. Și asta mi se pare cea mai mare realizare. Să ne amintim de anii nouăzeci sau chiar două mii, când parcă te încerca o insidioasă reținere să-i spui „limbă română”, de fiecare dată gândindu-te oare ce reacție va avea interlocutorul tău. E o schimbare în bine, lentă, de multe ori dureroasă, o așezare firească a lucrurilor.

Care ar fi fost imaginea celor treizeci de ani de independență fără ceea ce numim, uneori solemn, alteori fără prea multe implicații patetice, „redobândirea cetățeniei române”? A apărut o generație, de o consistență numerică și valorică, care a văzut o altă lume, un Occident, care poate uneori nu e așa cum am vrea noi să fie, cu mici „nesincronizări” punctuale, dar care per ansamblu oferă basarabenilor accesul la un nivel de civilizație superior și la un trai incontestabil mai bun.

Pare că R. Moldova a ajuns la vârsta maturității și că nu se va mai poticni în lozinci naționaliste sau în discordante trimiteri la fosta realitate sovietică. De unde ni se trage? Răspunsul e simplu. Dintr-o profundă și permanentă criză morală. Vinovatul nu trebuie căutat în altă parte. Externalizarea vinii nu face decât să ne orbească în continuare. Privind retrospectiv, tabloul celor treizeci de ani arată destul de sumbru, dar ciudat e faptul că suma deziluziilor nu atârnă mai greu decât fiecare luată în parte. R. Moldova nu e cel mai rău loc de pe pământ. Și cel mai mare bun pe care l-am dobândit e libertatea, în absența căreia nu se poate construi nimic durabil.

2. Da, intelectualii basarabeni ar fi putut fi mai vertebrali, observatori exigenți și critici ai regimurilor care s-au tot perindat de-a lungul vremii. Cu puține excepții, majoritatea au preferat confortul coabitării, susținerii reciproce, avem aici nenumărate exemple, transformări peste noapte, schimbări de poziții abracadabrante, treceri dintr-o tabără-n alta de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat. Toate au șubrezit imaginea intelectualului și au dus în deriziune rolul pe care un intelectual autentic ar trebui să-l aibă. Dar există speranță.

Vladimir Bulat

Doar 30 de ani de independență a Republicii Moldova?

Când URSS nu se mai putea gestiona singură, s-au creionat în laboratoarele KGB mai multe corporații statale, prin care să poată fi mai lesne de urmărit fostele colonii, de dirijat acestea în chip cât mai subtil. Nașterile acestea au avut loc, în chip pompos, cu steaguri și imnuri, *înaintea* disipării oficiale a colosului, butonat de la Moscova. Ca și pe vremea Martirilor Brâncoveni, Apusul bătrân a aplaudat tacticos.

Procesul invers este acum controlat din cetatea Bruxelles, doar că efectele vor fi altele, mult mai dezastruoase pentru om și individ, căci nu vor mai provoca sărăcia și *cartelizarea*, care s-au ivit după implozia URSS, ci s-a generat supraabundența și o epidemie a comunicării, prin care nimeni nu va mai auzi/simți pe nimeni.

Unde se află Republica Moldova (RM) în acest răstimp? Este chiar la hotarul UE, iar granița ei naturală mărginește sinuos acest colos fără astâmpăr și coeziune! În sud și nord – are Ucraina, un stat la fel de *indecis în privința viitorului său identitar*, ca și RM. Doar că vecinii noștri de la răsărit au bogate resurse naturale, au o istorie pentru care se bat și suferă, pe când RM are doar fală, hulă și depopulare.

Mai cred că RM nu a apărut chiar de nicăieri, ci ca o plată, încasată de fostul Imperiu Țarist, în războaiele ruso-turce; dar și mai exact, RM s-a născut încă de la 1775 (când s-a plămădit *Bukowina*, la Viena), 1812 (i s-a zis *Basarabia*, la Sankt-Peterburg; doar că debutul a fost încă la Kuchuk-Kainarji, la 1774), 1940 (proclamată *RSS Moldovenească*, la Moscova)...

Căci nu este un stat, este un proiect statal de tip experimental, dar mai ales: un teren al devălmășiei, al socotelilor altora, al schimbărilor topomastice, al spolierii băncilor, al fățărniciei etatizate.

Imposibil să mai crezi azi, în concluzie, că o *bogăție,* cu atâta trudă dobândită, poate fi sacrificată de dragul „independenței”...

În fapt, ce s-a întâmplat anume în acești 30 de ani?

Vasile Ernu

1. Îmi amintesc bine anii ’87-’90. Prea bine. Tocmai am scos cartea *Sălbaticii copii dingo, cartea adolescenței,* care povestește acei ani. Câtă speranță, cât entuziasm. Eram convinși că vom schimba lumea din temelii, că ne așteaptă un viitor luminos: doar să scăpăm de statul autoritarist comunist și de jugul sovietic pe care-l uram profund.

Ce visam noi? În primul rând, libertate. Dar mai visam și mai multă bunăstare, mai multă dreptate, mai multă echitate, mai multă cultură etc.

După 30 de ani, putem trage o linie. Nu mai avem dreptul de a ne minți. Am câștigat libertate? Cu siguranță, da. Adică am câștigat dreptul la opinie, dreptul de a alege între un partid și altul. Dar oare drepturile politice sunt suficiente? Dar oare nu ne spune *Carta drepturilor omului,* după care se conducea Europa socială a bunăstării, că avem nevoie nu doar de drepturi politice, ci și de drepturi sociale și economice? Dreptul politic, pentru a avea un sens și o putere, are nevoie de a fi dublat de drepturi sociale și economice: dreptul la muncă, la educație, la sănătate, la odihnă, la bunăstare etc.

Degeaba am libertatea politică de a alege între Plahotniuc și Dodon când știu că rezultatul va fi același: jaf fără limite.

După 30 de ani, putem face o mică contabilitate și spune simplu: am construit un stat care a abandonat interesele fundamentale și esențiale ale cetățenilor. Avem un stat capturat, care și-a transformat instituțiile în afaceri de clan sau de familie. Avem un stat care nu reprezintă decât interesele unor grupuri ce nu depășesc 30% din întreaga populație. Acest stat cu instituțiile sale nu-și mai deservește cetățenii, ci doar camarila care l-a capturat. Grosul cetățenilor însă sunt doar forță de muncă ieftină pentru interior sau „resursă umană” de export pentru piața externă. Atât. O formă de neoiobăgie.

Deci: un stat capturat care și-a abandonat grosul populației: instituțiile praf sau subordonate grupurilor de interese, educația și sănătatea la pământ – de mult nu mai sunt universale și gratuite –, iar cultura cu instituțiile ei sunt și ele praf. Anii ’60 par o epocă a luminii față de anii ’90. Câte școli, câte spitale și instituții culturale importante s-au construit în ultimii 30 de ani pentru cetățeni? Dar câte s-au distrus? Despre soarta muncitorilor și țăranilor mai bine tac: țara e într-o profundă stare de dispersie socială, în moarte clinică. Dar sunt optimist: se poate și mai rău.

2. Intelectualii, de mult în noul context social și economic, nu mai au funcția din vechiul regim. În noul regim, au un rol mai degrabă decorativ. În ciuda acestui fapt, inteligența basarabeană, din păcate, nu a reușit să depășească discursul național axat pe o mantra a valorilor identitare de secol XIX. Adică, „problema identitară”, care în anii ’80 avea o noimă, a rămas un discurs ce a avut mai degrabă funcția de legitimare decât de problematizare sau rezolvare a ceva. Țăranii moldoveni nu prea au avut probleme identitare: ei au știut mereu cine sunt. Și, a propos, dacă cineva a salvat limba română în epoca sovietică meritul cel mare îl are țăranca moldoveancă, și nu intelectualul, care a fost, vorba unui prieten, „nici erou, nici trădător”.

Mai simplu spus: inteligența locală nu a reușit să se solidarizeze cu problemele sociale și economice ale grosului acestei populații și s-a conformat plăcut într-o „problemă contrafăcută” care-l avantajează – poți mânca, foarte comod, o pâine: aceea de meserie „patriot”.

O altă problemă e relația cu puterea. Dacă în epoca târzie sovietică dușmanul era clar și bine definit, acum el dispare. Acum, la putere vin „ai noștri” – primul parlament este construit aproape în totalitate din „patrioți” și eroi „ai rezistenței”: plin de scriitori și intelectuali. Practic, inteligența se cuplează cu puterea făcând un tot întreg, uitând de funcția și rolul de critic. Cum să-i critic pe „ai noștri” ?

Dar ce s-a întâmplat? A început marele dezastru și un jaf pe care nu l-au produs nici măcar ocupanții: prădătorii „noștri” au produs marele jaf pe care nu și l-a mai permis nimeni pe aici. Intelectualitatea a tăcut comod, facil și reacționa doar la „fumigene identitare și geopolitice”. În realitate abandonându-și atât vocea critică față de putere, cât și minima capacitate de solidarizare cu poporul pe care pretindea că-l reprezintă, așa cum o făcuse în anii *perestroika*.

Aici suntem – un stat eșuat. Visele „copiilor dingo” din epoca *perestroika* s-au întors împotriva noastră.

Raft „Contrafort”

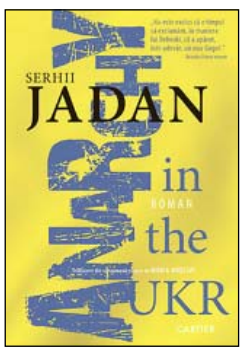

Serhii Jadan, ***Anarhy in the UKR*** (roman). Traducere din ucraineană de Maria Hoșciuc. 252 pag. Editura Cartier, 2021

„Ca persoană publică, Jadan este sexy și tare. Muzica lui e punk postproletar, poezia lui e lirică, iar romanele amintesc de William Burroughs și beatnici, cu ocazionala intruziune a realismului magic, în stil latinoamerican.” (The New Yorker)

„Jadan este un scriitor unic, apropiat de mase și, în același timp, îndrăgit de intelectuali. El combină cu abilitate simplitatea și eleganța semnificațiilor atribuite textului, semnele timpului și arhetipuri străvechi.” (*Liza Novikova*, Izvestija)

* * *

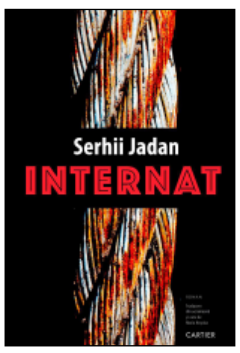

Serhii Jadan, ***Internat*** (roman). Traducere din ucraineană de Maria Hoșciuc. 312 pag. Editura Cartier, 2021

„*Internat* este un text gen *road movie*, un roman al formării ce se desfășoară pe fundalul războiului. Nu se pune însă accentul pe luptele propriu-zise, ci pe consecințele acestora: Jadan arată cum este pământul, cum sunt oamenii după ce un tanc convențional trece cu șenilele peste ei și merge mai departe. În acest sens, *Internat* este una dintre cele mai impresionante și mai grăitoare cărți despre războiul din Donbas. Ar putea fi comparată doar cu *Ore lungi* de Volodimir Rafeenko (apropo, Jadan pune acest roman în capul listei cu cele mai bune cărți despre război). Dar dacă Rafeenko atenuează cumva durerea, practicând formulele „basmului pentru adulți”, Jadan nu apelează la niciun fel de anestezic.” (*Aliona Kuhar*, litakcent.com)

„Serhii Jadan a scris un roman pe care l-am așteptat trei ani. L-am așteptat cu nerăbdare, dar în tăcere. Citindu-i rubricile cu publicistică și poezia, așteptam de la el o proză „mare”. De la el o așteptam. Cine dacă nu el trebuia să scrie despre ce se întâmplă acum în Donbas. Romanul lui Jadan nu este doar despre război. Este despre frică și apatie, despre curaj și responsabilitate. Un roman bazat pe observațiile unui om care se află „de cealaltă parte a liniei frontului”.” (*Oleksandr Harciuk*, vsiknygy.net.ua)

Sergiu VLAS

Nicolae Rusu

1-2. Acești 30 de ani de existență a celui de al doilea stat românesc, având la temelia sa odiosul pact stalinist-hitlerist din 23 august 1939, trezește un sentiment contradictoriu. Pare să fie și un prilej de mare bucurie faptul că la 27 august 1991 românii basarabeni s-au desprins din labele imperiului sovietic, dar mai mult e un moment de tristeţe și firească dezamăgire. Cu regret, clasa politică de pe ambele maluri ale Prutului n-a fost la înălţimea celei din 1918, când Sfatul Ţării de la Chișinău a votat, pe 24 ianuarie 1918, independența Basarabiei față de Rusia țaristă și doar peste două luni și trei zile, la 27 martie, a realizat al doilea pas – revenirea Basarabiei la sânul Patriei-Mamă. În plus, acest eveniment istoric avusese loc în condiții vitrege pentru România, când exista riscul ca armata germană s-o ocupe integral, la Iași fiind dislocată întreaga conducere a țării. Atunci a existat pe ambele maluri ale Prutului, dacă e să ne exprimăm în limbajul actualilor politicieni, voință politică.

Curios e faptul că atunci, cu 12 zile mai devreme, același lucru îl făcuseră și ucrainenii, însă Rada Supremă de la Kiev inclusese în componența Ucrainei și teritoriul Basarabiei. Ceva similar se întâmplă și în 1991, când Ucraina și-a declarat independența față de Moscova cu trei zile mai devreme decât Parlamentul de pe Bâc. Doar că, după ce se căpătuise deja în perioada regimului sovietic cu Sudul Basarabiei și cu Nordul Bucovinei, de data aceasta, pe față, nu mai avea pretenții teritoriale în raport cu Republica Moldova.

Odată cu lansarea programului gorbaciovist de restructurare a imperiului sovietic, pe valul Mișcării de Renaștere Națională, care luase amploare la finele deceniului nouă al secolului trecut, marea majoritate a basarabenilor vedeau în actul de declarare a independenței față de Moscova un prim și necesar pas pentru Reunirea cu România. Acest pas avea și temei juridic internațional: Conferința de Pace de la Paris din 1920, în care teritoriul Basarabiei era recunoscut ca parte a României, dar și Rezoluția 148 din 28 iunie 1991 a Senatului SUA în care se stipula că guvernul SUA e dispus *„să susțină eforturile viitoare ale Guvernului Moldovei să negocieze în mod pașnic, dacă aceasta le este voia, reunificarea României cu Moldova și cu Bucovina de Nord, după cum s-a stabilit în tratatul de Pace de la Paris din 28 octombrie 1920, în normele predominante ale dreptului internațional și în conformitate cu Principiul 1 al Actului Final de la Helsinki”*.

E adevărat, în perioada restructurării Uniunii Sovietice, majoritatea basarabenilor nici nu visa să ajungă la o totală independență față de Moscova. Scopul lor era să-și păstreze ființa națională, revendicându-și doar dreptul la limba maternă, la alfabetul latin, la istoria adevărată a românilor basarabeni, la relații cât mai apropiate cu România. Ultimul zvâcnet al agoniei imperiului comunist, cel de la 19 august 1991, a dus la ruinarea colosului sovietic, doar că în mentalitatea conducerii Federației Ruse instinctul imperial a rămas viu și agresiv. Federația Rusă a avut grijă să instaureze și să fortifice un regim separatist la Tiraspol, iar la 13 decembrie 1991 chiar au recurs la crime, omorându-i pe polițiștii Mihai Arnăut, Ghenadie Iablocichin, Valentin Mereniuc și Gheorghe Cașu. Mai mult, la 2 martie 1992, au declanșat și un adevărat război împotriva celui de-al doilea stat românesc. Între timp, câțiva politicieni de la Chișinău au încercat în câteva rânduri să contacteze conducerea de la București în privința pasului următor, al Reunirii, însă Ion Iliescu ne-a arătat că este mai întâi comunist și apoi român, demonstrând că este o unealtă docilă Moscovei și străin de interesul național.

Federația Rusă a pompat apoi importante surse bănești în finanțarea formațiunilor politice de orientare estică, beneficiari ai banilor ruseşti fiind foștii ortaci comuniști, ctitori ai partidului democrat agrar (Moțpan, Sangheli etc), apoi al celui comunist (Voronin, Stepaniuc etc.), urmați de adunătura oportunistă a mai tinerilor socialiști (Bătrâncea, Dodon etc.). În acest șir de beneficiari, mai există și o mulțime de specimeni oploșiți prin diverse asociații obștești de orientare antiromânească, posturi de radio și televiziune, fundații. Toți aceștia au creat în spațiul pruto-nistrean o teribilă atmosferă de instabilitate și sărăcie, avându-i complici pe o sumedenie de umanoizi fără sentimentul baștinei și al valorilor naționale. Această *gloată* fără niciun Dumnezeu, pentru care esența existențială este reflecția corupției demențiale, a căpătuirii fără limite și scrupule, a furtișagurilor de proporții incomensurabile, nu va admite niciodată cel de-al doilea pas. Ea va lupta până-n pânzele albe pentru menținerea pe teritoriul milenar al românilor a acestui stat artificial. Pentru această gloată, nu există niciun sentiment contradictoriu în privința celor trei decenii de desfrâu social, economic și legislativ, deoarece în cei treizeci de ani a fost independentă să-și facă totalmente de cap.

Iar noi, ceilalți, în continuare mai sperăm în următorul, cel de-al doilea, PAS.

Pagini coordonate și redactate de **Vasile GÂRNEȚ**, **Silvia BERLINSCHI**, **Vitalie STELEA**

■

Xanopticon

Artistul american Xanopticon (cu numele adevărat Ryan Friedrich) practică o muzică electronică autentică, fără concesii, ce ar putea fi prezentată chiar și la cele mai selecte serate *rave* ilegale. Muzica proiectului Xanopticon este o expresie fidelă a lumii contemporane, a schimbării tehnologice și a schimbării sociale, și reflectă spiritul și identitatea noului *homo technologicus*. Lucrările acestui artist se înscriu într-un subgen al muzicii techno numit breakcore, care s-a dezvoltat în ultimele două decenii. Termenul breakcore a derivat din îmbinarea cuvintelor breakbeat, adică ritm frânt, și hardcore, un gen de muzică extremă. Genul breakcore poate fi caracterizat ca o tornadă de ritmuri fracturate de o înaltă complexitate, manipulate cu ajutorul unor programe de computer de ultimă generație.

Discografia Xanopticon include câteva albume long-play și extra play, lansate de la începutul anilor 2000, dintre care se distinge albumul *Liminal Space* (2003), cu piesa de introducere *These Days*. Una din cele mai intense piese Xanopticon, de recomandat neofiților în muzica artistului Xanopticon, poartă titlul de *Neurve*.

În muzica Xanopticon, se mai regăsesc influențe ale genului IDM (Inteligent Dance Music), ale proiectelor Autechre și Aphex Twin, precum și elemente ale genurilor ambient și industrial. Xanopticon se recomandă ca o audiție obligatorie pentru o persoană cultivată care dorește să fie racordată la ultimele trenduri muzicale din Occident. Formula artistică extrem de avansată a acestui proiect muzical se situează la distanțe de ani-lumină față de preferințele total demodate, ridicole, ale unui public autohton care ascultă heavy metal vechi de 40 de ani și poartă tricouri Iron Maiden și AC/DC.

Galeria M

Metropolis

Văzute din perspectiva secolului 21, panoramele urbane uluitoare din filmul *Metropolis*, realizat în îndepărtatul an 1927 de către regizorul german Fritz Lang, pot fi comparate cu cele din pelicula *Blade Runner* și par a fi imagini dintr-o lume paralelă, transmisiuni ale unei civilizații străine. Filmul *Metropolis* înfățișează forțele creației, conservării și distrugerii ce se manifestă în societățile din toate timpurile. Simbolul Turnului Babel, prezent în *Metropolis*, amintește de dezastrele care amenință orice civilizație, dar, în același timp, și de o anumită abilitate de regenerare, acel Nou Început care urmează după toate catastrofele istoriei.

Fritz Lang (1890-1976) a fost unul dintre pionierii artei cinematografice. În perioada regimului nazist, a intrat în vizorul lui Goebbels, care a ordonat să fie arestat, pentru originile sale evreiești și pentru atitudinea sa antitotalitară. A supraviețuit ca prin miracol și a reușit să evadeze din Germania în Statele Unite, unde și-a reluat cariera de cineast, realizând, printre altele, pelicula *Cripta indiană* (1959).

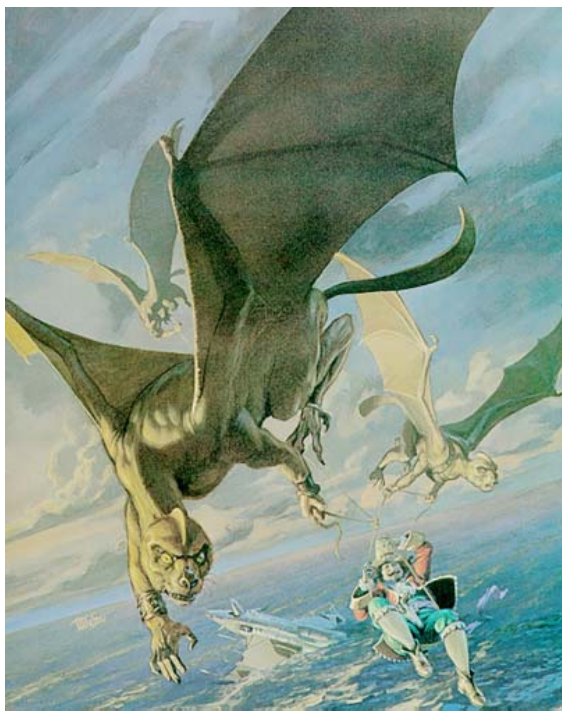

Michael Whelan

Artistul plastic american Michael Whelan (n. 1950) este cel mai cunoscut grafician și ilustrator de carte specializat în genurile fantasy și science-fiction. Pe parcursul unei cariere deosebit de prolifice, care acoperă un interval de trei decenii, acesta a conceput coperțile unor romane semnate de autori de mare succes precum Edgar Rice Burroughs, H.P. Lovecraft, Isaac Asimov, Robert Heinlein, Anne McCaffrey, Michael Moorcock, C.J Chherryh și Stephen King. De asemenea, a realizat multe lucrări de grafică pe subiecte originale, ce explorează teritoriile onirismului și realismului magic. Pornind de la tehnicile și principiile picturii clasice, Michael Whelan și-a dezvoltat propria metodă artistică, prin care reușește să surprindă imagini ale unor lumi fantastice într-o manieră hiperrealistă, oferindu-i spectatorului iluzia unei imersiuni totale în universurile ficționale. În lucrările sale se regăsesc dragoni și sanctuare părăsite, preotese ale unor culte dispărute, spadasini și magi din epopei *heroic fantasy* și astronauți descoperind misterele spațiului, și pur și simplu lucruri ciudate. Michael Whelan excelează atât în capacitatea sa de a realiza portrete de personaje, cât și în abilitatea de a crea vaste peisaje neverosimile ce sfidează legile fizicii. Grafica lui Michael Whelan devine de fiecare dată o parte integrantă a prozelor pe care le ilustrează.

Marcel GHERMAN

■

Jurnalul de bord al lui Cristofor Columb

De această dată, vă voi prezenta o altă prețioasă piesă de anticariat din biblioteca familiei mele. Este *Jurnalul de bord al lui Cristofor Columb,* apărut în ediție românească în 1961, la Editura Cartea Ştiinţifică, după o versiune italiană lansată în 1939 de Editura Bompiani din Milano. Trebuie menţionat că varianta românească a fost realizată prin intermediul unei ediţii sovietice.

de **Marcel Gherman**

Volumul editat la Bucureşti poartă amprenta perioadei proletkultiste, comuniste, a masacrului şi operaţiunii de degradare a societăţii româneşti înfăptuite de ocupantul din Est. Cum ar fi putut să „civilizeze” România acei trimişi ai Uniunii Sovietice, pentru care până şi instalaţiile sanitare erau un miracol! În carte sunt vizibile multiple schimbări de accente de factură comunistă, menite să atace „viciile” capitalismului şi burgheziei occidentale şi să laude misiunea de „eliberatori” ai popoarelor asumată de bolşevici.

Dincolo de imixtiunile ideologice, pasionantul jurnal al lui Columb ar fi constituit cu siguranţă o lectură plăcută pentru cititorii din România, un fel de respiro de la integrala lui Lenin şi operele lui Maxim Gorki aduse de ambasadorii inepţi ai Kominternului.

Originalul jurnalului de călătorie al temerarului explorator al Lumii Noi nu s-a păstrat. A rămas doar o variantă adaptată. Totuşi, multe din evenimentele datate în acest text alterat lasă impresia de a fi autentice. Istoricii de azi oferă un portret mult mai realist al personalităţii lui Columb. Cu siguranţă, adevăratul explorator nu a fost în niciun caz un sfânt şi nu a reprezentat un ideal al moralităţii. Pentru multe dintre faptele săvârşite de el în Lumea Nouă, astăzi Columb ar merita pe drept cuvânt să fie condamnat ca un criminal şi un monstru. Dar, până la urmă, Columb a fost doar un produs al epocii sale, cea a unei Europe care abia îşi revenea din mizeria secolelor întunecate. Am putea oare să-i acuzăm, din perspectiva noastră, pe reprezentanţii unei societăţi aflate, cum spunem noi azi, la un „stadiu inferior” de dezvoltare?

Epoca Renaşterii a fost totodată şi un timp în care europenii, de la regi şi nobili până la briganzi şi cerşetori, erau copleşiţi de o poftă insaţiabilă de îmbogăţire. Iar soluţia cea mai simplă era să prade comorile nemăsurate din acele ţări şi tărâmuri îndepărtate, despre care începeau să răzbată tot felul de zvonuri. Cu siguranţă, Cristofor Columb a fost înainte de toate un aventurier. Se crede că la un moment dat el ar fi exclamat: „Cine are aur obţine totul de pe lume şi îşi cumpără un loc în paradis!”

Contrar unor preconcepţii, chiar în Antichitate au existat gânditori care considerau că Pământul este o sferă, această cunoaştere fiind uitată în Evul Mediu. S-au păstrat mărturiile unor scene penibile, când Columb încerca să-i convingă pe mai marii ţărilor europene să-i sprijine ambiţiosul proiect, iar unii clerici şi savanţi de curte îl ridiculizau şi-i spuneau că, după logica bunului-simţ, dacă se va îndrepta spre marginile lumii, corabia lui se va prăbuşi în gol. Posibil, dacă nu ar fi fost acea eroare de calcul, care l-a făcut să creadă că India este mult mai aproape decât se află în realitate, Columb însuşi nu s-ar mai fi

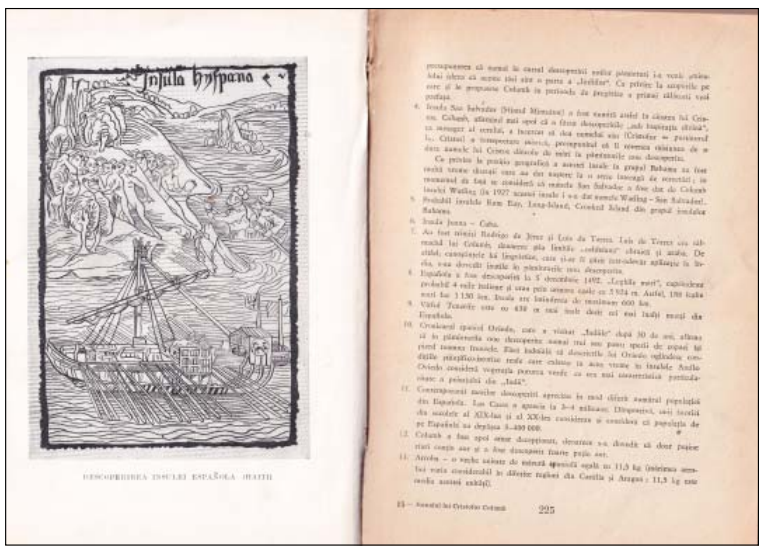

încumetat să facă o călătorie atât de grea şi de periculoasă.

După lungi ani de aşteptare, Columb şi-a găsit în sfârşit finanţatori în persoana regelui Aragonului şi a reginei Castiliei. Un simpatizant al lui Columb din anturajul regal a reuşit să-i convingă aducând următorul argument: „Dacă proiectul va eşua, nu veţi avea nimic de pierdut, iar de va reuşi, veţi câştiga totul!”

Jurnalul primei călătorii, început pe data de 3 august 1492, înregistrează multe incidente interesante. Printre acestea, se numără şi cel legat de descoperirea catargului în derivă, rămas probabil de la o corabie scufundată în Atlantic. Au rămas o serie de zvonuri contradictorii despre alţi călători care au ajuns în America înaintea lui Columb. În jurnalul acestuia, se mai aminteşte cum băştinaşii de pe o insulă descoperită în noua lume i-ar fi vorbit că ar fi fost vizitaţi anterior de alţi europeni, sosiţi cu o corabie înaintea lui Columb.

Iar momentul în care au asistat la căderea unui meteorit i-a îngrozit pe membrii echipajelor, fiind probabil perceput de aceştia ca o experienţă mistică.

Pe lângă talentul său de navigator, Columb a excelat şi prin capacitatea sa de a negocia cu marinarii adunaţi de prin temniţe, cu care s-a lansat în marea

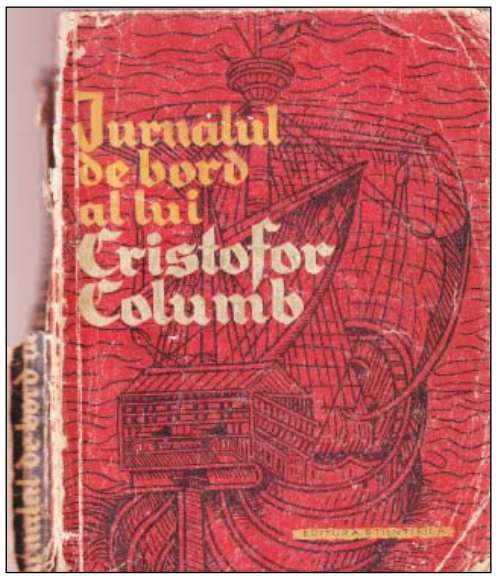

aventură a cuceririi Americii. Este greu de imaginat ce eforturi de persuasiune a trebuit să depună ca să-i înduplece să-şi îndrepte corăbiile tocmai spre acele ape interzise pe unde mişună monştrii marini din bestiarele medievale. Pentru fiecare

Curajul demonstrat de Cristofor Columb a rămas înscris pentru totdeauna în analele timpului. După călătoria sa temerară, istoria avea să fie împărţită între epoca de dinainte de Columb şi cea care i-a urmat

intrare din jurnal, Cristofor Columb făcea o măsurătoare dublă a distanţei parcurse în ziua respectivă şi, ca să nu-i sperie, îi anunţa că au străbătut doar o jumătate din depărtarea reală. Pe deasupra, faimosul explorator şi-a presărat jurnalul cu semne prevestitoare ale apropierii de ţărm, în care erau văzute păsări şi chiar fâşii de pământ ce se dovedeau apoi doar iluzii optice şi nori de forme ciudate.

Marele contact cu Lumea Nouă s-a produs exact la timp, pentru a nu încerca prea mult limitele răbdării mult pătimitului echipaj. Evenimentul istoric al primei întâlniri dintre civilizaţii a avut loc pe data de 12 octombrie 1492. Din jurnal aflăm că membrii expediţiei lui Columb au fost întâmpinaţi pe ţărm de un grup de tineri complet goi, care-şi puneau mâinile pe tăişurile săbiilor soldaţilor spanioli şi se răneau din neştire. Pe Columb şi pe camarazii săi însă nu-i interesau schimburile culturale, ci obţinerea aurului cu orice preţ. Şi tocmai aurul era ceea ce lipsea în acele insule. Au urmat nenumărate popasuri şi întâlniri *first contact*, ca să folosesc o expresie din *Star Trek*. Pe oriunde ajungea, Columb era, în primul rând, preocupat să facă trocuri cu băştinaşii, pe care-i deposeda de tot ce aveau mai preţios, în schimbul unor oglinzi, clopoţei şi cioburi de farfurii sparte. Jurnalul mai menţionează că lui Columb îi plăceau foarte mult papagalii coloraţi pe care-i dăruiau insularii.

Iar restul e istorie.

Drumul înapoi s-a dovedit a fi o altă aventură, la fel precum revenirea acasă a eroilor din *Hobbitul* şi *Stăpânul inelelor*. Pe când se apropiau de coasta Europei, navele lui Columb au supravieţuit unei furtuni atât de cumplite, încât mai târziu un bătrân care locuia pe ţărm avea să le spună că a fost cel mai mare uragan pe care-l văzuse în ultimii 10 ani! Până să ajungă în Spania, pe o altă insulă, Columb a fost nevoit să-l înfrunte pe conducătorul acesteia, care-i sechestrase o parte din marinari. În sfârşit, este de menţionat discreţia pe care a păstrat-o până în ultima clipă, când navele sale au ajuns în portul de destinaţie, de teama ca acele comori aduse dintr-o altă lume să nu fie prădate de piraţi sau de supuşii altor coroane. Acesta a fost sfârşitul primei din cele patru călătorii întreprinse de Columb în America.

Curajul demonstrat de Cristofor Columb a rămas înscris pentru totdeauna în analele timpului. După călătoria sa temerară, istoria avea să fie împărţită între epoca de dinainte de Columb şi cea care i-a urmat.

Astăzi, nu au mai rămas teritorii neexplorate pe planeta Pământ. Dar mai mult ca sigur, acei visători care vor veni peste secole şi milenii şi îşi vor îndrepta privirile spre cer, tentaţi să se lanseze în terifiante călătorii spaţiale spre stele îndepărtate, vor fi copleşiţi de aceleaşi senzaţii pe care le avea Columb când contempla apusul soarelui pe ţărmul oceanului.

■

Raft „Contrafort”

Călina Trifan, ***Zona de respiraţie***, poeme, Editura Pontos, Chişinău 2020.

O nouă carte de versuri de Călina Trifan care confirmă şi consacră un stil: discurs riguros, esenţializat, fără artificii, încărcat de dramatism.

„Şi cerul are zile rele
azi în miez de zi
când s-a întunecat ca noaptea
de jalea lui
am uitat de durerile mele.”
(*zile rele*)

Şi acest poem răscolitor:
„Pustiul nu bate din faţă
ci dinspre inima mea
m-aş împotrivi
dacă nisipul nu ar fi substanţa
din care sunt făcută”
(*acum aici*)

Sergiu VLAS

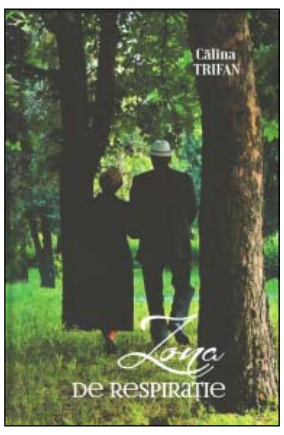

■

Florina Pîrjol

Vorbește, memorie! Supraviețuirea prin literatură sau literatura geometrică a supraviețuirii în „Zbor frânt”, de Vladimir Beșleagă

O literatură ignorată

Au trecut deja câteva decenii de când Prutul nu mai marchează o graniță închisă, dar, cu toate acestea, absolut inexplicabil, în cadrul larg al aceleiași limbi, nu avem o continuitate și o comunicare culturală atât de firești pe cât ar trebui ele să fie. Nu există încă o circulație suficient de bine orchestrată logistic (și *PR*-istic) a cărților de o parte și de alta a Prutului, deși se scrie suficient în ambele țări, iar autorii se cunosc, se citesc între ei, participă împreună la festivaluri literare și, mai nou, la recitaluri și întâlniri informale cu cititorii. Nu e de ajuns însă. Fiindcă, dincolo de performanțele literare românești sau moldovenești, încă nu e clar dacă trebuie să le separăm sau nu, dacă trebuie, altfel spus, să integrăm fără rest literatura basarabeană în burta încăpătoare a literaturii române sau trebuie să o lăsăm să-și trăiască propriul ei destin în contextul (est)european sau universal, fiindcă există, nu-i așa, niște diferențe specifice (social-istorice, implicit și culturale) care nu o fac reductibilă, în mod simplist, la o simplă ramură conjuncturală a marii (sic!) literaturi române. Situația e unică și cumva paradoxală, fapt subliniat și de remarcabilul critic și istoric literar Mihai Cimpoi, cu siguranță, cel mai bun specialist pe subiect: „Cultura românească din Basarabia reprezintă un fenomen unic în lume: este creată pe parcursul a ceva mai mult de un secol și jumătate într-o limbă exilată.”[1] Dar nu centralitatea sau caracterul local, autonomia sau identitatea „de grup” a literaturii basarabene ne interesează aici, deși cazul ei este, cu siguranță, unul aparte.

Că ea a fost considerată literatura unei provincii separate, istoric și cultural, de România, condamnată să ocupe ultimul capitol, marginal, al istoriilor literare românești sau că a fost ignorată, fiind considerată o rudă mai săracă a unei literaturi nici ea foarte bogată (a se citi: cunoscută), contează mai puțin. Identitatea de limbă, dar și, până la un punct, de destin istoric o face, în opinia mea, un capitol unic, cu toate specificitățile sale, al literaturii autohtone.

Gravă mi se pare însă lipsa cvasitotală a unor dezbateri serioase pe marginea literaturii basarabene, nu doar a celei recente, care nu e întru totul invizibilă, grație mai ales efortului personal al autorilor, ci mai ales a celei așa-zis clasicizate, despre care se știu în continuare destul de puține lucruri la nivel de public larg. Dacă poezia, mai bine reprezentată, inclusiv prin ediții apărute înainte de ’89, proza, cu precădere romanul, plutește într-o nebuloasă în care doar cititorii profesioniști interesați de subiect știu să se miște. (Faceți un sondaj, dacă nu mă credeți, printre cititorii români, chiar și printre cei care sunt mai mult decât amatori, și întrebați-i câte romane din literatura basarabeană a ultimelor șase-șapte decenii cunosc.) Poate, la ei acasă, prozatorii basarabeni, mulți dintre ei parte din programa școlară, sunt mai cunoscuți și mai citiți. Deși proba intrării în manuale nu e, de regulă, garanția că sunt cu adevărat citiți, și nu mumificați într-o lectură care, obligatorie fiind, devine aproape întotdeauna neplăcută și chiar odioasă. A existat, la sfârșitul anului 2004, o luare de poziție pe marginea acestui subiect,

sub forma unui serial în două părți găzduit de revista *România literară*, semnat de Ion Simuț. Intransigent și, pe alocuri, cam prea sever cu obiectul de studiu, textul criticului literar orădean face însă observații corecte (și necesare, aș zice) pe marginea unei literaturi ignorate, din motive pe care sociologii literaturii le vor descifra, fără îndoială, într-o bună zi. Așa polemice cum sunt, cele două texte ale lui Ion Simuț ar fi putut să constituie un bun pretext și o bună lovitură de început de joc în această foarte necesară dezbatere pe marginea prozei de pe malul stâng al Prutului. În linii mari, Simuț reia – nuanțând și exemplificând, în reală cunoștință de cauză – o afirmație a sa mai veche, făcută tot în paginile *României literare*, în 1993, conform căreia „literatura din Basarabia e a cincea roată la căruță” (la căruța literaturii române, se înțelege, *n.m.*). Teza caracterului local sau provincial, altfel spus, marginal, al prozei basarabene e relativ comună în spațiul românesc, unde ea e privită, în general, ca o anexă, de multe ori mai puțin valoroasă, a literaturii române, opinie pe care, bineînțeles, criticii basarabeni n-o împărtășesc (iată un măr al „discordiei” numai bun de aruncat pe masa dezbaterilor dintre criticii de pe cele două maluri ale Prutului; un alt posibil subiect ar fi dacă această literatură poate depăși sau nu problematica „hărții care doare”, producând literatură bună și din alte resorturi tematice). Deși afirmă că „lipsa de sincronizare modernă e o carență frapantă” și că „romanul basarabean nu are punți de comunicare cu romanul din România”[2], în mod surprinzător, un an mai târziu, tot în *România literară*, criticul de la Oradea își îndulcește vizibil verdictul critic, manifestându-și entuziasmul față de prozatorul Vladimir Beșleagă, pe care îl consideră „modern”, „complex”, „tehnic”, comparabil cu congenerii săi români, D. R. Popescu, Augustin Buzura și N. Breban![3]

Trebuie spus, de la bun început, că, provincială sau nu, validă estetic sau nu, modernă sau nu, proza basarabeană nu poate fi citită și înțeleasă în afara contextului politico-istoric de traumă colectivă din zonă. Fără (d)rama „hărții care doare” (nu întotdeauna o temă explicit formulată), fără o contextualizare corectă, mult mai necesară decât în cazul paralel românesc, interpretarea acestei literaturi va fi incompletă. Destinul de martir, de ostatic, al Basarabiei, rătăcind în Labirintul Istoriei (formularea îi aparține lui Vladimir Beșleagă, o regăsim într-un interviu de la începutul anilor ’90), trasează un cadru fără de care proza și poezia deopotrivă devin de neînțeles.

Neomodernismul subversiv al lui Beșleagă

Cazul prozatorului care l-a impresionat (totuși!) pe Ion Simuț e unul special, fără îndoială. Înainte de toate, pentru că Vladimir Beșleagă este un scriitor european, fără doar și poate, afirmat într-o literatură cu un destin și mai vitreg decât al literaturii române, pentru că n-a fost chinuită doar de cerințele deformatoare ale realismului socialist, ci și de înstrăinarea lingvistică generată de folosirea caracterelor chirilice. După ce a scris câteva cărți pentru copii, o formă de escapism literar pe care au mai practicat-o și alții în epocă, Vladimir Beșleagă a publicat, în 1963, un volum de proză scurtă, *La fântâna Leahului*, un fel de interval care anunță adevăratul debut al scriitorului, în 1966, cu romanul *Zbor frânt*. Ne aflăm în anii de așa-zis dezgheț hrușciovist, de demascare a cultului personalității lui Stalin, când primele semne ale unei renașteri naționale și culturale se văd în apariția pe scena literară a unor producții noi, diferite de canonul sovietic impus, promițând o adevărată schimbare la față a discursului și a temelor literare. Apar, rând pe rând[4], *Povestea cu cocoșul roșu* (1966), de Vasile Vasilache, *Singur în fața dragostei* (1966), de Aureliu Busuioc, *Podurile* (1966), de Ion Constantin Ciobanu (anul 1966 e un an reper, în acest sens), apoi *Povara bunătății noastre* (1963-1967), de Ion Druță, *Disc* (1969), de George Meniuc, *Vămile* (1972), de Serafim Saka, *Vânt și lumină* (1974), dar mai ales romanul *Inele de iarbă* (1981), de Nicolae Vieru, iar lista poate continua și cu alte nume, ocupând deceniile șapte, opt și nouă (simt nevoia să menționez și câteva autoare: Ariadna Șalari, Lidia Istrate, Silvia Celac). Toate aceste cărți sunt motive suficiente, cred eu, pentru a recupera și recunoaște un canon al prozei basarabene, față de care plutonul critic românesc încă manifestă o indiferență stranie (N. Manolescu, de pildă, îi califică, indistinct, în *Istoria*... sa, drept „numeroși, inegali” sau „defazați majoritatea”, fiind de părere că „locul lor într-o istorie a literaturii române nu se poate încă stabili cu precizie”[5]). E important de știut contextul în care Vladimir Beșleagă își lansează romanul *Zbor frânt*, pentru că avem de-a face, atunci, cu o vizibilă abdicare de la directivele realist-socialiste, în direcția unei racordări firești la modernismul european. Un fel de neomodernism venit peste avalanșa producțiilor dictate de partid, așa cum ne amintim că s-a întâmplat și în dreapta Prutului, prin mișcarea neomodernistă a generației ’60, care readuce literatura pe calea ei estetic firească. Considerat un roman despre război (temă dezirabilă în ochii conducerii), în care protagonistul, Isai, devine un fel de cercetaș autohton, *Zbor frânt* are parte, în epocă, de o receptare relativ simplistă[6], de simplă descifrare a fapticului, cu accent pe tema glorioasă a Marelui Război. Mihai Cimpoi înțelege eroarea acestei lecturi și notează categoric: „Proza de război stă sub semnul faptelor; invenția artistică apare minimă, fiindcă este, de obicei, inferioară grandorii și semnificației lor (...) Pe Vladimir Beșleagă nu-l preocupă înlănțuirea dramatică a faptelor...”[7]

Romanul se bucură, de-a lungul timpului, de o exegeză impresionantă,

mai ales în rândul criticilor din tânăra generaţie, toţi considerând-o o carte complexă, revoluţionară pentru epoca şi contextul în care a apărut, demnă să figureze în orice istorie literară occidentală. Autorul încearcă să ne convingă, într-un interviu cu Leo Butnaru, că geneza romanului intitulat, iniţial, *Ţipătul lăstunului*, e mai simplă decât reiese din stilistica sa arborescentă, imitând fluxul şi zbaterile memoriei, precum şi din structura narativă complicată: „(...) această carte s-a născut dintr-o mare durere, fără ca eu ulterior să-mi pot explica, totuşi, cum a apărut ea. Uite, nu ştiu. Încerc să rememorez, să refac traseul plăsmuirii ei, şi nu reuşesc. Astfel, sunt cărţi care apar fără să le ştie autorul şi sunt altele elaborate, purtate îndelung.”[8] Fără să fie o carte autobiografică, romanul e legat, cel puţin în acest aspect al scrierii sale, de o experienţă dureroasă (moartea mamei autorului) şi face parte cumva din acel doliu de care vorbeşte psihanaliza; e, în fond, o carte despre suferinţă, atât la nivel individual, cât şi – într-o manieră discretă, nemilitantă – la nivel colectiv. Este o transcriere a conştiinţei, în manieră dialogică (în sens bahtian), o încercare de redare a mişcărilor interioare (cum ar zice Radu Petrescu), într-un context traumatic, readus în actualitate prin forţa, deloc inocentă, a memoriei.

Autorul mărturiseşte, poate cu modestie, în mai multe ocazii, că nu e o carte elaborată, sugerând mai degrabă un soi de transă a scrierii. E sigur însă că avem de-a face cu un roman cu o structură bine strunită, inteligent, cu o tramă minimală, dar cu o scriitură puternică, modernă, fragmentată, vie. Se simte un ritm când accelerat, când stins al vieţii în *Zbor frânt*, un ritm dat de curgerea nestăvilită a cuvintelor, acele cuvinte din care se ţese toată lumea romanului, una eminamente interioară. Absolut totul e filtrat de conştiinţa acută a personajului central: piesele mozaicului faptic, restul personajelor, Nistrul (un topos devenit el însuşi personaj), lăstunii cu ţipătul lor polivalent etc. La fel ca Filimon, eroul celuilalt roman important al lui Vladimir Beşleagă, oprit de la apariţie vreme de 18 ani, *Viaţa şi moartea nefericitului Filimon...* (1988), Isai e un spirit sfâşiat, care-şi etalează drama interioară într-un nesfârşit dialog imaginar cu sine însuşi sau cu restul personajelor, atrase într-un fel de complicitate a mărturisirii. Din acest punct de vedere, cei doi eroi sunt încadrabili în familia neadaptaţilor, a învinşilor, de care e plină literatura modernistă. E vorba, folosind terminologia lui N. Manolescu, de personajul central al romanelor de tip ionic: autoreflexiv, problematizant, scindat sufleteşte, trăind şi filtrând totul interior, de regulă, intelectual (ceea ce nu e cazul eroului din *Zbor frânt*, amănunt pe care eu nu l-aş citi în cheia unei concesii făcute cenzurii, cum s-ar putea crede).

Dacă ar fi fost citit cu o atenţie mai puţin binevoitoare de cenzori, romanul ar fi părut, cu siguranţă, subversiv în epocă: povestea cam încurcată şi cam „bolnăvicioasă” (cum chiar au spus criticii moscoviţi) în care fiul unui duşman al poporului (dar nu se spune, atenţie, despre tatăl protagonistului că ar fi fost ridicat de sovietici, ca element ostil, ci că a fost „furat” în miez de noapte de acasă) a trecut de mai multe ori Nistrul înot, jucând un joc periculos, rând pe rând, cu ruşii şi cu nemţii aflaţi pe linia frontului, în încercarea de a-şi găsi fratele dispărut, pe Ile. Mult mai mult decât o simplă poveste de război, ţesătura discursivă ce încearcă să redea glasul memoriei, ritmul ei autentic, frânt, sincopat este, de fapt, o istorie clasică despre supravieţuirea sufletească şi despre căutarea rădăcinilor, a reperelor (această obsesie a întregirii familiei e, firește, de citit în cheie simbolică, fiind vorba de familie mai ales în sensul de neam). Fiindcă, aşa cum bine au observat mai mulţi exegeţi ai romanului, nu războiul îl fracturează interior pe Isai, ci trădarea fratelui („Oare chiar poate să fie aşa ceva pe lumea asta, de să se vândă frate pe frate?”) şi, în consecinţă, oprobriul restului comunităţii, pe motiv că ar fi colaborat cu nemţii. Încercând să înţeleagă, să-şi explice, Isai cel matur pare să aibă un straniu dialog, înţesat de pasaje monologate, cu ipostaza sa de copil, dar şi cu fiul său, ajuns la aceeaşi vârstă pe care o avea el în noaptea aceea. Sau în nopţile, pentru că e vorba de două nopţi, două vârste, două tabere, două maluri, două lumini, dar, fatalmente, un singur adevăr!

Drumul interior, jocul vocilor şi tonalităţilor

Se pot spune multe lucruri despre bucătăria tehnică a romanului, despre autoscopie şi autoreflexivitate, despre jonglarea cu naratori multipli, cu perspective multiple, despre prolepse şi analepse, contrapunct, despre parantezele explicative sau, din contra, derutante, despre naratorul indecis (îndoielnic) sau necreditabil, despre toată această uriaşă simfonie de voci discordante, rivale, necunoscute, care-şi propune să imite viaţa. Dacă romanul e o oglindă purtată de-a lungul unui drum, atunci, demonstrează Vladimir Beşleagă în *Zbor frânt*, cu siguranţă e vorba de un drum interior, singurul autentic. Început ca un roman cuminte, aproape în tradiţia lui Rebreanu (căruia autorul îi dedică o cercetare doctorală nefinalizată, până la urmă, din motive de cenzură), romanul se încheie, ciclic, în aceeaşi tonalitate. Dar

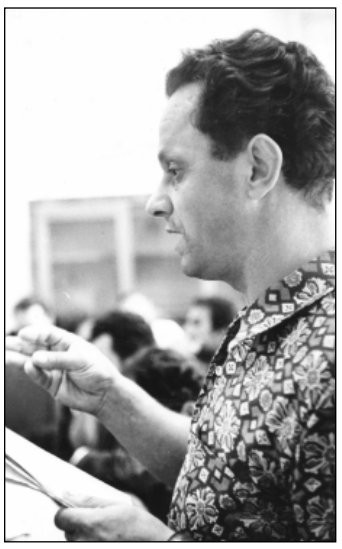

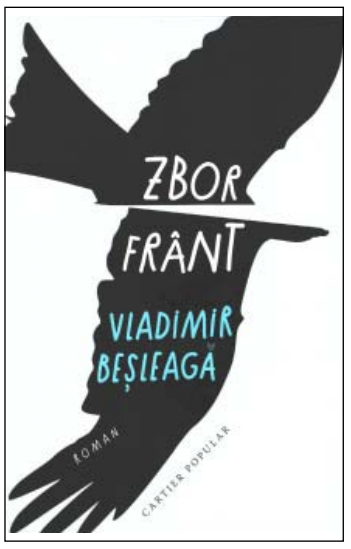

în interiorul acestei rame dorice găsim, în mod surprinzător, altceva: un roman de analiză, ceea ce Albérès numea „o subtilă transcriere a intimităţii umane, a conştiinţei, a interiorităţii”. Combinând, astfel, elemente din două tipuri de roman, doric şi ionic, autorul basarabean face un experiment narativ şi sub aspectul construcţiei, dar şi sub aspectul stilisticii aluvionare, suprapunând mai multe voci care, în cele din urmă, se reduc la una singură (vedem, bunăoară, cum restul personajelor încep să împrumute vorbirea lui Isai).

Sub intensitatea acestui şuvoi discursiv, „pătărania” din copilăria lui Isai, neelucidată până la capăt, în ciuda multiplelor tentative de mărturisire (autosabotate), devine de interes secund. Adevărul istoric e neimportant în durata lungă, important e doar adevărul interior, adevărul uman, rotiţa măruntă fără de care lumea nu se mişcă. Iar pentru Isai, ca pentru orice om din lumea tradiţională, adevărul înseamnă recăpătarea ordinii, a graniţelor, a familiei. Când, trădat şi neînţeles, pierde aceste repere, lumea sa interioară se prăbuşeşte. Personajul intră în ceea ce criticul şi istoricul literar Aliona Grati numea un „timp al crizei”, iar acest lucru se observă inclusiv la nivel discursiv. Avem, pe de-o parte, stilistica subiectivă nervoasă, necontrolată, care ocupă mare parte din roman, mărturisind o criză de extracţie morală a protagonistului (alternând persoana I cu persoana a III-a), iar, de cealaltă parte, ritmul curgător, melopeic, pe care-l imprimă întoarcerea la lumea nestricată de dinainte, prin evocarea afectuoasă a bunelului, de pildă: „Înainte vreme, când era tânăr şi avea pleată mare, nici nu-i trebuia cuşmă, avea ce-l apăra, – pe atunci şi barbă neagră, mare avea, că el, de fapt, încă de la bătăliile cele vechi, una cu iaponul, alta cu neamţul, tot cu barbă se purta. Iar mai încoace, când s-a înălbit şi părul din creştet i s-a rărit, se vedea licărind printre copaci, printre tufele de vie capul lui ca o lumină argintie, şi unii, cei bătrâni, când îl vedeau, ziceau că seamănă chipul lui cu sfinţii de demult, aşa cum au rămas să ni-i arate icoanele”[9]. De altfel, bunelul e un personaj unic, solar, parcă răsărit din literatura lui Creangă şi Sadoveanu, care descifrează lumea prin semne şi eresuri (visul premonitoriu cu lupul, de exemplu) şi prezenţa lui, chiar cu simţurile sale tocite, e sinonimă cu salvarea şi supravieţuirea, el e substitutul tatălui absent şi figura de ataşament centrală a lui Isai.

Dacă ar fi fost compus doar din aceste crâmpeie epice – „pătărania” cu traversarea Nistrului, exilul mamei şi al surorii, moartă literalmente de spaimă, în urma unui bombardament, dispariţia tatălui, dar şi a fratelui mai mic, Ile, plecat să-şi caute calul rechiziţionat, relaţia lui Isai cu fiul său, devenit un fel de interlocutor simbolic în mărturisirea sa de învins –, romanul *Zbor frânt* al lui Vladimir Beşleagă ar fi fost un convingător roman obiectiv, în maniera lui Rebreanu, scriitorul basarabean având, dincolo de toate, o certă vocaţie epică. Chiar şi la acest stadiu, romanul ar fi fost o scriere net superioară producţiilor la temă agreate în peisajul literar al epocii. Dar abia faptul că, dincolo de aceste linii epice, în care putem recunoaşte tot modernismul interbelic, există un miez de o cu totul altă factură, analitic, complex, inedit, un joc ameţitor de voci şi tonalităţi, de perspective şi jocuri narative, e cu adevărat remarcabil. Există cel puţin cinci-şase romane în literatura română din stânga Prutului (nu literatură basarabeană, şi nici literatură sovietică moldovenească!), care nu doar că nu sunt depăşite cu totul (cum au sugerat unii critici români), dar pot şi trebuie (re)integrate în plutonul de vârfuri ale literaturii române postbelice, păstrând, firește, contextul local specific. Dintre aceste romane, aş zice că *Zbor frânt* e cel mai consistent, mai inovativ şi mai surprinzător. Mă simt privilegiată că am putut să-l descopăr şi să scriu despre el.

Florina Pîrjol s-a născut pe 23 martie 1980, în Oneşti.

În 2003, a absolvit Facultatea de Litere a Universităţii din Bucureşti, secţia româna-engleză, cu o lucrare de licenţă despre metaficţiunile istoriografice în spaţiul românesc postbelic, iar în 2004 programul de Studii Aprofundate al aceleiaşi facultăţi (secţia de literatură română contemporană), cu o teză despre opera lui H. Bonciu. În 2002, a debutat în presa literară cu recenzii şi cronici literare în revista *Contemporanul – Ideea europeană*, apoi *Observator cultural*. În 2010, a devenit doctor în Filologie al Universităţii din Bucureşti cu o teză despre ficţiunile autobiografice în proza românească postbelică. În perioada 2010-2013, a fost cercetător postdoctoral al aceleiaşi instituţii, pregătind o lucrare despre intersecţia dintre literatură şi gastronomie în spaţiul românesc. În cadrul studiilor postdoctorale, a beneficiat de un stagiu de cercetare de şase luni la Universitatea Bordeaux Segalen din Franţa. A fost redactor al revistelor *Cultura*, *Observator cultural* şi *Time Out Bucureşti*, apoi traducător, consilier editorial, redactor şi PR manager la Editura Leda (Grupul Editorial Corint), Editura IBU Publishing şi Editura Trei. Din 2002 până în prezent, a publicat numeroase articole, interviuri şi eseuri în cele mai importante reviste culturale româneşti. A ţinut, lunar, cronica de literatură străină în revista *Cuvântul*, în perioada 2005-2006. Între 2008 şi 2009, a semnat o rubrică intitulată *Crochiu*, în cadrul secţiunii Cultură a cotidianului *România liberă*. În 2014, a participat în calitate de expert pe domeniul carte-publishing la proiectul „Strategia culturală a Bucureştiului 2015-2025”, dezvoltat de ARCUB – Centrul de Proiecte Culturale al Primăriei Municipiului Bucureşti şi Asociaţia PostModernism Museum – consultant.

În paralel, a avut, în regim de colaborare, o activitate didactică constantă, susţinând seminare de literatură română, istoria mentalităţilor, antropologie, cultură populară, precum şi un curs de istorie orală, la Facultatea de Litere a Universităţii din Bucureşti. A fost colaborator, apoi lector universitar titular la Departamentul de Limbi Moderne Aplicate a Universităţii de Sud-Est Lumina. În 2014, a publicat volumul *Carte de identităţi (Mutaţii ale autobiograficului în proza românească de după 1989)*, distins cu Premiul pentru debut al revistei *Observator cultural*, Premiul pentru debut al Uniunii Scriitorilor din România şi Premiul revistei *Ateneu*. Volumul a fost, de asemenea, nominalizat la Premiul Tânărul Critic al anului 2014, în cadrul Galei Tinerilor Scriitori.

[1] Mihai Cimpoi, *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*, Editura Arc, Chişinău, 1996, p. 309.

[2] Ion Simuţ, „Ieşirea în larg a romanului basarabean (II)”, în *România literară*, nr. 43, 2005, disponibil online: http://arhiva.romanialiterara.com/index.pl/ieirea_n_larg_a_romanului_basarabean_ii, accesat: 15.07.2021.

[3] V. şi Ion Simuţ, „Vârful ierarhiei în proza basarabeană”, în *România literară*, nr. 20, 2006, disponibil online: http://arhSubtitluiva.romanialiterara.com/index.pl/vrful_ierarhiei_n_proza_basarabean, accesat: 15.07.2021.

[4] Trebuie menţionat ca un fel de precursor al acestei înnoiri şi volumul *Frunze de dor* (1957) al lui Ion Druţă, poate nu cea mai bună carte a autorului (care este, fără îndoială, cel mai cunoscut prozator basarabean în spaţiul românesc), dar cu siguranţă prima care marchează ruptura de tradiţia proletcultistă anterioară (v. în acest sens excelentul capitol semnat de Maria Şleahtiţchi, „Literatura în comunism”, în Liliana Corobca (coord.), *Panorama comunismului în Moldova sovietică*, Editura Polirom, Iaşi, 2019, pp. 531-556).

[5] Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române*, Editura Paralela 45, Piteşti, 2008, pp. 1396-1397; p. 1401.

[6] Pentru un dosar complet al receptării romanului în epocă, vezi Mihai Cimpoi (coord.), *Vladimir Beşleagă: omul luminat*, Editura Ştiinţa (Academia de Ştiinţe a Moldovei/ Institutul de Filologie), Chişinău, 2011.

[7] Mihai Cimpoi, „Romanul unei experienţe dramatice”, în Mihai Cimpoi (coord.), *Vladimir Beşleagă: omul luminat*, *ed. cit.*, p. 37 (textul a apărut iniţial în volumul *Disocieri*, Editura Cartea Moldovenească, Chişinău, 1969).

[8] „A refuza şi a rezista este ceva ce ţine de vocaţie”, interviu cu Leo Butnaru, *apud* Alexandru Burlacu, *Proza lui Vladimir Beşleagă. Hermeneutica romanului*, Editura Gunivas, Chişinău, 2014, p. 23.

[9] Vladimir Beşleagă, *Zbor frânt*, ed. a VIII-a definitivă, Editura Cartier, Chişinău, 2013, p. 125.

Mariana Codruț

Domnișoara studentă

Poeta și prozatoarea Mariana Codruț, buna noastră prietenă și colaboratoare, va publica în curând la Editura Cartier un volum inedit de proză scurtă: „Era lumină, era vânt”. O proză din acest volum, intitulată „Noua zi”, a și fost remarcată în mod special: Mariana Codruț a primit pentru ea Premiul german Spiegelungen pentru proză foarte scurtă, ieșind învingătoare dintr-o concurență cu alți 78 de autori români. Institut für deutsche Kultur und Geschichte Südosteuropas (IKGS) al LMU München a inițiat în 2020 acest concurs literar, în limbile română, germană și ucraineană, pentru a marca centenarul nașterii și semicentenarul morții marelui poet Paul Celan. Vă propunem în cele ce urmează o proză din volumul în curs de apariție la Editura Cartier.

(*Vasile Gârneț*)

Cu un rîs plin, tata i-a zis șoferului: asta-i fata mea, *domnișoara studentă*!, apoi s-a suit cu mama în cabină. Zîmbind, șoferul i-a întins mîna Laurei, ajutînd-o să se cațăre în ladă. Chiar dacă ar fi încăput lîngă părinți, dar nu era cazul, ea tot sus ar fi ales să stea: voia să vadă mai bine pădurea, că n-o mai văzuse de ani. Pornesc. Camionul zdroncăne din toate încheieturile, de mirare că nu-și dă duhul la fiecare groapă. Ținîndu-se strîns de marginea benei, domnișoara studentă sare ba pe loc, ba la stînga, ba la dreapta, năucită de colb. Știe că bătrînii suferă un pic pentru condițiile în care călătorește, dar ce-are a face, tot e mai bine decît vreo două ceasuri de mers pe jos sub soarele de iulie fără milă. Că vestea admiterii la facultate musai trebuie dusă și neamurilor, nu? S-or bucura, nu s-or bucura, da’ de aflat trebuie să afle!

Tocmai au ieșit din sat. Prin perdeaua groasă de praf, Laura zărește tricolorul de la cantonul pădurarilor: decolorat și flendurit, atîrnă bleg deasupra lozincii „Trăiască RSR!”. Iată și pădurea pe care a bătut-o în lung și-n lat cu clasa cînd era în școala generală – de Paști și de 1 Mai muncitoresc, profesorii organizau întotdeauna excursii aici. Lăcrămioare, viorele, de-a v-ați ascunselea, mîncat pe iarbă. Și ce vuiet de glasuri! Brusc, imaginea ghemului de șerpi subțiri și lucitori, văzut odată într-un morman de vreascuri spre care se aplecase să culeagă niște urechiușe portocalii, o înfioară ca și atunci... Iată și stejarul scorburos declarat monument al naturii și înconjurat cu un gărduț de lemn, de care cică și-ar fi priponit calul Ștefan cel Mare într-o noapte pierdută în negura timpului. Poate, cine știe? Of, dar ce rară și uscată e iarba de la poale! Și ce apatici sînt toți copacii! Mai mult ca sigur mama, văzîndu-i pe geamul cabinei, oftează și-și face cruce: dă, Doamne, ploaie, că murim! În ladă însă, fata își scutură un pic tristă pletele și dă bobîrnace iritate aripilor rochiei, în pliurile cărora praful s-a depus de două degete.

Slavă Domnului, au ajuns în satul bunicilor! În dreptul gospodăriei nanei, camionul a oprit și mama a strigat la soră-sa care trebăluia prin ogradă că să vină și ei să stea cu toții la un pahar de vorbă o oră-două! Iuiuiuuu!, a chiuit mătușa, bucălată și roșie la față, făcîndu-i semn că da, da, venim. Și camionul a luat-o iar din loc într-un nor de colb. La destinație, nici n-au intrat bine pe poartă, nici n-a răspuns bine la întrebarea bunicii o fost greu igzamenu’?, că Laura a și șters-o. În spatele casei de lut, baliile stau vara tot timpul la soare, pline fie cu apă de ploaie în care prăsesc mormolocii de țînțari cu milioanele, fie cu apă de fîntînă, ca acum. A tîrît-o pe cea mai mică în șură și s-a dezbrăcat în pielea goală fără grijă: bătrînii rămăseseră în față. S-a spălat pe îndelete, apoi și-a clătit rochia subțire, suflînd nervoasă: hm, ce-a fost în capul ei? Rochiță albă cu maci roșii i-a trebuit la drumul ăsta? Scuturînd-o zdravăn de cîteva ori, a îmbrăcat-o direct pe pielea încă umedă. Părul șîclit nu l-a spălat, coaja de săpun găsită lîngă balie nu i-ar fi făcut față. Și-a trecut însă de mai multe ori degetele ude prin el, oglindindu-se ceva mai ușurată în geamul bucătăriei de vară. Repede de la răcoare! Intră în casă pe ușa din dos, trăgînd cu ochiul prin ferestre: bunica, nana, nanu’, mama, tata, veseli și zgomotoși, stau sub umbrarul de viță, mîncînd turte cu brînză de oi și roșii din grădină. Și bînd vin. Hooopa, e și Modîrlea, vînzător în sat! Cel care în vacanțele de vară de demult îi ducea pe ea și o droaie de alți puști desculți la pescuit cu baniță în bălțile de lîngă Prut. Mereu îi curgeau mucii de-atîta stat cu picioarele în apă, ba odată i-au curs și nădragii la o fugă, de s-a stricat gașca de rîs... Tii, da’ cînd o fi venit, frate? Ia uite ce mustăcioară și-a lăsat șmecheria asta cu ghivent! Să se care de-aici, ei îi e foame și n-are nici un chef să vadă oameni străini! Sau, mă rog, aproape străini, că pe Modîrlea îl cunoștea, dar nu l-a mai văzut nici nu mai știa de cînd... Bine, dar dacă nu se duce sub umbrar, or să spună că nu-i mai poți ajunge cu prăjina la nas de cînd a intrat la facultate.

S-a mai învîrtit prin odăile umbrite, după care s-a întins pe un pat. Cum vecinul bunicii nu mai pleca naibii, cînd foamea a răzbit-o bine de tot, n-a avut încotro și a ieșit afară. A ciocnit cu toți, muindu-și buzele în pahar, mulțumind pentru felicitări și întorcînd urările. Bine, bine, răspundea, da, da, zicea, păi cum să nu?, se mira ridicînd sprîncenele. Și toți erau mulțumiți. Cînd colo, ce să vezi? Modîrlea o cam fura cu ochii! Pfuai, să mori, nu alta! Slavă cerului că nu-l observă tata!, și-a zis mîncînd. Chiar atunci nanu’ cel mititel s-a lăudat că i-a cumpărat nevestei un mandilon prima-ntîi și toți au izbucnit în hohote de rîs. *Mandilon*?, întreabă fata. Adică un cojoc cum are actorul ăla frumos din Franța, s-a grăbit Modîrlea să-i explice. A, Alain Delon!, rîse și ea, dumirită.

Bunica a anunțat că se duce să curețe peștele cela și să pună de mămăligă. Nu, nu, sare mama, că ei pleacă acasă, că băiatul singur... că orătăniile... că vaca... Ei, da’ cum așa, să mai stea, să plece mîine dimineață, că cine știe cînd s-or mai vedea cu toții?, protestează unchiul. Și nevasta de colo, făcînd cu ochiul: bun îi un pahar di la beci cu neamurili, cî pi-al nostru l-ai dat gata dinainti di Paști, bețîvanule! Și-l bate ușurel cu palma peste capul ca un ou pe care cele cîteva fire de păr păreau lipite cu clei. Moșu’ zîmbește fericit, pupînd-o pe obraz. Mama s-a uitat la tata, tata a dat din cap că da, rămînem, bunica s-a ridicat de pe bancă. Laura s-a ridicat și ea, spunînd că merge s-o ajute. Numai că, ajungînd amîndouă în bucătăria joasă cu miros de fum, de turtă coaptă pe plită și de leuștean, bunica a strîns-o în brațe și-a alungat-o la răcoare, că se descurcă și singură. Nepoata n-a așteptat s-o îndemne a doua oară, ci a șters-o imediat, întorcîndu-se în odaia de la drum și lungindu-se pe lavița îngustă: ce bine!

Atresărit din huzur cînd l-a auzit pe Modîrlea, cu siguranță cherchelit, întrebîndu-l hodoronc-tronc pe tata cu vocea lui groasă ca a unui dulău de stînă: Nene, nu-mi dai mie fata matale? Ne cunoaștem bine, verile am copchilărit împreună! Mai întîi Laurei nu i-a venit să-și creadă urechilor, apoi a pufnit-o rîsul. Știind ce va urma, s-a ridicat iute în fund, uitîndu-se afară prin perdelele croșetate. Tata, deși clar abțiguit și el, s-a făcut că nu aude. Doar și-a coborît sprînceana flocoasă pe ochiul stîng și și-a pungit gura. Dacă Modîrlea tăcea, filozof rămînea. Dar ăla, neam de om cu păr pe limbă, a repetat: Nene, nu-mi dai mie fata matale? Vaaai, cum au mai huruit osiile lumii atunci! Tatei i s-au subțiat buzele a batjocură și, după o pauză de efect, lungă și doldora de stupoare, a scos un nechezat aprig către vînzător: Băi, căcat în plic, un’ți-i cartea? Fata mea-i *studentă*, domnule! Și în gura lui cuvîntul studentă a sunat atît de rotund, de aurit și plin, de-ai fi zis că înseamnă nici mai mult, nici mai puțin decît împărăteasa Japoniei! Pesemne că și pentru scăfîrlia pețitorului a însemnat brusc același lucru, fiindcă a închis urgent portița pe dinafară, hlizindu-se prostește și bolmojind că a trecut doar așa, să-i salute, da’ acu’ are o treabă și...

S-a înserat. Bunica și nana tocmai aduceau mîncarea sub vița de la fereastră. Cînd o fi plecat mătușa la bucătărie?, se întrebă Laura. Poate ațipise puțin? Se întinse din toate puterile căscînd ca o mîță leneșă, sări din pat, își netezi rochia și ieși din casă. Se mai răcorise afară. Bun era peștele prăjit cu mămăligă și usturoi, iar o gură de vin rece mergea ca unsă! Se vede că așa gîndeau și ceilalți, fiindcă mîncau și beau cu poftă. Doar tata, roșu la față, bătîndu-și uluit genunchii și chirăind ca nebunu’, șuiera în șoaptă din cînd în cînd ba spre farfurie, ba spre tavanul de viță, ba spre poartă: *băi, căcat în plic, un’ți-i cartea?* Mama îl împungea de fiecare dată cu cotul: gata, omule, ajungă-ți! Dar dînsul nu numai că nu s-a potolit, ci a dat tam-nisam în plîns: că boul de taică-său l-a ținut slugă la pămînt și nu l-a lăsat mai departe la școală, numai clasele elementare și gata... Iar începi?, s-a burzuluit Laura. Că știa pe de rost la vîrsta aceea crudă și toate capitalele lumii, și anii de domnie ai lui Ștefan cel Mare, și cîte războaie a purtat, și distanța de la pămînt la soare ori la lună, și diametru’ pămîntului la ecuator, și poezii de Eminescu... Că în armată a ajuns sergent major doar prin bună purtare... Că acolo a învățat să se spele pe dinți și asta a făcut și face în toate zilele vieții lui, nu ca mîrlanii cu mămăliga-n dinți... De alături, moșu’ s-a hăhăit, ștergîndu-se la gură încurcat: ei, lasî, lasî, bre, cumnati Damian! Tata, nimic: că, scăpînd cu zile de pe front, a muncit toată viața ca un rob, ca un rob, ca un rob, numai ca să aibă copii la facultate, că nici ministru’ nu-i mai sus decît un student! Aici mama l-a contrat cu amărăciune în glas: am muncit, nu zîc nu, da’ fata o intrat pi munca ii, cî din partea sărăciii noastri... Și a început să-l mîngîie pe obraz, pe mînă, doar-doar s-o ogoi. Însă el, cu lacrimile înnodate în barbă, s-a pocnit amarnic cu palmele peste cap: Auzi, dom’le, ș-acu’ un căcat în plic vrea să-i dau lui fata! Eu, fata mea!

Nimeni nu l-a mai băgat în seamă, nimeni nu-l mai asculta. Sau poate doar se prefăceau toți, fiindcă nu mai păreau veseli. Mîncau și beau tăcuți.

■

Pastorul luteran de la Saschiz

Nu m-am decis, imediat ce l-am cunoscut, să scriu despre el. Pentru că nu mi-am dat seama atunci de ce ar fi important să o fac. Căci întâlnim oameni şi oameni în viaţa noastră, cu unii ne vedem o singură dată, cu alţii – în chip repetat. Dar se întâmplă că cei cu care relaţionăm în mod singular

de
Vladimir Bulat

să ne şi marcheze cumva *şi* într-un fel aparte faţă de toţi ceilalţi. Cum a fost şi de data aceasta.

Biserica fortificată din Saschiz, care se află la hotarul dintre judeţele Mureş şi Braşov, ridicată pe locul unui fost edificiu roman, s-a zidit cu începere de la 1493 în cinstea regelui Ungariei, Ştefan I. Construcţia bisericii a durat până în anul 1525. Semnificativ, întemeietorul şi cel care a creştinat statul ungar este cinstit în acest fel de către comunitatea preponderent săsească şi devoţiunea lor a făcut ca această comunitate să-şi poată exercita în voie, legitim, dreptul la libertatea conştiinţei în interiorul Regatului Ungariei.

Dar nu de istoricul acelui loc intenţionam să vorbesc, căci există destule publicaţii şi resurse prin care se poate informa orice om dornic să afle date şi detalii, ci despre omul care astăzi diriguieşte, îngrijeşte şi păstoreşte acest monument, dar şi comunitatea locală. Monumentul face parte din lista patrimoniului arhitectural univesal – UNESCO. La plecare, acest om ne-a abordat cu o chestiune foarte tehnică: să facem o *modică donaţie* pentru întreţinerea edificiului care, din lipsă de practicanţi (de fapt, numărul lor este *insignifiant*, iar vârsta înaintată a enoriaşilor nu le mai permite să vină la biserică), a rămas practic fără minime resurse de subzistenţă. Desigur, am acceptat imediat, pentru că suntem adepţii plăţii unui tarif, fie şi modic, pentru vizitarea oricărui monument istoric.

Case săseşti din Saschiz

Am intrat în vorbă cu pastorul. Înalt, uscăţiv, între două vârste, cu o cămaşă închisă la culoare şi o cruce mare la gât, lăsată să-i atârne peste piept. Ne-am dat seama imediat că nu e nimeni altul decât slijitorul altarului acestei faimoase biserici şi că tocmai lui îi revine sarcina de a colecta *donaţiile*. Vorbea o română impecabilă, mlădioasă şi repede şi-a dat seama – din întrebările pe care i le-am pus – că suntem creştini ortodocşi. Drept pentru care ne-a adresat, la un moment dat, următoarea întrebare: „De ce Patriarhul Daniel nu este mai prezent, mai vizibil în actualitatea socială şi politică a acestor vremuri, atât de tulburi şi marcate de grave confuzii?” I-am răspuns, cum m-am priceput, că Patriarhul nostru nu este o figură politică, ci e păstorul celui mai numeros grup religios din România şi că prioritatea lui absolută este, de mai bine de un deceniu încoace, finalizarea lucrărilor la Biserica Patriarhală din Bucureşti. Că acest deziderat este chintesenţial, univoc, că astfel el împlineşte o voinţă majoră a acestui neam, vechi de peste un secol..., de a avea un sfânt locaş, care să-l reprezinte în faţa lumii creştine.

Mai departe, pastorul a zis că ei, saşii, îşi pun mare nădejde în românii credincioşi, că anume de ei depinde şi viitorul lor. Ne-a relatat că anul trecut, de Sfintele Paşti, l-a întâlnit pe preotul ortodox din sat şi a îngenuncheat în faţa lui, cerându-şi iertare pentru faptul că ei, saşii, împreună cu preşedintele lor sas, au celebrat Sfânta Înviere a Domnului, iar majoritatea ortodoxă nu a putut merge la slujbă în locaşurile lor să se bucure împreună, în comuniune, de cea mai importantă sărbătoare a creştinătăţii. Preotul ortodox l-a sărutat pe frunte şi i-a zis aşa: „Eşti absolvit, fiule, dar chiar nu ştiu cum ar fi procedat un român dacă era la cârma ţării în acest timp!”

M-am bucurat că un pastor luteran ţine atât de mult la cei în mijlocul cărora trăieşte acum şi în mijlocul cărora au trăit, de un mileniu încoace, strămoşii lui..., vorbind cu pasiune, cu ardoare chiar, despre *ţara sa,* în care trăim cu toţii. El crede într-un viitor european al creştinătăţii, deşi valorile familiei par tot mai diluate şi relativizate de ceva timp încoace. Mai crede că încă nu e târziu să ne întoarcem cu faţa la Dumnezeu, încântat fiind când vede cât de pline sunt bisericile ortodoxe, în zilele duminicilor... În fapt, este părerea unui *outsider*, căci situaţia nu e deloc cum şi-o imaginează şi, mai ales, cum şi-o doreşte. I-am spus că ortodoxia are multiple probleme administrative şi nu numai, de la *sobornicitate* până la pregătirea teologică foarte inegală a clerului, că sunt încă multe nebuloase legate de rolul nefast al preoţilor ortodocşi în perioada comunistă...

Pastorul adăuga cu însufleţire şi nădejde că anume noi, credincioşii, suntem principalul lor sprijin şi că, atâta vreme cât flacăra credinţei va arde în inimile românilor, orice sas cu credinţă în suflet va avea şansa să meargă încrezător mai departe. Ne-a povestit cum cei care au construit biserica în care se slujeşte neîncetat de peste o jumătate de mileniu aveau în vedere fără încetare principiul Treimii, căci în toate proporţiile edificiului s-a calculat prezenţa acestui *modul sacru*. Problematica aceasta a fost dezvoltată într-o laborioasă monografie, semnată de istoricul Daniela Marcu Istrate, monografie apărută la Editura Academiei Române în anul 2011. Pe lângă asta, acelaşi autor a publicat de-a lungul anilor o serie de studii legate de importanţa arhitecturală şi istorică a bisericii luterane de la Saschiz; iar în tot acest răstimp, de restaurări, descoperiri şi cercetări, pastorul a fost alături de specialişti, le-a dat o mână de ajutor la toate şi a înţeles importanţa momentului crucial – acela în care anume omul sfinţeşte locul.

Vedere spre altarul bisericii din Saschiz

Şi îl sfinţeşte în numele Domnului.

Când ne-am despărţit, ne-a întrebat dacă ne e foame, căci veneam de pe drum; a fost singurul om, în aproape două mii de kilometri parcurşi până aproape de graniţa cu Ungaria, prin oraşele, satele şi cătunele României, până să ajungem înapoi la Bucureşti, care se întrebase şi de confortul nostru fiziologic...

Saschiz-Bucureşti,
august, 2021

▣

Photo Historia

Românii în imagini de epocă –

o rubrică de Sorin Nica

1. Ţărancă din Finteuşul Mare (Maramureş), 1925 - imagine din albumul Iosif Schneider.
2. Undeva în România, anii ‘40
3. Constanţa, pe la 1915

▣

Vânat și vânător

de
Răzvan Mihai Năstase

„Aproape că îi auzeam gândurile – mai întâi, m-a făcut «tanti», dar când discursul meu acuzator s-a înăsprit, «cloanţă». «Cloanţă ţâfnoasă», «dusă cu pluta». Eram conştientă cu câtă aversiune îmi observă gesturile şi-mi evaluează (negativ) înfăţişarea. Nu-i plăceau nici frizura, nici hainele, nici îndârjirea mea. Îmi scruta faţa cu o aversiune tot mai făţişă. Dar şi eu am observat multe – că e apoplectic, că bea prea mult şi că are slăbiciune pentru mâncărurile grase. În timpul discursului meu, capul lui mare şi chel s-a înroşit de la gât până la vârful nasului, iar pe obraji a început să se instaleze cuperoza, cu firişoarele capilarelor dilatate, aranjate într-un neobişnuit tatuaj marţial. Cu siguranţă, era obişnuit să conducă şi să nu întâmpine nesupunere, căci era iute la Mânie. Tipul jupiterian.” (p. 33) Astfel gândeşte şi povesteşte poate unul dintre cei mai pitoreşti şi greu de uitat naratori peste care am dat de mulţi ani încoace. Doamna Janina Duszejko îşi urăşte visceral prenumele, e pasionată de astrologie, citează la tot pasul versuri înfricoşătoare din William Blake şi reprezintă vocea şi ochii prin care laureata Nobel Olga Tokarczuk alege să depene firul narativ al romanului **Poartă-ţi plugul peste oasele morţilor.**

Romanul este publicat la Editura Polirom la scurtă vreme după ce scriitoarea poloneză primeşte prestigioasa distincţie din partea Academiei Suedeze şi este, la prima vedere, ceea ce s-ar putea numi un *policier noir*. Numai că la fel cum înşală perspectiva naratoarei – pe cât de fascinantă, pe atât de puţin creditabilă – şi o asemenea categorisire reduce un roman complex la un gen din care nu face parte decât marginal. Intriga pare simplă: într-o localitate izolată de munte din Polonia, situată în sud, aproape de graniţa cu Cehia, un vânător poreclit de protagonistă Talpă Mare, este găsit mort în propria locuinţă. Omul, aparent, s-a înecat cu un os de pui, doar că Janina începe să lanseze ipoteza realist-magică a unui soi de vendetă a animalelor.

După acest misterios deces, se porneşte o sarabandă a crimelor, rând pe rând fiind omorâte, în condiţii stranii, felurite personaje – un poliţist, un om politic, un preot – singurul fir roşu călăuzitor părând a fi pasiunea lor comună pentru vânătoare. Cartea capătă de la un punct încolo evidente accente de critică socială şi, pe alocuri, alunecă spre un tezism pronunţat. Toţi cei pasionaţi de vânătoare sunt zugrăviţi în tuşe groase, nişte barbari însetaţi de sânge, care curmă vieţi nevinovate de animale doar de dragul unei distracţii de moment. Contrapunctul fericit este însă tocmai perspectiva profund subiectivă a unei naratoare animate de tot soiul de pasiuni cel puţin nefireşti şi, uneori, crude. „A doua zi era sâmbătă şi Visătorul a venit de dimineaţă. M-a găsit în grădină, unde îmi testam una din Teorii. Strâng dovezi care să demonstreze că moştenim un anumit fenotip, în ciuda a ceea ce susţine genetica modernă. Am observat că anumite trăsături desprinse se manifestă aleatoriu la generaţiile următoare. De aceea, în urmă cu trei ani, am început să recreez experimentul lui Mendel pe sângele-voinicului. Acum, experimentul e în plină desfăşurare. Am crestat toate frunzele plantei pe parcursul a cinci generaţii la rând (două pe an), urmărind dacă din seminţele ei vor creşte flori cu frunze diferite de cele ale plantei iniţiale. Trebuie să spun că rezultatele experimentului meu arătau foarte încurajator.” (p. 174)

Un roman ciudat, greu de categorisit şi de digerat, apăsător pe alocuri, cu un umor negru debordant, care poate nu va fi pe placul oricui

Dincolo însă de trama principală a cărţii, există numeroase subteme pe care autoarea poloneză le explorează. De la trecerea în revistă în cheie ironică a unor tipologii umane şi stereotipuri naţionale, până la subiecte mai profunde – cum ar fi legătura ce se pierde între semnificant şi semnificat, între cuvântul scris sau rostit şi realitatea pe care o denumeşte –, Olga Tokarczuk oferă cititorului numeroase delicii literare şi filozofice. În această cheie, trebuie citită şi apetenţa naratoarei pentru porecle, pentru cuvinte ce scapă de arbitrariul unei asocieri oarecare şi definesc realităţi, calităţi ori aptitudini. În plus, amuză şi uimeşte în egală măsură şi folosirea intenţionată a majusculelor, atât în cazul unor nume proprii, cât şi al unor substantive comune. E o tehnică pe care şi un prozator precum e Haruki Murakami o utilizează frecvent şi pe care o întâlnim adesea şi în cărţi distopice, zugrăvind universuri şi realităţi în afara cronologiei şi a spaţiului cu care suntem obişnuiţi. Cu siguranţă, asta a fost şi una dintre intenţiile autoarei - de a da astfel parfum de parabolă unei cărţi mai degrabă atemporale, de a topi graniţe şi de a problematiza constant. Diferenţa dintre vânător şi vânat e dată doar de partea dincolo de care te afli a unei arme, iar această permanentă schimbare de roluri şi estompare a graniţelor se vede şi în tot soiul de detalii aparent minore, presărate ici şi colo. Un exemplu: în cătunul în care se desfăşoară acţiunea, aflăm nu o dată că localnicii intră adeseori pe reţeaua de telefonie mobilă a vecinilor cehi. E genul de remarcă pe care ai considera-o lipsită de importanţă şi gratuită dacă nu priveşti de departe romanul şi subestimezi minuţia cu care Olga Tokarczuk îşi construieşte cărţile.

Dincolo de firul narativ şi temele abordate, ce place şi impresionează în cartea de faţă este stilul. Chiar şi când descrie realităţi dure ori stranii, Olga Tokarczuk scrie foarte frumos, echilibrat, omogen, fără scăderi de tempo, fără să-şi permită fraze neşlefuite îndeajuns. Aici e de subliniat şi meritul traducătoarei, Cristina Godun, care nu a avut deloc o sarcină uşoară în a transpune în română un permanent şi subtil balet între registre, dublat de referinţe intertextuale numeroase. Rezultatul e uimitor: o traducere care curge foarte bine şi un melanj de sintagme arhaice, neologisme, jargon şi asocieri surprinzătoare care te captivează ori chiar te amuză la fiecare colţ de frază. „M-am buimăcit. Mai întâi, m-am uitat la el furioasă, apoi i-am observat emoţia. Era un domn mai în vârstă, zvelt, îmbrăcat îngrijit, în costum cu vestă, cumpărat, dacă nu mă înşel, de la magazinul lui Veste Bună. Pudelul lui era curat şi îngrijit, ba chiar aş spune festiv. Dar spusele mele nu au produs nicio impresie asupra funcţionarului. Făcea parte dintre cinicii care nu iubesc patosul şi sunt în stare să-şi spele gura cu săpun, numai să nu se molipsească de el. Se tem de patos mai abitir decât se tem de iad.” (p. 115)

Poartă-ţi plugul peste oasele morţilor este o carte distinctă, atât în rândul operei prozatoarei poloneze, cât şi în peisajul literar contemporan. Un roman ciudat, greu de categorisit şi de digerat, apăsător pe alocuri, cu un umor negru debordant, care poate nu va fi pe placul oricui. E însă şi o captivantă ilustrare a modului în care pot fi transgresate graniţe (precum cea dintre vânat şi vânător) şi pot fi înşelate aşteptări, iar vocea atât de aparte a protagonistei te va urmări, cu siguranţă, vreme îndelungată.

Olga Tokarczuk, ***Poartă-ţi plugul peste oasele morţilor***, traducere din polonă şi note de Cristina Godun. Editura Polirom, Iaşi, 2019. 288 p.

Abonamente pentru străinătate

România: 1 an: 56 lei; 6 luni - 28 lei; 3 luni - 14 lei
Europa Occidentală: 1 an - 70 USD sau 56 EUR;
6 luni - 35 USD sau 28 EUR; 3 luni - 18 USD sau 14 EUR
America, Australia, Asia: 1 an - 90 USD;
6 luni - 45 USD; 3 luni - 23 USD
Europa Centrală: 1 an - 55 USD sau 46 EUR;
6 luni - 28 USD sau 23 EUR; 3 luni - 15 USD sau 11 EUR

Cititorii din străinătate se pot abona la revista "Contrafort" astfel:
- la redacție, achitând în valută sau echivalentul în lei moldovenești al abonamentului;
- prin virament la:

FUNDAȚIA CULTURALĂ CONTRAFORT

Cod fiscal 1013620008005
Conturi de decontare:
MDL - 2224710SV64518647100 Lei Moldova;
EUR - 2224710SV64519017100,
cont IBAN – MD64MO2224ASV64519017100
USD – 2224710SV64518807100,
cont IBAN – MD26MO2224ASV64518807100
RON - 2224710SV64519447100,
cont IBAN – MD91MO2224ASV64519447100
la B.C. „MOBIASBANCA - Groupe Société Générale” S.A.,
Cod BIC: MOBBMD22
Adresa: Bd. Ștefan cel Mare și Sfânt nr. 81a, MD-2012,

Moldpresa®
Tu alegi, noi difuzăm!

or. Chișinău, Moldova. Tel. + 373 22 25 64 56;
Fax + 373 22 54 19 74

*Redacția revistei "Contrafort" trebuie înștiințată asupra plății efectuate, trimițându-se la **adresa pentru corespondență** a redacției o fotocopie după dispoziția de plată bancară, cu indicarea numelui și a adresei poștale complete a abonatului.*